

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΧΡΙΣΤΟΣ Ι. ΣΟΥΛΗΣ
Κ. Δ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΗΜ. Σ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ
Ν. ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

ΓΙΑΝΝΙΝΑ
ΙΟΥΛΙΟΣ-ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1944

ΧΡΟΝΙΑ Α'.
ΤΕΥΧΟΣ 7-8

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἐκδότης: ΝΙΚΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

Συνδρομές, συνεργασία καὶ ἀλληλογραφία στὸν κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟ ΣΑΛΑ-
ΜΑΓΚΑ, Γραμματέα τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁδὸς Δωδώνης 29
Ἰωάννινα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Δημοτικὸ Τραγούδι

Q. Horatius Flaccus (μεταφρ. Δ. Σαλαμάγκας) Carmina,
Liber III, VI (ποίημα)

Σιμωνίδης (μεταφρ. Γιάννης Δάλλας) . . . Ἐπιγράμματα (Α.Κ. 153, 154)

Χρῖστος Ἰ. Σούλης . . Ταξίδι Τούρκου περιηγητοῦ στὴν Ἡπειρο (μελέτη)

Θάλειά Ἰωάννου Μὲ βῆμα σέρνουμε δειλὸ (ποίημα)

Νίκος Σημηριώτης Τὰ γίαιεμιά (ποίημα)

Filippo Pananti (μεταφρ. Δ. Σαλαμάγκας). Κλεμμένοι στίχοι (σατ. ποίημα)

Ἄγγελος Παπακώστας Λαϊκὲς ὀνομασίες καὶ ἐκφράσεις
(λαογνωστικὸ σημεῖωμα)

Γαλάτεια Σαντιοριναίου Κανεῖς δὲν τὸν ἐπίστεψε (ποίημα)

Νίκος Λεβέτσος Ἡ βροχὴ (αισθητικὸ σχεδιάσμα)

Αὔρα Μιράντα Φτωχοῦλα (ποίημα)

Κορνήλιος Ἀγγελίδης Προσευχὴ Ἑωθινὴ (Διήγημα)

Νίκη Α. Πέρδικα Ταξίδι (ποίημα)

Fr. Schiller (μεταφρ. Ἀρ. Γερωντικός) Οἱ γερανοὶ τοῦ Ἰβύκου (ποίημα)

Δ. Σαλαμάγκας Περίπατοι στὰ Γιάννινα (μελέτη)

Χρυσάνθη Ζιτσαία Κωστῆς Παλαμάς (ποίημα)

Γεώργιος Χ. Σούλης Τὸ μοιρολόι τῆς Γκιουλσοῦμ (ποίημα)

Κίμων Τζάλλας In memoriam (ποίημα)

Φρίξος Τζιόβας Ναπολέων Λαπαθιώτης (μελέτη)

Κοσμάς Γοργόλης Διαβάτης (ποίημα)

Τάκης Στ. Κώστας Λένε... (ποίημα)

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

Ἡ Ἑλληνικὴ στὰ ἔγγραφα ἐπὶ Τουρκοκρατίας. (Ἀνακοίνωση Σ. Κα-
τσαδήμα). — Μιά ἀπάντηση: Δ. Σ.Σ. — Ἀγνωστες σελίδες τοῦ Βαλαω-
ρίτη: Γεώρ. Σούλης. — Μιά ἀπόφασις τοῦ Τουρκ. Ἐμποροδικείου. — Δ. Σ. Σ.

Οἱ ξυλογραφίες τοῦ τεύχους αὐτοῦ φιλοτεχνήθηκαν ἀπὸ τὸν κ. Ν. Ση-
μηριώτη.

Τυπώθηκε στὸ Καλλιτεχνικὸ Τυπογραφεῖο Γεωργίου Ρουσσᾶ
Λόρδου Βύρωνος 51 — Γιάννινα

Ν. ΣΗΜΗΡΙΩΤΗ

ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΕΣ ΓΩΝΙΕΣ
Η ΠΥΛΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΩΤΗ | ΓΙΑΝΝΙΝΑ, ΙΟΥΛΙΟΣ-ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1944 | ΤΕΥΧΟΣ 7

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

“Οσ’ εἶν’ ὁ μάκρος τοῦ γιαλοῦ κι ὁ πλάτος τῆς θαλάσσης,
τόσο διασίδι ἴδιαζε μιὰ κόρη στὴν αὐλὴ της,
κι ἐγὼ διαβάτης διάβαινα καὶ τὴν καλημεράω.
— Καλημερά σου, κόρη μου. — Καλῶς τὸν τὸν διαβάτη.
— Αὐτοῦ ποὺ ὑφαίνεις κόρη μου κι ἐμένα νὰ θυμᾶσαι.
— Ἐδῶ ποὺ ὑφαίνω ξένη μου καὶ σένα θὰ θυμᾶμαι,
σ’ ἔχω γραμμένο στὸ ἀντὶ καὶ στὸ ξυλόχτενό μου
καὶ στὴ σαῖτα τ’ ἀργαλιοῦ σ’ ἔχω ζωγραφισμένο.
— Βράδυ θὲ νᾶρθω κόρη μου νὰ κρίνω νὰ μ’ ἀνοιξεις.
— Βράδυ κι ἂν ἔρθεις ξένη μου ὅζω θὲ νὰ σοῦ στρώσω.
— «Ὁξ’ εἶν’ βροχὴ καὶ βρέχομαι, χιονίζει καὶ πεθαίνω
καὶ ποιὸς μὲ κλαίει τὸν ὀρφανὸ καὶ ποιὸς μὲ κλαίει τὸν μαῦρο.
— Πρῶτα σὲ κλαῖν οἱ φίλοι σου καὶ δεῦτερα οἱ δικοί σου
κι ἐγὼ κρυφὰ ἀπ’ τὴ μάνα μου ὀπόχω τὸν καημό σου.

(Ἡπειρωτικὴ παραλλαγή ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ
τοῦ κ. Χρ. Ι. Σούλη)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΚΟΣΜΗΤΕΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΔΩΡΕΑ *Καὶ Χαρμὶ*

ΗΜΕΡΟΜ. 20.8.85
38527

CARMINA - LIBER III

VI

Θά πληρώνεις τῶν προγόνων σου τὰ ἐγκλήματα, ὦ Ρωμαῖε,
χωρίς συνεργός των νά εἶσαι, ὡς πού πάλι ἀναστηλώσεις
τούς ναοὺς καὶ τὰ τεμένη τῶν Θεῶν πού καταρρέουν
καὶ τὰ εἶδωλα, πού ὁ μάυρος ὁ καπνὸς τᾶχει λεκιάσει.

Μὲ ταπεινώση πρὸς τοὺς Θεοὺς σὰν φέρνεσαι ἐξουσιάζεις:
κάθε τί ἀπ' αὐτοὺς ἀρχίζει καὶ σ' αὐτοὺς πάλι τελειώνει.
Οἱ Θεοί, γιατί τοὺς εἶχαν ἀμελήσει, μιὰ ἀφθονία
ἔχουν ρίξει στὴν πολυπενθὴ Ἑσπερία συμφορῶν.

Τοῦ Μοναῖση κίβλας δυὸ φορές, τοῦ Πάκορου τὸ χέρι
τὴν ὁρμὴ μας πού δὲν εἶχε τοὺς οἰωνοὺς συμβουλευτεῖ
σύντριψε· καὶ γιὰ τὴ λεία πού αὐτοὶ ἔχουν προσθέσει
στὰ φτώχά τους περιῶραια, λάμπουν τώρα ἀπὸ χαρά.

Παρά λίγο νά πατήσουν τὴ γεμάτη ἀπὸ διχόνοιες
πολιτεία μας ὁ Δάκας κι ὁ Αἰθίοπας· ἐτοῦτος
μὲ τὸ φοβερό του στόλο, ἐκεῖος ὁ ἄλλος πού εἶναι ἄξιος
πιὸ πολὺ νά σφεντονίζει τὰ πολεμικά του βέλη.

Ὁ δικός μας πρῶτα αἰῶνας γόνιμος σὲ ἀνομίες
καὶ τὸ γάμο ἔχει μολύνει καὶ τὸ αἷμα καὶ τὸ σπῖτι
κι ἀπὸ τέτοιο κεφαλάρι βγαίνοντας ἡ συμφορά,
κατεβαίνοντας, ποτίζει καὶ λαὸ καὶ πολιτεία.

Κορσιῆς πού εἶναι φτασμένες σὲ γαμήλια πιά ἡλικία,
φχαριστιοῦνται νά μαθαίνουν τὶς ἰωνικὲς ὀρχήσεις·
κι εἶναι πιά ξεσκολισμένες στὰ τεχνάσματα, ἐξ ὀνύχων
ἀπαλῶν διαλογίζονται αἰμομικτικὲς ἀγάπες,

κι ἀνυπόμονες στοῦ ἀντρός των τὰ συμπόσια ἀναζητοῦν
ἀπὸ κείνον πιὸ νεαροὺς μοιχοὺς, κι οὔτε αὐτὲς προσέχουν
ποιὸς θά τύχει νᾶναι ἐκεῖνος πού, ὡς θά σβύσουνε τὰ φῶτα
τὶς ἀθέμιτες θά δώσουν βιαστικά τὶς ἡδονές,

μὰ σηκώνονται στὰ φόρα ἀπ' τοῦ ἀντρός τους τὸ πλευρό
— κι ὅχι αὐτὸς χωρὶς νά νοιώθει — ὅταν τὶς καλέσει κάποιος
κᾶν πρᾶμματευτὴς τὶς κράξει κᾶν πλοιοκτῆτης Ἰσπανός
πού ἀγοράζει σὲ καλὴ αὐτὸς τιμὴ τὴν καταισχύνει.

Ὁχι ἀπ' τοὺς γονηροὺς ἐτοῦτους εἶχε βγεῖ ἡ νεολαία
πού τὴ θάλασσα εἶχε βάψει μ' αἵματα Καρχηδονίων
κι' εἶχε αὐτὴ κατατροπώσει καὶ τὸν Πύρρο καὶ τὸ μέγα
τὸν Ἀντίοχο ὡς κι' ἀκόμα τὸν περήφανον Ἀννίβα.

Μὰ ἡ ἀνδρόπρεπη ἡ φύτρα τοῦ ἀγρότη ἐπιστράτου,
αὐτῶν, πού ἦταν ἐπιτήδαιοι νά γυρνοῦν τῆς γῆς τοὺς βώλους
μὲ σαβελλικά δικέλια, κι' εὐτὺς πού ἤθελε προστάξει
ἡ αὐστηρὴ τους ἡ μητέρα, νά τῆς κουβαλοῦν, σὰν κόψουν,

κούτσουρα, ὅταν ὁ ἥλιος, εἶχε στρέψει πιά τοὺς ἴσκιους
στὰ βουνά, καὶ τὸ ζυγὸ ἀπ' τὰ κουρασμένα βγάζουν
βόδια, τὴν ἀγαπημένη φέρνοντας ἔτσι τὴν ὥρα
τῆς ξεκούρασης, ὡς τὸ ἄρμα τοῦ ἐχανόταν φευγαλέο.

Ἄχ! καὶ τί δὲν καταστρέφει ὁ φθοροποιὸς αἰῶνας.
Πιὸ κακὴ ἀπ' τῶν παπούδων τῶν πατέρων ἡ γενιά
περισσότερο ἐμᾶς φαύλους βγάζει· καὶ μὲ τὴ σειρά της
μιὰ γενιά ἀπὸ μᾶς θε νᾶβγει διεφθαρμένη πιὸ πολὺ.
(ἀπὸ τὸ Λατινικὸ) Μεταφρ. Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

Σημ. ἀπὸ τὰ σχόλια τοῦ Κάρλο Κανίλλι.
(στὴν ἐκδοσὴ Σανσόνι - Φλωρεντία).

Ἡ ὠδὴ αὕτη εἶναι ἡ τελευταία ἀπὸ
τὶς ἐξ πρώτες τοῦ Τρίτου Βιβλίου ὡδῶν
τοῦ Ὁρατίου πού ὀνομάζονται ρωμαϊκὲς,
γιατὶ ἀπευθύνονται στὴ νεολαία τῆς Ρώ-
μης, στὴν ὁποία ὁ ποιητὴς δίνει ἠθικὲς
παραινέσεις. Ὁ Πομπόνιος Πορφύριον,
γραμματικὸς τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνα, σχο-
λιαστὴς τοῦ Ὁρατίου, ὑποστηρίζει ὅτι οἱ
ὡδὲς αὗτὲς πρέπει νά θεωροῦνται σὰ
μέρη ἐνὸς λυρικοῦ ποιήματιος, γινώμη
πού γίνεται δεκτὴ κι ἀπὸ πολλοὺς ἄλ-
λους ἀκόμη καὶ στὶς μέρες μας.

Οἱ Πάρθοι νίκησαν τοὺς Ρωμαίους
δύο φορές: τὴν πρώτη, μὲ ἀρχηγὸ τὸ
Μοναῖση, νίκησαν ἕναν ἀπεσταλμένο τοῦ
Ἀντωνίου (40 π. Χ.) καὶ τὴ δεύτερη, μὲ
ἀρχηγὸ τὸν Πάκορο, κατατρόπωσαν δυὸ
λεγεῶνες τοῦ ἴδιου πιά Ἀντωνίου (36 π. Χ.).

Οἱ Ἰωνικὲς ὀρχήσεις ἦταν πολὺ ἁ-
σημενες.
Ὁ Πύρρος, βασιλεὺς τῆς Ἠπείρου,
νικήθηκε στὸ Μπενεβέντο, στὰ 275 π. Χ.
ὁ Ἀντίοχος, βασιλεὺς τῆς Συρίας, στὴ
Μαγνησία, στὰ 190, κι ὁ Ἀννίβας στὴ
Ζάμα, στὰ 202.

(Ἀπὸ τὸ Ἰταλικὸ)

Δ. Σ. Σ.

ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

A.K. 153

Ἄν. τ' ἀντρεϊωμένου ὁ θάνατος φέρνει τιμὴ στὸν ποῦχει,
σ' ἐμᾶς, ἀπ' ὅλους τοὺς θνητοὺς, ἔλαχ' ἐτοῦτ' ἡ Μοῖρα.
Τί στὴν Ἑλλάδα ὡς δρᾶμαμε, τῆς Λευτεριάς δαδοῦχοι,
νάμαστε πιά! Μ' ἀγέραστη τὴ φήμη σ' ὅλους γύρα.

A.K. 154

Μ' ἄσβεστη δόξα ὡς στόλισαν τὴ χώρα ἐτοῦτοι, νάτοι,
Τοῦ χάρου ἐδῶ τοὺς ἐξῶσε μαύρη νεφέλη ὁμάδι,
Κ' οἱ πεθαμένοι, ἀπέθαντο! Γιατ' ἡ Ἀρετὴ τρεχάτη,
μιὰ, καὶ ψηλὰ τοὺς ἔσυρεν ἄφ' τὰ λημέρια τοῦ Ἀδῆ.

Μεταφρ. ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΛΛΑΣ

ΤΑΞΙΔΙ ΤΟΥΡΚΟΥ ΠΕΡΙΗΓΗΤΟΥ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ*

Ἐξακολουθώντας ὁ Ἑβλιά τὴν περιγραφὴ τῆς ἐνδυμασίας τῶν κατοίκων τῶν Γιαννίνων γράφει:

«Τὰ φορέματά των εἶναι κάποτε πολυχρόμα ἀπὸ τσόχα ἢ καστόρι, περπατοῦν δὲ μὲ ἑλαφρὸ καὶ ὥραιο βηματισμὸ καὶ ἔχουν ἐμφάνιση ὥραία καὶ θελκτική». Περιγράφει ἔπειτα τὶς ἐνδυμασίες τῶν γυναικῶν τῶν ἀμαρτωλῶν δηλ. τῶν χριστιανῶν καὶ λέγει «ὅλες αἱ γυναῖκες τῶν ἁγιαδῶν δένουν τὸ κεφάλι των σφιχτὰ μὲ ἓνα ἄσπρο πανὶ μέσα στὸ ὁποῖο τυλίχουν τὰ μαλλιά των, ἀφήνοντας ἀκάλυπτα μόνον τὸ πρόσωπο καὶ τὰ μάτια. Φοροῦν ῥοῦχα ἀπὸ τσόχα καὶ ἀτλαζὶ καὶ δὲν φοροῦν φουστάνι ὅπως ἄλλοι. Στὸ κεφάλι ἔχουν καὶ μιὰ κόκκινη λουρίδα σὰ σκοινί. Ἔτσι φοριοῦνται καὶ οἱ γυναῖκες τῶν Ἀθιγγάνων τῆς Καλούτσας, ποὺ βοηθοῦν τοὺς συζυγοὺς των στὴ σιδηροργία καὶ ἔχουν ἀποκρουστικὴ καὶ ἀπαίσια ὄψη. Ὅλοι οἱ ἁγιαδες εἶναι Ἑλλήνες καὶ Ἀλβανοὶ ἀλλόθρησκοι. Στὸ κεφάλι των φοροῦν μιὰ μυτερὴ λεπτὴ μαύρῃ σκούφια ψηλὴ μιὰ σπιθαμὴ σὰν ἀρβανίτικη, ποὺ τὴν ἔχουν δεμένη ἀπὸ τὸ λαιμὸ μὲ μιὰ ὀρειχάλκινη ἀλυσίδα. Τὰ κεφάλια των εἶναι μεγάλα καὶ μοιάζουν σὰ νεροζολοκνυθὰ ἢ δὲ σκούφια των ἀντίθετα εἶναι μικρὴ καὶ φαίνεται ἀπὸ μακρυνὰ σὰν ἓνα μικρὸ πουλὶ ποὺ κάθεται στὸ κεφάλι τους. Γενικὰ οἱ ἀλλόθρησκοι ἐδῶ εἶναι περίεργοι τύποι, οἱ δὲ ἐνδυμασίες των εἶναι ἀπὸ ἐγχώρια μάλιστα υφάσματα. Εἶναι ἄνθρωποι δυνατοί, εὐπειθεῖς, ἐργατικοὶ καὶ ἐπιβλητικοί».

Τέλος κάμνει λόγὸ γιὰ τὸ Νησί, τὸ ὁποῖο ἀποκαλεῖ «νησὶ τῶν ἀπίστων», λόγῳ τοῦ ἐλληνικοῦ χαρακτήρος τῶν κατοίκων του καὶ τῶν μοναστηριῶν του. «Ἐχει, λέγει ὥραία σπίτια, καὶ οἱ κάτοικοί του ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀλιεία. Διὰ φριμανίου ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς κα-

ταλήψεως τῶν Γιαννίνων ἔχουν τὸ δικαίωμα τῆς ἀλιείας, γιὰ τὸ ὁποῖο πληρώνουν μηνιαίως χίλια γρόσια». Ἀναφέρει ὅτι ἔχει 200 σπίτια καὶ 100 καίκια γιὰ ἀλιεία καὶ μεταφορὰ τῶν κατοίκων τῶν πέριξ χωριῶν στὰ Γιάννινα. Περιγράφει τὰ ψάρια τῆς λίμνης καὶ τὰ ὥραία τῆς χέλια καὶ λέγει, ὅτι «τέτοια χέλια μὲ τόσο πάχος καὶ τόσο καλὴ γεύση δὲν συνάντησε πουθενά».

Μετὰ τὸ νησὶ ἀναφέρει τὰ χωρία Στροῦνι καὶ Μητσάνες (Μητσάδες) καθὼς καὶ τὰ ὀνόματα μερικῶν ἄλλων ὅπως Μπουλένα καὶ Βάλσα (ἴσως πρόκειται γιὰ τὴ Βάνιστα), ἄγνωστα σὲ μᾶς σήμερα, ποὺ εἶναι στοὺς πρόποδες τοῦ Μιτσικελιοῦ, καθὼς καὶ τὸ Κασικὰ, τοῦ ὁποῖου θαυμάζει τὴν εὐφορία. Οἱ κάτοικοί τους, λέγει, εἶναι γενικῶς ἀλλόθρησκοι δηλ. Χριστιανοί. Ὅλα τὰ χωριά ποὺ εἶναι γύρω ἀπὸ τὰ Γιάννινα εἶναι, προσθῆτει, τσιφλίκια τῶν μπέηδων καὶ ἀπὸ αὐτὰ προμηθεύονται οἱ κάτοικοι τῶν Γιαννίνων τὰ τρόφιμα καὶ τὰ λοιπὰ ἀναγκαῖα τους.

«Ἀφοῦ ἔμεινα, συνεχίζει, στὰ Γιάννινα ἀρκετὲς ἡμέρες καὶ διασκέδασα μὲ πολλοὺς εὐγενεῖς καὶ προκρίτους τῆς πόλεως αὐτῆς καὶ τέλος προσευχήθηκα στὴν αἴθουσα τοῦ στρατηγοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἐνώπιον ὅλων τῶν εὐγενῶν καὶ τιμημένων μὲ σουλτανικὲς τιμὲς καὶ ἀφοῦ προμηθεύτηκα ἀπὸ τοὺς στρατηγούς μεταξωτὰ φορέματα, ἐνδύματα καὶ τρία ζῶα ἔφυγα στὰ 1081 (1670) (1) ἀπὸ τὴ νοτιὰ παραλιακὴ ὁδὸ τῆς λίμνης». Ὑστερὰ ἀπὸ τὰ Γιάννινα ποὺ τόσο λεπτομερικὰ περιέγραψε ὁ Ἑβλιά πῆγε στὴν Παραμυθιά. Τὸ μόνο χωριὸ ποὺ μνημονεύει στὴ διαδρομὴ ἀπὸ τὰ Γιάννινα

(1) Στὸ προηγούμενο τεῦχος (σελ. 197) ἀπὸ τυπογραφικὸ λάθος γράφτηκε πὼς ὁ Ἑβλιά ἐπισκέφτηκε τὰ Γιάννινα στὰ 1680 ἀντὶ 1670.

στὴν Παραμυθιά εἶναι τὸ Ζαχαρούτσι. Τὸ μνημονεύει ἴσως γιὰτὶ αὐτὸ ἦταν τότε γνωστὸ στοὺς Τούρκους, γιὰτὶ πρὸ πενήντα χρόνια ἐκεῖ ζοντὰ στὴν Μονὴ τῆς Διχούνης εἶχε γίνεῖ ἡ ἐπανάσταση τοῦ Σκυλοσόφου. «Εἶναι, λέγει γιὰ τὸ Ζαχαρούτσι, τσιφλίκι τοῦ Μεμούς Πασᾶ καὶ οἱ κάτοικοί του εἶναι ἀλλόθρησκοι».

Γιὰ τὴν Παραμυθιά, τὴν ὁποία ὀνομάζει μὲ τὸ τουρκικὸ τῆς ὄνομα Ἀϊδονάτ (2), γράφει ἀρκετὰ καὶ κυρίως γιὰ τὸ φρούριό της. «Κτίστηκε, γράφει, ἀπὸ τὸν ὀωμαῖο βασιλέα Ἀϊδονιά (:) ἀπὸ τὸν ὁποῖο καὶ ὀνομάστηκε καὶ τὸ φρούριό Ἀϊδονάτ. Κυριεύτηκε ἀπὸ τὸν Σουλτάνο Μωάμεθ τὸν Κατακτητὴ, ὑπάγεται στὸ Σαντζάκι (νομὸ) τοῦ Δελβίνου καὶ διοικεῖται ἀπὸ ἀντιπρόσωπο τοῦ Σουλτάνου, ποὺ κάθε χρόνο ἔρχεται καὶ εἰσπράττει ἑκατὸ ἀσκιά λάδι γιὰ φόρο. Ἐχει Κεχαγιά, Φρούραρχο καὶ ἑβδομήντα στρατιῶτες. Ἀπὸ μεγάλη οἰκογένεια καὶ ἰσχυρὴ ἦταν ὁ Μπεϊκὸ Πασᾶς, (3) ποὺ τώρα ζεῖ ὁ γιὸς του καθὼς καὶ ὁ Μουχὰ Τσελεπῆς, ποὺ ἔχουν στὴν κυριότητά τους ἀπέραντη ἰδιοκτησία. Τὸ

(2) Ἡ λέξη Ἀϊδονάτ ἔχει προφανῶς σχέση μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Δονάτου, ἐπιχωρίου Ἁγίου στὴν περιφέρειά τῆς Παραμυθίας, ποὺ πανηγυρίζεται στὶς 30 Ἀπριλίου στὸ Σούλι. Τὸν Ἁγιο Δονάτο καὶ τὸν Ἡπειρωτικὸ μῦθο τοῦ φόνου ἀπ' αὐτὸν τοῦ δράκοντα τοῦ ἀνθρωποφάγου ποὺ ἦταν στὸ χωριὸ τῆς Παραμυθίας Γλυκὴ τὸν θεωροῦν μερικοὶ παραμορφωμένο λείψανο τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ μύθου τοῦ Ἀϊδωνέα ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὴν Ἀχερουσία καὶ τὸν Ἀχέροντα, ποὺ εἶναι κοινὰ στὴν Παραμυθιά, (βλ. Ν. Πολίτου, Νεοελληνικὴ μυθολογία τ. Β' Ἀθῆναι 1874 σ. 298, καὶ ἄρθρα μου σχετικὰ στὴ Μ. Ε. Ἐγκυκλοπαίδεια). Ἡ ἐλληνικὴ ὀνομασία Παραμυθιά προήλθε χωρὶς ἄλλο ἀπὸ τὴ Μονὴ τῆς Παναγίας τῆς Παραμυθίας, ποὺ μνημονεύεται στὸ πατριαρχικὸ σιγίλλιο τοῦ 1636 («Ἐκκλ. Ἀλήθεια». ΚΔ' (1904) σελ. 416).

(3) Περὶ τοῦ Μπεϊκο Πασᾶ πρβλ. Ἀνδρ. Μάρμορα Ἱστορία τῆς Νήσου Κερκύρας συγγραφεὶσα Ἰταλιστὶ τῷ 1672. Μεταφ. Ἰωάν. Μάρμορα Κέρκυρα 1902 σελ. 331.

φρούριο εἶναι μικρὸ, πεντάγωνο καὶ χτίστηκε ἀπὸ τοὺς ἀλλοθρήσκους Βενετοὺς τῶν Γιαννίνων (4). Εἶναι διώροφο, δὲν ἔχει γύρω του τάφρο καὶ ἔχει μέσα ἄφθονο πολεμικὸ ὕλικό. Ἐχει ἓνα μικρὸ τζαμί μὲ μινारे ποὺ χτίστηκε ἀπὸ τὸ Σουλτάνο Βαγιαζήτ (5) καὶ περιέχει σαράντα σπίτια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλὰ ἔχουν στέρνες γιὰ νερό, γιὰτὶ ἔχει ἑλλειψη ἀπὸ νερό. Κάπου καὶ ποὺ εἶναι καὶ δέντρα φυτεμένα. Λουτρῶνες, ἀγορὰ καὶ χάνια δὲν ὑπάρχουν. Οἱ θύρες του εἶναι σιδερένιες μεγάλες καὶ στερεές. Ἡ μὲν εἶναι ἀνατολικὰ καὶ ἡ ἄλλη δυτικὰ καὶ βλέπει πρὸς τὸ Βαρόσι (6). Ἡ Παραμυθιά ἀριθμοῦσε τότε ὀχτακόσια σπίτια πολυόροφα καὶ ὥραία μέγαρα (σαράγια), ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ Ἑβλιά ξεχωρίζει τὸ

(4) Βενετοὶ στὰ Γιάννινα δὲν ἦρθαν, ἴσως ὅμως νὰ ἐννοεῖ τοὺς Τόκκους ἀπὸ τὴν Νεάπολη, ἢ τὸν Ἰζάουλον Μπουοντελμόντην ἀπὸ τὴ Φλωρεντία ποὺ ἐκρημάτισαν δεσπότες τῆς Ἡπείρου. Κατὰ τὸν Λήκ ὅμως (Travels τ. Δ' σελ. 61) τὸ φρούριό τῆς Παραμυθίας ἦταν ἀκρόπολις ἀρχαίας ἐλληνικῆς πόλεως, ὅπως μαρτυροῦν μερικὰ τμήματά του ποὺ δείχνουν καθαρὴ ἐλληνικὴ τεχνολογία, ἔχουν γίνεῖ ὅμως πολλὲς ἐπισκευὲς σὲ διάφορες ἐποχές. Καὶ τοῦ Λήκ ἡ περιγραφή τοῦ φρουρίου ἔχει ἀρκετὴν ὁμοιότητα μὲ τὴν περιγραφή τοῦ Ἑβλιά.

(5) Κατὰ περίεργον τρόπο μνημονεύονται τζαμιά κτίσματα τοῦ Βαγιαζήτ στὰ Γιάννινα, στὴν Παραμυθιά, στὸ Ἀργυρόκαστρο, καὶ στὴν Κόνιτσα.

(6) Ἡ λέξη Βαρόσι εἶναι οὐγγρική καὶ σημαίνει τὴν πύλη ποὺ εἶναι ἐξω ἀπὸ τὸ φρούριό. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἦταν σὲ χρῆση πολὺ καὶ σήμαινε κέντρο τῆς πόλεως ὅπου ἦταν ἡ ἀγορὰ καὶ τὰ σπίτια τῶν ἀρχόντων οἱ ὁποῖοι λεγότανε καὶ βαροσλήδες. Ἔτσι λέγανε τὸ Βαρόσι τῶν Γιαννίνων, τῆς Κόνιτσας, τοῦ Ἀργυροκάστρου, τῆς Παραμυθίας. (Γιὰ τὴν ἐτυμολογία βλ. Babinger, Bwhlja Tschelebis Reisewege in Albanien, Berlin 1930 σελ. 11.)

σαράγι τοῦ Μπέικο Πασᾶ τοῦ Χανάκ (7) καὶ ἔχει ὕστερα συνοικίες ἀπὸ τὶς ὁποῖες μνημονεύει, τοῦ Τζαμιῦ Μουσταφᾶ Τσαους, Σιντουλά, Γενὴ Μαχαλά, Καλύβια Γαλατᾶ, Ἁγίου Νικολάου ὁποῦ λέγεται ὑπάρχει καὶ βρύση, μετ' ἐξαιρετικὸ νερό. Ἀναφέρει ἔπειτα τὴν ἐμπορικὴ τῆς κίνηση καὶ λέγει, ὅτι τακτικᾶ ἔρχονται ἔμποροι τῆς Φραγγίας ἀπὸ τὰ λιμάνια τῆς Βενετίας, τῆς Σαγιαδάς καὶ τῆς Κερκύρας καθὼς καὶ ἀντιπρόσωποι καὶ Προξενοὶ, γὰρ νὰ προμηθεύουν ἐμπορεύματα καὶ νὰ τὰ μεταφέρουν ἀλλοῦ. Ἐπαινεῖ ἔπειτα τὸ ἥλιο κλίμα, τὰ λεμόνια τῆς, τὰ νεράντζια τῆς, τὰ ρόδια, τὰ σῦκα καὶ τὶς ἐλιές. «Ἄν καὶ ὑπάρχουν, γράφει, καὶ σὲ ἄλλα μέρη ἐλιές, τῆς Παραμυθιάς ὅμως εἶναι ἀνώτερες ὅλων καὶ γι' αὐτὸ λέγονται Σουλτανικές. Κάθε χρόνο ἔρχονται ἄνθρωποι τοῦ Σουλτάνου, τὶς μάζεψουν, καὶ μετ' αὐτὰ τὶς μεταφέρουν στὴν Κων(σταν)πολὴ, καὶ καὶ τὶς μοιράζουν στοὺς Βεζύρηδες καὶ λοιποὺς βαθμοῦχους ἀνάλογα μετ' τὸ βαθμὸ τους». Ἰδιαίτερη μνεία κάνει ἐπίσης καὶ γὰρ τὰ σῦκα τῆς Παραμυθιάς. «Μετ' ὅρκου βεβαιώνω, λέγει, ὅτι τέτοια σῦκα δὲν εἶδα πουθενά. Ἡ φλούδα τῶν εἶναι πολὺ λεπτὴ καὶ μετ' τὴ ζέστη ὁ χυμὸς τῶν ῥεῖει σὰ μέλι. Τὰ σῦκα αὐτὰ λέγονται «ἀ γ ρ ὶ ὁ μ α τ α» καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ σπάνια. Ἀνατολικὰ ἐκτείνεται καμπὸς, ὁποῦ καλλιεργεῖται ρύζι. Γλῶσσα ὁμιλουμένη εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Ἀλβανικὴ μετ' ἰδιαίτερη προσφορά. Ὁμιλεῖ ἔπειτα γὰρ τὴν ἐνδυμασίαν τῶν κατοίκων καὶ λέγει ὅτι οἱ πρόκριτοι φοροῦν στὸ κεφάλι σαρίκι καὶ φορέματα πολύχρωμα, οἱ δὲ νέοι σκούφια κωνικὴ κόκκινη καὶ φορέματα γούνινα, κάπα

(7) Χωρὶς ἄλλο πρόκειται γὰρ τὸν Ἰνκο Πασᾶ ποὺ ἀναφέρει ὁ Μάρμορας στὴν Ἱστορίαν τῆς Κερκύρας, ποὺ μαζί μετ' τὸν Μπέικο Πασᾶ ἔκαμαν ἐκστρατεία νὰ καταλάβουν τὴν Πάργα κατὰ τὸ 1655. (βλ. Ἀνδρ. Μάρμορας Ἱστορία τῆς Νήσου Κερκύρας μεταφρ. Ἰωάν. Μάρμορας. Κέρκυρα 1902 σ. 331).

καὶ ζουνάρι μεταξὺ στὴ μέση, ἀπὸ τὴν ὁποία κρέμεται μαχαίρι. Οἱ κάτοικοι τῆς εἶναι ἔμποροι, λόγιοι καὶ μερικοὶ ἐργάτες. Οἱ ἐργάτες φοροῦν ἐνδυμα μίλλινο κυμπωμένο καὶ σαλβάρα (εἶδος παντελονίου) καὶ ἔτσι πάνε στὴν ἐργασία. Οἱ κάτοικοι τῶν διακρίνονται κατὰ τὸ πλεῖστο γὰρ τὴ φιλοξενία, τὴ φιλία, τὴν οἰκειότητα καὶ τὴν ἐλεημοσύνη».

Ἀπὸ τὴν Παραμυθιά πῆγε στὸ Μαργαρίτι, ποὺ εἶναι ὅπως γράφει κέντρο τοῦ Βοϊβόδα καὶ κτῆμα τοῦ Ἀχμέτ Πασᾶ. «Οἱ κάτοικοι τοῦ φρουρίου τέλουν ὑπὸ τὸ Σουλτανικὸ σκῆπτρο καὶ εἶναι λεῖψανα, ποὺ σώθηκαν ἀπὸ τὴ μεγάλη σφαγὴ τῶν κατοίκων τοῦ Ἐλβασανίου, ποὺ ἔκαμε ὁ Κιουτσιούκ Μεχμέτ Πασᾶς ὕστερα ἀπὸ Σουλτανικὴ διαταγή, γιὰτὶ ἐπαναστάτησαν». Περιγράφει ἔπειτα τὸ φρούριον τοῦ Μαργαρίτου καὶ λέγει ὅτι ἔχει τὴν πύλη πρὸς ἀνατολὰς, ὅτι δὲν ἔχει τάφρο, γιὰτὶ τὸ ἔδαφος εἶναι δύσβατον καὶ ὀρεινόν. «Τὸ μέρος αὐτὸ στὴν ἀρχὴ ἀρπάχθηκε ἀπὸ τοὺς Βενετοὺς, τὸ δὲ φρούριον τὸ ἔχτισε ἕνας ψαράς ποὺ τὸν λέγανε Μαργαρίτη». Ὑστερα ἀπὸ τὸ φρούριον περιγράφει τὴν πόλιν μετ' τὰ χίλια διακοσμία λιθοκτιστά σπίτια τῆς, ποὺ εἶναι περιτοιχισμένα καὶ ἔχουν κήπους. Ἐχει ἐξ συνοικίας, δυὸ τζαμιά, ἀγορὰ, δυὸ χάνια, δέκα ἑπτὰ μαγαζιά, μιὰ βρύση μετ' ὠραῖο νερὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖον προμηθεύεται ὅλη ἡ πόλις, καὶ ὠραῖους κήπους λογφ τοῦ καλοῦ κλίματός τῆς.

Ἀπὸ τὸ Μαργαρίτι πῆγε στὴν Πάργα ποὺ κατεῖχετο ἀπὸ τοὺς Βενετοὺς καὶ κάνει λόγο γὰρ τὸ φρούριον ποὺ εἶναι χτισμένον στὴν κορυφὴ λόφου καὶ χωρίζεται μετ' τάφρον ἀπὸ τὴν ξηρὰ. Κατόπιν ἀδείας τοῦ Βενετοῦ φρουράρχου μίπηκε μέσα στὸ φρούριον καὶ τὸ περιεργαστήκε ὅλο. «Ἐχει δυὸ θύρες μεγάλες τὴν μιὰ πρὸς τὴν ξηρὰ καὶ τὴν ἄλλη πρὸς τὴ θάλασσαν στὸ λιμάνι. Ἡ τάφρος εἶναι γεμάτη θαλασσινὸ νερό. Μέσα στὸ φρούριον εἶναι ἐξήντα ἑως ἑβδομήντα σπατάκια ἀπαίσια μικρὰ καὶ λίγα μαγαζιά καὶ

στὶς ντάπιες ἔχει πυροβόλα τοποθετημένα στὴ σειρὰ».

Μετὰ τὴν Πάργα προχώρησε πρὸς τὴ βορεινὴ παραλία καὶ ἐφτάσε στὸ μονασουλμανικὸ χωριὸ Λιόψη (Λιόπεσι). Ἐκεῖ λέγει ἑκατὸ σπίτια μὰ οἱ κάτοικοι τοῦ εἶναι καταραμένοι, τὸ γιὰτὶ ὅμως δὲν τὸ λέγει. Ἀπὸ τὴ Λιόψη προχωρεῖ πρὸς τὴ Σαγιαδά, ποὺ καίται σὲ κορυφὴ ὑψηλὴ καὶ κατοικεῖται ἀπὸ Χριστιανούς. «Ἐχει, λέγει, ἑκατὸν ἐξήντα σπίτια καὶ εἶναι χωριὸ προοδευμένον μετ' ἡνία καὶ Ἐκκλησίες, καὶ εἶναι ἰδιοκτησία μπέηδων. Ὑστερα ἀπὸ πορεία μισῆς ὥρας φτάσαμε στὸ παγκοσμίου φήμης λιμάνι τῆς Σαγιαδάς, ποὺ εἶναι γνωστὸ στοὺς Ρωμαίους, Ἀραβες, Πέρσες καὶ Φραγγους. Ἀγορὰ καὶ λουτρὰ καὶ τζαμί δὲν ἔχει τὸ λιμάνι αὐτὸ παρὰ μονάχα μερικὰ χάνια γὰρ τοὺς ἔμπορους καὶ περιηγητὰς καὶ μεγάλες ἀποθήκες στὴν παραλία γὰρ τὰ ἐμπορεύματα, χρησιμοποιοῦνται δὲ γὰρ τὸ σκοπὸ αὐτὸ καὶ τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ τῆς Σαγιαδάς. Γιὰ τὸν ἐκτελωνισμό τῶν ἐμπορευμάτων ὑπάρχει ἀντιπρόσωπος τοῦ Σουλτάνου καθὼς καὶ πρόξενος τῆς Βενετίας. Τὸ λιμάνι τῆς Σαγιαδάς εἶναι μεγάλης ἀξίας ἀπὸ τὴν ἀποψὴ εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς ἐμπορευμάτων καὶ εἶναι τὸ λιμάνι τῶν Γιαννίνων, τῶν Τρικινάλων, τῆς Ἀρδισσας, τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν Σερβῶν καὶ πολλῶν ἄλλων πόλεων καὶ φρουρίων. Οἱ δρόμοι τοῦ ὅμως εἶναι στενοὶ καὶ δύσβατοι, ἀμάξια δὲν ὑπάρχουν καθόλου καὶ μονάχα ἀγωγιάτες μετ' φορητὰ ζῶα πηγαινοέρχονται ὡς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὴ Σοφίαν».

Ἀπὸ τὴ Σαγιαδά ὁ Ἑβλὴ πῆγε στὸ Δέλβινο. Ἀπὸ τοῦ γράφει μερικὰ μνηστορηματικὰ γιὰ τὴν ἰδρυσὴν τοῦ, λέγει

(8) Πρόκειται προφανῶς γὰρ τὸν Σουλταῖν τὸν Μεγαλοπρεπῆ, ποὺ στὰ 1537 προσπάθησε νὰ κυριεύσει τὴν Κέρκυρα. Κατὰ τὴν ἐκστρατεία ἐκείνη ὁ Σουλταῖν ἦρθε στὴν Ἠπειρο. (Ἄνδρ. Μάρμορας Ἱστορία τῆς Κερκύρας. Μεταφρ. Ἰ. Μάρμορας. Κέρκυρα. 1902 σ. 230).

(9) Ὁ Π. Ἀραβαντινὸς ἀναφέρει παρὰ δόσιν κατὰ τὴν ὁποία τὸ Δέλβινο τὸ

πρὸς τὸ πῆραν ἀργότερα οἱ Βενετοὶ καὶ ἀπ' αὐτοὺς τὸ πῆρε ὁ Σουλταῖν Βαγιαζήτ. Τὸ πῆραν ὅμως πάλι ξένοι καὶ ἀπ' αὐτοὺς τὸ ἐλευθέρωσε ὁ Σουλταῖν Β' ποὺ εἶχε ἔρθε νὰ καταλάβει τὴν Κέρκυρα! (8) Ὁ Σουλταῖν εἰσεῖσε τὸ Δέλβινο στὸν Ἁγιάς Πασᾶ καὶ ἀπὸ τότε τὸ Δέλβινο καὶ ἡ περιφέρειά του ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀρχαιοτερές νομαρχίες τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἀναφέρει ἔπειτα τὶς ἀρχές ποὺ μένουν σ' αὐτὸ καὶ ἔπειτα περιγράφει τὸ φρούριον τοῦ ποὺ ἦταν χτισμένον στὴν κορυφὴ βράχου. «Εἶναι, λέγει, μικρὸ ἀλλὰ πολὺ ὁμορφον, ὁ γῦρος τοῦ εἶναι ἐξακόσια βήματα καὶ ἔχει πρὸς ἀνατολὰς μιὰ σιδηρενία πόρτα. Μέσα ἔχει στρατῶνα μετρία μικρὰ σπίτια καὶ ἕνα τζαμί, ἀποθήκες πολεμοφοδίων καὶ μιὰ δεξαμενὴ γὰρ νερό». Περιγράφει ἔπειτα τὴν πόλιν ποὺ βρίσκεται ἀνατολικὰ τοῦ φρουρίου καὶ λέγει ὅτι ἔχει ἑκατὸ σπίτια σκεπασμένα μετ' κεραμίδια, ποὺ ἀπέχουν πολὺ τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, ὥστε ἂν γίνῃ καμμιὰ ληστεία σ' ἕνα σπίτι νὰ μὴν ἀκούουν τὶς φωνές ἀπὸ τὸ ἄλλο γὰρ νὰ τρέξουν σὲ βοήθεια, καὶ γι' αὐτὸ κάθε σπίτι ἔχει τοίχους μετ' πύργο καὶ σιδηρενία πόρτα. Ἀναφέρει ἔπειτα τὶς συνοικίες, τὰ τζαμιά, τοὺς τεκέδες, τὰ χάνια καὶ τὶς δέκα βρύσες τοῦ. Ἰδιαίτερη μνεία κάνει γὰρ τὴ συνοικίαν τοῦ Γκίνου Ἀλέξη ποῦναι γεμάτη ἀπὸ ἀμπέλια καὶ κήπους (9).

Σ' αὐτὴ εἶναι τὸ δικαστήριον, σ' ἕνα ὑψηλὸ μέρος καὶ τὸ Σαράγι τοῦ Μέμο Πασᾶ. Θανατίζει τοῦ Δελβίνου τὶς ὠραί-ες λεμονιές, τὶς πορτοκαλιές, τὶς συκιές, τὶς ἐλιές, τὶς ροδιές, τὰ ἀμπέλια ποὺ στολίζουν τοὺς τοιγῶνα λόφους τοῦ. Οἱ κάτοικοι τοῦ λέγει μιλοῦν μόνον Ἀλβανικὰ καὶ ὄχι ἑλληνικὰ (10) καὶ ὅταν τυ-

πῆραν οἱ Τούρκοι γιὰτὶ μάλωσαν ἀναμεταξύ τους τὰ ξαδέρφια Γκίνος (Γιάννης) καὶ Ἀλέξης. Ἀπ' αὐτοὺς προέρχεται καὶ τὸ ὄνομα τῆς συνοικίας. (Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἠπείρου Ἀθῆναι 1857 — τ. Β' σ. 43).

(10) Δὲν εἶναι ἀλήθεια ὅτι στὰ 1670, ποὺ ἐπισκέφθηκε ὁ Ἑβλὴ τὸ Δέλβινο, δὲ μιλοῦσαν ἐκεῖ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσαν, πα-

χόν αρρωστήσει κανένας από πανούκλα τον αφήνουν και φεύγουν στα βουνά.

Αφίνοντας το Δέλβινο ύστερα από εβδομήντα πορεία έφτασε στην Καλιάσα, χωριό του Κουρβελισιού. Περιγράφει το φρούριο της Καλιάσας που είχε μέσα εκκλησία, πύργια που δείχνει ότι οι κάτοικοί της ήταν χριστιανοί, και τους άρχιους κατοίκους της. Απ' εκεί έφυγε για τους Ζουλιάτες, χωριό επίσης της περιφέρειας του Κουρβελισιού, που τότε ήταν ακόμη χριστιανική. Περιγράφει και το φρούριο των Ζουλιάτων και λέγει ότι κατακτήθηκε από τον Αχμέτ Πασά επί του Βαγιαζίτ και ότι έχει διακόσια σπίτια άχρυσκεπασμένα. «Οι στρατιώτες του φρουρίου των Ζουλιάτων ήταν χριστιανοί από τα μέρη του Κουρβελισιού, αλλά ο Μεχμέτ Πασάς απαγόρευσε να υπηρετούν σ' αυτό χριστιανοί, και γι' αυτό δέχτηκαν να γίνουν μουσουλμάνοι». Η μαρτυρία αυτή μάς είναι σπουδαία για τον εξισλαμισμό της Βορείου Ήπειρου και των εξαφανισμένων από τα μέρη εκείνα του Ελληνικού στοιχείου. Από τους Ζουλιάτες ήρθε στο Γαρδίκι, το γνωστό από την Ιστορία του Αλή πασά, (11) περιγράφει το φρούριό του, το οποίο και σήμερα σώζεται, και απ' εκεί φεύγοντας μνημονεύει τα χωριά της επαρχίας του Αργυροκάστρου Τριμπόκι, Λάμποβο και Κακόσι και φθάνει στο Αργυροκάστρο (12). Ίδουτής του Αργυροκάστρου κατά τον Έβλια υπήρξε Έλληνας βασιλιάς, από τον οποίον το πήρε ο Σουλτάνος Βαγιαζίτ. Πολλά κτίρια του Αργυροκάστρου φαίνονται, λέγει, χτισμένα από

μόνο Άλβανικά. Το Δέλβινο από τα 1431 ως τα 1813 ήταν έδρα του Επισκόπου Δελβίνου και Χειμάρρας και δεν ήταν δυνατό να μη μιλιέται η Έλληνική γλώσσα στην έδρα της Μητροπόλεως (βλ. Μητροπολίτου Σάρδεων Γερμανού. Επαρχία Ήπειρου και Άλβανίας. Ήπ. Χρονικά τ. ΙΒ' (1937) σ. 97). Εκτός τούτου έχουμε μαρτυρίες, ότι στο Δέλβινο από τα 1882, δηλαδή λίγα χρόνια ύστερα από την εποχή που το επισκέφθηκε ο Έβλια, λειτουργούσε ελληνικό σχολείο, πράγμα το οποίο μαρτυρεί ότι το Δέλβινο είχε ελληνισμό στην εποχή εκείνη, τον οποίον από θρησκευτικό φανατισμό

τους Βενετούς, γιατί έχουν το λοντάρι του Αγίου Μάρκου. Διοικείται από Βοϊβόδα και υπάγεται στον Πασά του Δελβίνου. Αναφέρει έπειτα τις αρχές του που ήταν πολλές, και κατοπιν περιγράφει το φρούριό του. «Κείται, λέγει, επάνω σε βράχο και μοιάζει σαν πλοίο. Έχει μύχος εξακόσια βήματα και πλάτος ένα κατό. Τα τείχη του είναι παλαιά και μέσα του έχει λίγα σπίτια και ένα τζαμί του Βαγιαζίτ σκεπασμένο με πλάκες, με δεξαμενή μεγάλη για νερό πλησίον του. Έχει τρεις εισόδους και ένα ωραίο κίосκι, όπου συγκεντρώνονται οι αρχόντοι και βλέπουν κάτω προς τον κάμπο τα άμπλια και τα χωράφια των. Στο βόρειο μέρος του φρουρίου κοντά στα τείχη είναι η παλαιά αγορά. Η πόλη είναι επάνω σε λόφους γύρω από το φρούριο και έχει σπίτια ψηλά και ωραία χτισμένα με άσπρες πελεκημένες πέτρες κατά τον ίδιο τρόπο και των φτωχών και των πλουσίων». Περιγράφει και τις οχτώ συνοικίες του με τα δυο χιλιάδες σπίτια τους και απ' αυτά αναφέρει ιδιαίτερος τα σαράγια του Μεμή Πασά, του γιού του Οσμάν Μπέη, του Άλάκ Μπέη και του Ζαΐμ Μπέη.

Για το χριστιανικό στοιχείο που εκείνη την εποχή ήταν ασφαλώς πολύ μεγάλο δεν κάνει λόγο καθόλου. Περιγράφει τα τζαμιά και αντιγράφει μια επιγραφή που ήταν στο τζαμί του Σουλτάνου Βαγιαζίτ. «Στον πόλεμο της Κρήτης σκοτώθηκαν έφτακόσιοι άφεντάδες και έφτα χιλιάδες δούλοι και τα σπίτια των είναι κλειστά. Πολλά τζαμιά απ' αυτή την πόλη χάθηκαν και γυ-

δεν αναφέρει ο φανατικός Μουσουλμάνος, όπως κάνει και για τον ελληνισμό και τα σχολεία των Γιαννίνων, που ανθούσαν στα 1670, που ήρθε στα Γιάννινα. (βλ. Τρ. Ευαγγελίδου. Η παιδεία επί τουρκοκρατίας. Αθήναι 1936 τ. Α' σ. 182).

(11) Για τους Ζουλιάτες και το Γαρδίκι βλέπε δσα γράφει ο Π. Αραβαντινός (Χρονογραφία. Αθήναι 1857 τ. Β' σ. 39 και 60 και Ιστορία Αλή Πασά Αθήναι 1895 σ. 10 όπου γράφει ιδιαίτερος για το Γαρδίκι).

(12) Περί του Αργυροκάστρου Ελ. έρθρο μου εις την Μ. Έλ. Έγκυκλοπαίδεια τ. Ε' σ. 402).

ναίκες άφεντάδων πήραν άντρες τους δούλους των». Επαινει έπειτα το κλίμα του και λέγει ότι έχει διακόσια καταστήματα, που δείχνουν την εμπορική του ακμή και τότε όπως και σήμερα, γιατί είναι το εμπορικό κέντρο όλης της Βορείου Ήπειρου, πέντε βούσες και πέντε χάνια. Θαυμάζει την ωραία κορμωσασιά και το λυγρό και ψηλό ανάστημα και την ομορφιά που έχουν οι άνδρες και οι γυναίκες του. Αναφέρει τις τρεις εκκλησίες του και το ποτάμι το Δρίνο που περνά κάτω ανάμεσα από τον κάμπο του. Εντύπωση του έκανε το ωραίο ελληνικό έθιμο (13) που τώχουν πολλές ελληνικές επαρχίες και γυρίως στη Μάνη και στην Κρήτη να πληρώνουν μοιρολογίστρες για να μοιρολογούν τους νεκρούς, γι' αυτό ονομάζει το Αργυροκάστρο «πόλη του μοιρολογιού». Αμα τελειώσει το μοιρολόγι μοιράζουν στους κατοίκους φαγητά και γλυκά. Την εποχή εκείνη ο Ζεϊνέλ Πασάς πάντρεψε το γιό του και έπαιρνε νύφη από τη Ζαραβίνα, χωριό της επαρχίας του Πωγωνίου της Ήπειρου. Στο γάμο ήταν ο Έβλια και μάς δίνει ωραίες πληροφορίες. Το «ψίκι» το άποτελούσαν χίλιοι συμπεθέροι καρβαλλαράοι και άλλοι τόσοι πεζοί. Πηγαίνοντας προς τη Ζαραβίνα πέρασε τα ελληνικά χωριά της Δρόπολης, από τα οποία αναφέρει μόνο την Επισκοπή, της οποίας του κάνουν εντύπωση τα πολλά νερά της, και οι πολλοί μύλοι της (14) και από τα χωριά του Πωγωνίου τον Ξηρόβαλτο και τη Ζαραβίνα, που είναι λέγει στα σύνορα του νομού Γιαννίνων και Δελβίνου. Περιγράφει το γλέντι του γάμου με τους χορούς και τις ντουφεκιές,

(13) Μοιρολογίστρες έξ επαγγέλματος αναφέρει ο Σ. Κυριακίδης (βλ. Αι γυναίκες εις την λαογραφία Αθήναι σελ. 57).

(14) Την ίδια εντύπωση έκανε η επίσκεψη της Επισκοπής και στον Πουκεβίλ (Voyage e.t.c. Paris 1820 τ. Α' σ. 75). Στο ίδιο βιβλίο σ. 76 γίνεται λόγος και για το χωριό Ξηρόβαλτος που μνημονεύει λίγο παρακάτω ο Έβλια. Τον

και τη Ζαραβίνα με τ' άμπλια της. Επιστρέφοντας με τη νύφη και τους συμπεθέρους της δεν γύρισαν από τον ίδιο δρόμο στο σπίτι του γαμπρού, σύμφωνα με το ελληνικό έθιμο που και σήμερα τηρείται προληπτικά σ' όλη την Ελλάδα, αλλά από άλλον και έτσι είδε στη διαδρομή το Δελβινάκι. Έχει, λέγει, το Δελβινάκι τετρακόσια σπίτια κατοικούμενα από Χριστιανούς, κατά το πλεϊστον Άλβανούς, σαράντα πέντε καταστήματα, δέκα εκκλησίες και τρία χάνια. «Ανήκει στην περιουσία του στέμματος, η οποία έχει παραχωρηθεί στον πατέρα Πασά (άρχιναύαρχο), ο οποίος διατηρεί εδώ έναν Βοϊβόδα». Από τα λίγα αυτά φαίνεται ότι το Δελβινάκι στα 1670 ήκμαζε και ήταν το κέντρο όλης της περιφέρειας του Πωγωνίου (15). Μετά το Δελβινάκι η ακολουθία του γάμου έφτασε στο Λιμπόχοβο που ήταν τσιφλίκι του Ζεϊνέλ Πασά. Εκεί παραδωκαν τη νύφη στο γαμπρό και έγινε διασκέδαση στην οποία «έπαιαν έφτα βαρέλια ρακί και έφαγαν δυο χιλιάδες σφαχτά ψημένα στη σουβλά». Απο το Λιμπόχοβο γύρισε στο Αργυροκάστρο και απ' εκεί έφυγε για την Άλβανία κάνοντας μνεία των χωριών Τριμπούκι, Λάμποβο, Κάργιανη, Χόρμποβο, Δέκκη, Προγονάτι.

Έδώ τελειώνει το ταξίδι στην Ήπειρο του περιηγητή Τούρκου περιηγητή Έβλια Τσελεπή, του Πανσανία των νεότερων χρόνων. Ο Έβλια σάφανατικός μουσουλμάνος που είναι, στο ταξίδι του προσέχει κυρίως κάθε τι που έχει σχέση με το μουσουλμανισμό. Παρ' όλο του το φανατισμό όμως και την ανατολίτικη μυθομανία και ανακριβολογία

Ξηρόβαλτο τον αναφέρει και ο Λήκ (Travels e.t.c. τ. Α'. Λονδίνο 1835 σ. 98).

(15) Ωραία περιγραφή του Δελβινικού και ιδίως του πανηγυριού του μάς δίνει ο Πουκεβίλ που το επισκέφτηκε στο Μάη του 1806. (Voyage Paris 1820 τ. Α' σ. 77 και 381 και κατοπιν). Ο Πουκεβίλ τοποθετεί στο Δελβινάκι την αρχαίαν Ήπειρωτική πόλη Ομφάλιο.

πὸν τὸν διακρίνει, μᾶς δίνει πολλές καὶ σπουδαῖες πληροφορίες γιὰ τὸ χριστιανικὸ, δηλ. τὸ ἑλληνικὸ στοιχείο τῆς Ἡπείρου καὶ προπαντὸς τῶν Γιαννίνων, πὸν ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἀπέναντι τοῦ Τουρκικοῦ τὸν στενοχωρεῖ πολὺ.

Κάθε τι τὸ χριστιανικὸ καὶ τὸ ἑλληνικὸ τὸ ἀναφέρει μὲ δυσφορία ἂν δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀποσιωπήσῃ. Ἀπὸ ὅλα τὰ ἑλληνικὰ χωριά τῆς Παραμυθιάς πὸν πέρασε δὲ μνημονεύει κανένα καὶ μονά-

χα τὴ Λιόψη τὸ Ἀλβανικόν.

Γιὰ τὰ ἑλληνικὰ χωριά τοῦ Δελβίνου καὶ τοῦ Ἀργυροκάστρου οὔτε τὸν παραμικρὸ λόγον κάνει, ἀπὸ θρησκευτικὸ φανατισμὸ χωρὶς ἄλλο. Παρ' ὅλας ὅμως τὶς ἀτέλειες αὐτὲς μᾶς δίνει πολὺτιμες πληροφορίες ἱστορικῆς, τοπογραφικῆς, λαογραφικῆς, οἰκονομικῆς καὶ ἄλλες παρόμοιες.

ΧΡΙΣΤΟΣ Ι. ΣΟΥΛΗΣ

ΜΕ ΒΗΜΑ ΣΕΡΝΟΥΜΑΙ ΔΕΙΛΟ

Γλυκά σταλάει στὸν πόνο μου παρθενικὴ δροσούλα
— ἀνάλαφρη μὴ ἀνθοπνοή, μὴ ἀνέλπιστη χαρὰ. —
Με βήμα σέρνουμε δειλό γιὰ μὴ καινούργια αὐγούλα
— μετὰ τὰ σπασμένα μου φτερά.

Νοστάλησα τὴν Ἀνοιξή, τοῦ Αὐγούστου τὸ λιοπύρι,
κάποιας βραδυᾶς — τί μακρυνῆς! — τὰ ἡδονικὰ βιολιά.
Ἄχ! με βαραίνει ἡ χειμωνιά πὸν μοιάζει κοιμητήρι,
ἀτέρμονη λυγμοκαλιά.

Στὸν κόσμον αὐτὸν τὸν ἄρρωστο, στὰ ματωμένα πλάτια,
σ' αὐτὴ τῇ γῆς, πὸν πένθιμοι περνοῦμε ναυαγοί,
γιὰ μίαν αὐγὴ χαρούμενη, γι' ἀπόσκια μονοπάτια
σερνόμαστε ὅλοι, νοσταλγοί.

Στὸ δρόμο πὸν διαλέξαμε καθένας μας διαβαίνει,
μ' ἐλπίδα λὲς ἀσίγαστη — τὴ μόνη μας χαρὰ. —
Στὸ ἴδιο τέρμα φτάνουμε, λυγμὸς μᾶς περιμένει,
πίκρες καὶ μαύρη συμφορά.

Με βήμα σέρνουμε δειλό, με δέρνει ἡ νοσταλγία·
δὲν ἔχω πιά γιὰ στήριγμα τοῦ πόνου μου, παρὰ
γλυκειά, κρυφὴν, ἀσύλληπτη, μὴ ἀνέκφραστη εὐτυχία
— καὶ τὰ σπασμένα μου φτερά.

ΘΑΛΕΙΑ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΤΑ ΓΙΑΣΕΜΙΑ

Τὰ γιασεμιά
Πὸν ὁλόδροσα μοῦ χάρισαν τὰ χέρια σου,
Δὲν τ' ἄφησα νὰ μαραθοῦν στὴ νύχτα·
Κρῦς κι ἐρημιά
Τὰ χέρια σου ἀργοστάλαζαν τὰ αἰθέρια σου
Κι ἓνα σκυλὶ μὲς στὸ σκοτάδι ἀλύχτα.

Ἀπ' τὶς φτελιές
Χλωμά οἱ νεφέλες διάβαιναν φαντάσματα
Κι ἀναρριγοῦσαν μὲς τὶς λευκές τ' ἄστρα.
Θλίψες παλῆς
Παραμονεῦαν πίσω ἀπ' τὰ χαλάσματα
Στὰ γκρεμισμένα τῆς ψυχῆς μου κάστρα.

Μὰ τὴ σιγὴ
Τῆς κάμαράς μου ἀνέμοι δὲν ταραζοῦνε,
Κι ὀνείρων ἥσκοι μοναχὰ σφαίνουν...
Χωρὶς ὀργή
Κάποια θλιμμένα χεῖλη ἀργοστενάζουν.
Κάποια σβυσμένα μάτια ἀργοπεθαίνουν.

Καὶ τώρα, ἐκεῖ,
Τῶν γιασεμιῶν σου ἡ εὐωδιὰ ὡς πλημμύρισε,
Πρόβαλαν ἀπ' ἀντίκρυ, ὁλόγυρά μου,
Γραμμὴ λευκὴ
Πὸν ἀποσταμένη ἦρθε καὶ μετὰ τριγύρισε,
Τὰ πεθαμένα, σιωπηλὰ ὄνειρά μου.

Κι ἦρθεν ἡ Ρούθ,
Κι ἦρθε ἡ Ραχήλ κι ἡ Ἑσθήρ, κι ἦρθεν ἀμίλητη
Τοῦ Ἰεφθάε ἡ κόρη, κι ἡ Ἀθαλία,
Κι ἀπ' τὸ Ταλμούθ,
Κι ἀπὸ τὴν Ἑλσινόρη πέρα, ἀφίλητη,
Τρελλή, γλυκεῖα νεράϊδα, ἡ Ὀφηλία.

Κι όλες, θλιβά,
Τὰ παγωμένα μπράτσα τους απλώσανε
στο σκοτεινό μου μέτωπο τριγύρω,
Με τὰ βουβά
Τὰ χείλη τους ικέτιδες με ζώσανε,
Τῶν γιασεμιῶν σου γιὰ νὰ πιον τὸ μῦρο.

Μὰ ἐγώ, σκυφτός,
Τὰ εὐωδιαστὰ λουλούδια σου ἀποκοίμισα
Στὰ φύλλα ἐνὸς βιβλίου, ποὺ κάποιος βράδυ
Σὰν κορνιαχτός
Στὸν ἀνεμό του μπήκα καὶ τρικύμισα
Στὰ βᾶθη τοῦ δευτέρου κύκλου τοῦ Ἀδῆ:

Τὰ γιασεμιὰ
Ποὺ δλόδροσα τὰ χέρια σου μοῦ χάρισαν
Σάμπως θυμίαμα σὲ ἱεροφάντη,
Στὴν τρικυμιὰ
Τῆς Φραντζέσκας τοῦ Ρίμινι μαρμάρωσαν,
Κι ἀνθισεν ὅλ' ἡ Κόλαση τοῦ Δάντη!

ΝΙΚΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

ΣΑΤΥΡΙΚΗ ΓΩΝΙΑ

FILIPPO PANANTI

ΚΛΕΜΜΕΝΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

Ὁ Ντὸν Γκαμπριέλλο ἀνάμεσα στοὺς στίχους τοὺς δικούς του
ξένους πολλοὺς πιτήδεια νὰ σμίγει συνηθοῦσε.
Ὅταν μιὰ μέρα ἀπάγγελε, σὲ κόσμο, μερικοὺς του
μὲ τὸ καπέλλο ὁ Ρικάρντο ὅλο καὶ χαιρετοῦσε.
Κι ἐκεῖνος τότε ρώτησε: — Γιατί τόσο συχνὰ
κάνεις αὐτὴ τὴν κίνηση; — κι ὁ ἄλλος: — Γκαμπριέλλο!
σ' ὅσους κανεὶς στὸ δρόμο του γνώριμους συναντᾷ
τοὺς βγάζει τὸ καπέλλο.

('Απ' τὸ Ἰταλικό)

Μεταφρ. Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

ΛΑΪΚΕΣ ΟΝΟΜΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΝΕΚΡΟΥΣ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

Ἡ ἰδέα ποὺ ἔχει γιὰ τὸ θάνατο
καὶ τοὺς νεκροὺς κάθε λαὸς φαίνε-
ται ὄχι μόνο ἀπὸ τὶς διάφορες σχε-
τικές δοξασίες καὶ τὰ σχετικά ἔθιμα
καὶ μυθολογήματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ
τὶς διάφορες ὀνομασίες καὶ ἐκφρά-
σεις ποὺ ἀναφέρονται σ' αὐτοὺς ἢ
στὴν ἐννοία τοῦ θανάτου.

Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἡ παροῦ-
σα ταπεινὴ ἐργασία μας ἔρχεται νὰ
πρόσφέρει στὸν ἀναγνώστη ὅσα λέ-
γονται στὴν Ἠπειρο καὶ εἰδικώτερα
στὰ γραφικὰ Ζαγοροχώρια, ὅπου εἶ-
χαν συγκεντρωθεῖ σὲ περασμένους
εὐτυχισμένους καιροὺς.

Ἀφορμὴ στὴ σύνθεσή των μᾶς
ἔδωσε ἡ ἐκφραση τοῦ «Ποτέ» ποὺ
εἴχαμε συναντήσῃ στὴν ἐπιγραφή
κάποιας λησμονημένης καὶ παλιᾶς
ἐκκλησοῦλας ποὺ κρύβει τὸ ταπεινὸ
τῆς ἀνάστημα κάτω ἀπὸ βαθύσκι-
α δέντρα, στὰ βᾶθη τῆς φοβερῆς καὶ
περιλάλητης χαράδρας τοῦ Βήκου.
Ἡ ἐκφραση ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴ σημε-
ρινὴ τοῦ «μακαρίτη», τοῦ «ἀειμνή-
στου» ἀπαντᾷ ὅμως καὶ μὲ σημασία
τοῦ «πρώην».

Λαϊκὲς ὀνομασίες γιὰ νε-
κροὺς. — Ὁ νεκρὸς ὀνομάζεται ὅ-
πως καὶ σὲ ἄλλα μέρη μακαρίτης,
ἀλλὰ καὶ μερχούμης, σχωρε-
μένος, κλεισοσπίτης.

Ἡ γενικὴ ὀνομασία μακαρί-
της βασίζεται στὴ χριστιανικὴ ἀν-
τίληψη, ὅτι ὁ θάνατος φέρνει τὸν ἄν-
θρωπο σὲ μιὰ κατάσταση καὶ ζωῆς
καλλίτερη ἀπὸ κείνη ποὺ εἶχε.

Τὸν ἴδιο ἀντιπεσσιμιστικὸ χαρα-
κτῆρα γιὰ τὴν μεταθανάτιο ζωὴ ἔχει
καὶ ἡ ὀνομασία «μερχούμης» ποὺ
σημαίνει εὐχαριστημένος, δηλ. μακά-
ριος, καὶ ἔχει τουρκικὴ τὴν προέ-

λευση.

Ἄν ὅμως ὁ θάνατος θεωρεῖται
εὐεργέτημα, τοῦτο δὲ σημαίνει, ὅτι ἡ
ζωὴ θεωρεῖται κατάρρα. Ὁ Εὐριπι-
δης ἔλεγε «ὁ θάνατος στὰ βάσανα
λογιέται μέγα γιατρικόν» (Ἡρακλ. σ.
595 μετ. Δ. Σάρρου). Τὴν ἴδια ἀντίλη-
ψη ἔχουν καὶ οἱ νεώτεροι «κεῖνος
ποὺ πάει κι ἔπεσε ἐβγήκ' ἀπὸ τὶς ἐν-
νοιες» λέει καὶ ὁ λαὸς στὰ τραγούδια
του, καὶ σ' ἄλλο τραγούδι «κρίμα
σὲ κείνον πῶπεσε ἀλλιά σὲ κείον
ποὺ στάθη» ποὺ ἐπαναλαμβάνει τὸ
νόημά των καὶ ὁ Μαβίλης στοὺς
γνωστὸς στίχους τῆς Λήθης του,
«ἂν δὲ μπορεῖς παρὰ νὰ κλαῖς τὸ
δεῖλι τοὺς ζωντανοὺς τὰ μάτια σου
ἂς θρηνησοῦν, θέλουν μὰ δὲ βολεῖ
νὰ λησμονήσουν» (ὅπως συνέβαινε
καὶ στὸν Πρωτεσίλαο, ποὺ ἔπινε, ὅ-
πως ἀναφέρει ὁ Λουκιανός, ἀπὸ τὸ
νερό τῆς λησμονίας μὰ δὲ μπορούσε
νὰ ξεχάσει τὸ ταῖρι του, ποὺ ἄφησε
πρὶν τὸ γνωρίσει γιὰ νὰ φύγει στὴν
ἐκστρατεία γιὰ τὸ Ἰλίο, ὅπου καὶ
σκοτώθηκε ἀπὸ τὸν Ἑκτορά.)

Ἡ ὀνομασία «σχωρεμένος»
λέγεται βέβαια γιὰ χριστιανοὺς ποὺ
εἶχαν τέλη καλὰ καὶ χριστιανικά.
Φαίνεται ὅτι βγήκε ἀπὸ τὴν εὐχὴ
ποὺ λένε στὴν Ἠπειρο «νὰ σχω-
ρεθεῖ ἢ νὰ χεῖ καλὸ ἢ ψυχὴ
του». Πόση δὲ σημασία ἔδιναν τό-
τε, στὰ σκοτεινὰ ἐκεῖνα χρό-
νια στὴ συχώρεση, δείχνει καὶ ἡ κα-
τάρρα «σχωρίο νὰ μὴ βρεῖ ἡ
ψυχὴ του», ποὺ λέγεται βέβαια
γιὰ ζωντανούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔ-
χουν ἀδικηθεῖ οἱ καταρώμενοι. Ἡ
γνώμη πὼς ὁ νεκρὸς δεδικαίωται
πρέπει δηλ. νὰ εἶναι σχωρεμένος, ἐκ-
φράζεται καὶ ἀπὸ τὸν Ἀρχιλόχο,

πού λέγει «οὐ γὰρ ἐσθλὰ κερτομεῶ ἐπ' ἀνδράσι θανοῦσι» (ἀπ. 65).

Ἡ ὀνομασία «κλεισοσπίτης» πού θυμίζει τοὺς στίχους τοῦ Πορφύρα, ὅπου ὁ θάνατος λέγει «ἐγὼ σοῦ σφάλισα τὴ θύρα» κ.λ.π., ἀναφέρεται σὲ νεκρούς, πού πέφτοντας ἐγίναν ἀφορμὴ νὰ πέσει μαζί τῶν καὶ τὸ σπίτι, πού ἦταν στηρίγματά του.

Ἐκφράσεις γιὰ νεκρούς. — Γὰρ τοὺς νεκρούς καὶ τὴν ἔννοια τοῦ θανάτου χρησιμοποιοῦνται καὶ διάφορες μεταφορικές ἐκφράσεις, συνυφασμένες μὲ δοξασίες γιὰ τὸν τόπο ὅπου πιστεύεται, ὅτι πηγαίνει ἡ ψυχὴ βγαίνοντας ἀπὸ τὸ σῶμα.

Λένε π. χ. «πάει στοὺν ἄλλου κόσμου» ἢ «πάει στοὺν ἀγύργου». Ἡ ἐκφραση «πάει στοὺν ἄλλου κόσμου», δείχνει ὅτι ἡ μεταθανάτια ζωὴ δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸ μὲ τὴν προθανάτια, (ἄς ποῦμε) γιὰ ζοῦμε, γιὰ πεθαίνομε, γιὰ σ' ἄλλον κόσμον πᾶμε, λέει ὁ λαὸς στὰ τραγούδια τοῦ ἄλλου βέβαια λένε ἀντὶ στὸν ἄλλο, στὸν κάτω κόσμον πού δείχνει τὴν ἀρχαία δοξασία, πού θεωροῦσε τὸν Ἄδη ὑποχθόνιο. «Δέδοκται τι νεώτερον τοῖς κάτω», λέγει καὶ ὁ Λουκιανὸς στὴ νεκυομαντεία του.

Ἡ ἐκφραση «πάει στοὺν ἀγύργου» πού χρησιμοποιεῖται στὴν Ἀρίστα, ἔνα ἀπὸ τὰ Ζαγοροχώρια, σημαίνει καὶ τὸν συγκεκριμένο τόπο τῶν σημερινῶν νεωτέρων μνημάτων, — ἔτσι λένε ἐκεῖ τὸ νεκροταφεῖο — ὅπου σπειρόταν καὶ φύτρωνε πλούσιο τριφύλλι· ἔχει ὅμως κατ' ἐπέκταση καὶ τὴν ἔννοια τοῦ χώρου τοῦ Ἄδου.

Ἡ ἐκφραση «πάει στοὺν ἀγύργου» πού θυμίζει τὴν παροιμία «ὁ Χάρος μπασιδία ἔχει, βγαλσιδία δὲν ἔχει» δείχνει ὅτι ὁ Χάρος θεωρεῖται καὶ ἀπὸ τὸ σύγχρονο λαὸ κάτι τὸ ἀνεπανόρθωτο· «οὐ θέμις ἀνελθεῖν τινα

τῶν ἅπαξ διαπλευσάντων λίμνην καὶ εἰς τὸ εἶσω τοῦ στομίου παρελθόντων» (Διοσκ. Ἀλεξ.). λέγει καὶ ὁ Λουκιανὸς ἐκφράζοντας τὴν ἴδια ἔννοια, ἂν καὶ τὸ φαινόμενο αὐτὸ δὲ θέλησε νὰ πιστέψει ὁ ἑλληνικὸς λαὸς καὶ στὰ ἀρχαία καὶ στὰ μεταγενέστερα χρόνια, ὅπως δείχνουν οἱ θρύλοι τοῦ γιὰ ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὑπέρτερα πνεύματα, πού στάθηκαν ἀνώτερα τοῦ θανάτου.

Ἡ ἐκφραση «πάει πῶς ἀπὸ τοῦν ἡλίου» δείχνει ὅχι μόνο ὅτι ὁ Ἄδης ἀπλώνεται ὡς τὰ τελευταῖα σύνορα τοῦ κόσμου πού βλέπομε καὶ τῶν ὠκεανῶν, πέρα δηλαδὴ ἀπὸ τὰ σημεῖα πού βασιλεύει ὁ ἥλιος, ὅπως ἐπίστευαν οἱ ἀρχαῖοι (Ὀδύσσεια), ἀλλὰ καὶ ὅτι εἶναι κατασκότεινος, ἀντιθετὰ μὲ τὴ ζωὴ βέβαια, πού πρέπει νὰ θεωρεῖται φωτεινὴ καὶ ὥραία.

Τὴν ἀντιπεσσιμιστικὴ σὺτὴ ἀντίληψη πού συνδέει τὴν ἐπίγεια ζωὴ μὲ τὸ φῶς ἐκφράζουν οἱ μεταφορές «τ' σῶθκι τοῦ λάδ'» ἢ «τοῦ σβυσι τοῦ καντὺλ'». Μὲ λάδι παρομοιάζεται ἡ ζωὴ γιατί στὰ σκοτεινὰ ἐκεῖνα χρόνια τὸ λάδι ἐπαρκοῦσε καὶ γιὰ τίς φωτιστικές ἀνάγκες, ἐνῶ σήμερα ἡ ἐκφραση ἐφαρμόζεται μὲ κυριολεξία καὶ γιὰ τοὺς ζωντανούς. Παρομοιάζεται ὅμως καὶ μὲ καντὺλ γιὰ νὰ δηλωθεῖ καὶ τὸ πεπερασμένο ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγωνία τῆς ψυχῆς. Ἀγωνία ἐκφράζει νομίζομε καὶ ἡ ἐκφραση «ἐτίναξε τὰ πέταλα» γιατί ὅπως τὸ ζῶο γιὰ νὰ φτάσει στὸ σημεῖο νὰ τινάξει τὰ πέταλα σημαίνει ὅτι βασανίζεται ἀπὸ τοὺς ἀνυπόφορους καὶ ἀβάσταγους πόνους, καὶ ἡ ψυχὴ ἔχει φοβερὸν ἀγῶνα καὶ ἀγωνία ὅταν χωρίζεται ἀπὸ τὸ σῶμα.

Ἡ χρῆση τοῦ ῥήματος «πάει» στὶς ἐκφράσεις πού ἀναφέραμε δείχνει ὅτι ὁ θάνατος εἶναι γιὰ τὴ λαϊκὴ ψυχὴ ταξίδι, εἶναι δηλ. ἀναχωρητὴς ὁ νεκρὸς «οἱ χόμενος» ὅπως ἔλεγε καὶ ὁ Ἀριστοφάνης (Λυσ. 33) ἐκφράζοντας τὸ ἴδιο νόημα.

Ἐκφράσεις γιὰ νεκρούς ἀπὸ κατάρεις. — Τὴν ἀντίληψη ὅτι ἡ ζωὴ δὲν παύει μὲ ὅλα τὰ βάρσανα νὰ εἶναι ἀγάθῳ ἀνυπολόγιστο δείχνουν καὶ οἱ κατάρεις «νὰ σ' κοῦ ποῦν τὰ χρόνια» ἢ «νὰ σ' κοῦ πεῖ ἡ ζοῦ» ἀπὸ τίς ὁποῖες ἔχουμε καὶ τὰ ἐπίθετα «κοῦ ψόχρονον» καὶ «κοῦ ψόζωητο» ἢ «κακὸς ψόφος νὰ σ' βρεῖ» ἢ «νὰ σίφαι ἡ μαύρη γῆ» (πού λέγονται βέβαια γιὰ ζωντανούς). Ἀπὸ τίς κατάρεις αὐτὲς προήλθαν ἐκφράσεις «τ' κόπ' καν τὰ χρόνια» «τ' κόπκι ἡ ζοῦ» ἢ «ψόφοι» «τὸν ἔφα' ἡ μαύρη γῆ» καὶ πού λέγονται βέβαια γιὰ κείνους πού ἐπίασαν οἱ κατάρεις.

Ἡ ἐκφραση «τ' κόπ' καν τὰ χρόνια» ἢ ζωὴ, ἐννοεῖ τέλος σὺν νύμῳ, τέλος πού ἀρχίζει πρὶν ἐξαντληθεῖ τὸ περιθώριο τῆς ζωῆς· γιὰ κείνους πού φεύγουν σὲ μεγάλη ἡλικία, ἀντιθετὰ, λένε «ἔμασι τοῦ σ' κνίτ'» ὅπου ἡ ζωὴ παρομοιάζεται μὲ σκοινὶ ὅπως καὶ στὴν παροιμία «ἰκεῖ ποῦνι τοῦ ράμμα φ' τνὸ ἰκεῖ κὶ κόβιτι». Ἀνάλογο νόημα ἐκφράζουν καὶ οἱ στίχοι τοῦ Καλίνου «θάνατος δὲ τὸτ' ἔσσειται ὁκότε κεν μοῖρ' ἐπικλῶσωσι» καὶ μάλιστα ἡ Κλωθὴ πού ὀρίζει στὴ γέννα καθενὸς τί θά κάνῃ. (Λουκ. ν. δ. νεκρομ.).

Ἡ ἐκφραση «ψόφοι» πού ἐλέγετο (κατὰ τὸν ἀείμνηστο φίλο Μ. Γεδεῶν) στὸ βυζαντινὰ χρόνια γιὰ αἰρετικούς καὶ κακόβουλους λέγεται σήμερα καὶ γιὰ ὀρθοδόξους μὲ τυραννικές καὶ ἀρπακτικές διαθέσεις. Τὸ ῥῆμα ψοφῶ, ἄς προστεθεῖ ἐδῶ, χρησιμοποιεῖται στὴ Θήρα καὶ γιὰ λουλούδια, ὅπως ἀναφέρει ὁ Θ. Παπαμάνωλης (ἡ νῆσος Θήρα... σ. 162)· δὲ λένε δηλ. ἐκεῖ ὅτι τὸ δέντρο ἢ τὸ λουλούδι ξεράθηκε ἢ μαράθηκε, ἀλλὰ.. ψόφησε!.

Ἡ ἐκφραση «τὸν ἔφα' ἡ μαύρη γῆ» πού ἐκφράζει προ-

ληπτικὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ θανάτου; δηλ. τὴ διάλυση τοῦ σώματος, λέγεται καὶ γιὰ ἀντρειωμένους, ὅπως μαρτυροῦν καὶ οἱ στίχοι «τρώει ἡ σκουριά τὸ σίδερο κι ἡ γῆ τὸν ἀντρειωμένο». Γιὰ νεκρούς ὅμως πού μένουν ἄταφοι λέγει «μαῦρα πουλιά τὸν ἔτρωγαν κι ἄσπρα τὸν ἐτσιμποῦσαν», πού σήμερα ἀτυχῶς δὲν ἀποτελεῖ σχῆμα καὶ ὑπερβολή.

Ἀπὸ κατάρεις καὶ ἀπειλές προέρχονται καὶ ἐκφράσεις «τὸν ἔμασαν στο σακκί» δηλ. τὸν ἐκομμάτιασαν, ἢ «ἔμεινε ξερός, κόκκαλο, στοὺν τόπου», ὕστερα φυσικὰ ἀπὸ τὴν πραγματοποίηση τῶν ἀπειλῶν καὶ κατάρων.

Ἐκφράσεις σχετικές μὲ τὸ θάνατο καὶ μὲ νεκρούς λέγονται καὶ γιὰ ζωντανούς· μὲ τὴν ἐξέταση ὧν αὐτῶν (τῶν ἐκφράσεων) θα οἰναμε μᾶκρος ὑπερβολικὸ στὴν παρούσα, γι' αὐτὸ περιοριζόμεσθε σὲ λίγες, πού ἀφοροῦν τοὺς μελλοθανάτους καὶ κείνους πού γυρίζουν ἀνέλπιστα στὴ ζωὴ. Γιὰ τοὺς πρώτους λένε στὴν Ἡπειρὸ «νερὸ τοῦ Χάρου κουβαλάει» πού σημαίνει βέβαια, ὅχι ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ νεκροῦ βασανίζεται ἀπὸ δίψα, μὰ ὅτι ἔπαυσε νὰ λογαριάζεται ἀνάμεσα στοὺς ζωντανούς, ἀφοῦ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν ἀρχόντων τοῦ κάτω κόσμου. Ἡ ἐκφραση θυμίζει τὴν ἀπάντηση πού ἔδωσε ὁ Μένιππος στὸ Χάρωνα· ὅταν ὁ Χάρος ζητῶντας ἀπὸ τὸν Μένιππο τὸν ὀβολὸ ἔλεγε «μόνος οὖν αὐχῆσει προῖκα πεπλευκέναι» ἢ ἀφεντιά σου δηλ. μονάχα θὰ κοκορεύεσαι ὅτι ἔχεις περάσει τζάμπα, ἐκεῖνος ἀπαντοῦσε «οὐ προῖκα, ὦ βέλτιστε» δηλ. ἔχεις λάθος φίλε μου, δὲν εἶμαι τζαμπατζῆς, «καὶ γὰρ ἦν τλησα καὶ τῆς κώπης ἐπελαβόμην» (Λουκ. Χρ. κατὰ Μεν.).

Γιὰ ὅσους γλυτώνουν ἀνέλπιστα ἀπὸ τὸ θάνατο λένε «γλύτωσι ἀπ' τοῦ παπᾶ τοῦ χ'λιάρ» δηλ. κινδύνευσε, ἀλλὰ δὲν ἐφθασε στο σημεῖο καὶ νὰ κοινωνήσῃ ἐνῶ ἡ κοινωνία

τοῦ ἀρρώστου θεωρεῖται δυσοίωνη γιὰ τὴν ἐπάνοδο στὴ ζωὴ, θεωρεῖται ταυτόχρονα δυστύχημα καὶ ἡ ἔλλειψή της, ὅπως δείχνει καὶ ἡ κατάρα: «νὰ πᾶς ἀκοινώνητος».

Καὶ σ' ὅσους ρωτοῦσαν γιὰ τὴν ὑγεία τοῦ ἀρρώστου ποὺ εἶχε ξεφυγεὶ τὸν κίνδυνο, οἱ δικαί του ἀπαντοῦσαν μὲ διάθεση, «πῶς; καλὰ εἶναι, γύρισε γύρα ὅλα τὰ μνήματα, δὲ βρῆκε κανένα γιὰ νὰ μπεῖ μέσα καὶ

γύρισε..» Εὐτυχισμένοι καιροί, τὰ νεκροταφεῖα δὲν ἐδέχοντο οὔτε ἐκείνους ποὺ ἦταν σημαδεμένοι ἀπὸ τὸ Χάρο, οὔτε ἐκείνους ποὺ ἦταν ἀποφασισμένοι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους! σήμερα σημαδεμένοι ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο γεμίζουν τοὺς εὐρόωντας δόμους τοῦ "Αδῆ.

Τί κατάρα! τί τραγωδία!!.

ΑΓΓΕΛΟΣ Ν. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ

ΚΑΝΕΙΣ ΔΕΝ ΤΟΝ ΕΠΙΣΤΕΨΕ!

Στὸν κ. Ν. Σημηριώτη

Κάποτε "Ενας ἄνθρωπος γεννήθηκε στὴ γῆ
καὶ πλημμυρίσαν εὐωδιὲς οἱ δρόμοι καὶ λουλούδια,
ὁμῶς κανείς δὲν ἔνοιωσε τῶν μύρων τὴν πηγὴ
καὶ τὰ γλυκὰ τῶν ζέφυρων ἀσύλληπτα τραγούδια.

Γιατ' ἦταν ὅλα στὴ ζωὴ φριχτὰ καὶ θλιβερά·
ἐδέσποζε κυρίαρχος ὁ πόνος τόσων κόπων,
κι Ἐκεῖνον ποὺ κατέβηκε νὰ φέρει τὴ χαρὰ
κανείς δὲν Τὸν ἐπίστεψε στοὺς τόπους τῶν ἀνθρώπων.

"Αχ, πόσο εἶναι παράξενη τῶν ὄντων ἡ ψυχὴ!..
Κάποια φυλὴ πιὸ πονηρὴ Τὸν ἔχει θανατώσει,
κι ἄλλες φυλὲς γονάτισαν σ' Αὐτὸν σὲ προσευχή,
χωρὶς τὰ λόγια Του βαθεῖα ποτὲ τοὺς νᾶχουν νοιώσει!..

Κι ἔμειναν ὅλα στὴ ζωὴ φριχτὰ καὶ θλιβερά!
Δεσπόζει πάντα τύραννος ὁ πόνος τόσων κόπων,
γιατὶ Αὐτὸν ποὺ θέλησε νὰ φέρει τὴ χαρὰ,
κανείς δὲν Τὸν κατάλαβε στοὺς τόπους τῶν ἀνθρώπων.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΣΑΝΤΟΡΙΝΑΙΟΥ

ΝΙΚΟΥ ΛΕΒΕΤΣΟΥ

ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΑΤΑ

Η ΒΡΟΧΗ

Στὴν ἱερὴ σκιά τοῦ ἐξαδέλφου μου Πιπῆ,
αὐτὴ μου ἡ προσπάθεια ἀφιερώνεται

Μιά παράξενη, μιὰ πολὺ γλυκεῖα
γοητεία ἀσκεῖ ἡ βροχὴ στὴν εὐαί-
σθητη ἀνθρώπινη ψυχὴ — ποὺ φτά-
νει ἀπὸ μακριά, ἀπ' τὴν Παράδοση
ἀκόμα, ἴσαμε τὴν τελευταία λέξη
τοῦ ποιητικοῦ Λόγου.

Εἶναι σπάνιες οἱ στιγμὲς αὐτὲς —
οἱ ποιητικὲς — καί, ἀληθινά, ἓνα
βροχερὸ ἀπόγευμα ποὺ μᾶς κρατεῖ
δέσμιους πίσω ἀπὸνὰ γυαλί παρα-
θύρου ποὺ τὸ δέρνουν διακριτικά
καὶ ρυθμικά οἱ στάλες μᾶς φθινο-
πωριατικῆς βροχῆς — καὶ ἀληθινά,
ἓνα τέτοιο βροχερὸ ἀπόγευμα, κρα-
τεῖ καί ἀπὸ τὴ γοητεία τῶν στιγ-
μῶν αὐτῶν.

Θυμοῦμαι πῶς ἀπὸ παιδί μοῦ ἄ-
ρεσε νὰ κάθουμαι ὥρες στὸ παράθυ-
ρο κοιτάζοντας πέρα, πρὸς τὸν ἀνοι-
χτὸ κάμπο, ποὺ καί σάν ἀχλὺ μυ-
στηρίου τὸν μισόκρυβε (ἦτάν ἴσως
ἡ ἀπόσταση; ἡ σκόνη ποὺ σήκωνεν
ἡ βροχὴ πέφτοντας; ἡ, τὸ δέος τῆς
παιδικῆς ψυχῆς ποὺ παράλλαζεν ἔ-
τσι τὸ τοπίο;) νὰ πέφτει κάθετα ἡ
βροχὴ, ἀργοκίνητη καὶ μετεωριζόμε-
νη στὸ ἀνελέητο βάθος τοῦ ὀρίζοντα.
Πότε — πότε ἓνας ὀξὺς ἥλιος ποὺ
κατόρθωνε νὰ διαφύγει ἀνάμεσα ἀπ'
τις λιγροστὲς ρωγμὲς τῶν συννέφων
ἔκανε τις ἐρχόμενες στάλες τῆς
βροχῆς νὰ λάμπουν σάν τίποτε πα-
ράξενα πετράδια ἀπ' αὐτὰ ποὺ ἔτυ-
χε κάποτε νὰ διαβάσουμε πῶς φο-
ροῦσαν οἱ πεντάμορφες σάν ἐπρόκει-
το νὰ ρθεῖ τὸ βασιλόπουλο γιὰ νὰ
τις πάρει. Πιὸ κάτω ἡ θάλασσα ἀκι-
νητοῦσε ἡρεμὰ καὶ πέφτοντας ἡ βρο-
χὴ ἔκανε νὰ σηκώνονται ἀντίστοιχες
κρυκίδες νεροῦ ποὺ πάλι ξανάπε-
φταν ὥσπου νὰ σηκωθοῦνε ἄλλες —

καὶ τὸ παιγνίδι αὐτὸ ποὺ συνεχίζον-
ταν μὲ κρατοῦσε σύψυχα δοσμένον
στὴ γοητεία του:

Βέβαια, ἡ βροχὴ δὲν ἔρχεται πάν-
τα ἔτσι ἡσυχὰ καὶ γαληνὰ σάν ὄνει-
ρο παιδικῆς ἡλικίας ποὺ θὰ εὐχόμα-
στε — ἂν μποροῦσε — νὰ συνεχίζον-
ταν γιὰ πολὺ, γιὰ πάντα ἴσως.

Εἶναι φορές — στίς μεγάλες νύ-
χτες τοῦ χειμῶνα — ποὺ ξεσπάει ἡ-
χερὴ, ποὺ συνοδεύεται ἀπὸ ἀνέμους
ποὺ δυναστεύουν τὴν ψυχὴ, ἀπὸ ἀ-
στραπὲς ποὺ σκίζουν, γιὰ λίγο, τὰ
πυκνὰ σκότη τῆς νύχτας καὶ δει-
χνουν τὴ φύση σ' ὅλη τὴν ὀργιαστι-
κὴ τῆς μεγαλοπρέπειας.

"Ὅμως δὲ μὲ συγκίνησε τόσο αὐ-
τὴ, ὅσο ἡ ἄλλη ποὺ ἔκανε γλυκὲς
σκέψεις ν' ἀνθίζουν στὴ μνήμη μου,
τόσο γλυκὲς καὶ πικρὲς καὶ μελαγ-
χολικὲς σάν ὄνειρο ἀλλοτινοῦ και-
ροῦ ποὺ χάθηκε πρόωρα. Σὲ τέτοιο
κλίμα ψυχικὸ νομίζω θὰ βρίσκονταν
ὁ πολὺ ἀγαπητός μου ποιητὴς Τέλ-
λος "Αγρας, ὅταν ἔγραφε:

Βρέχει — καὶ κάνει ἡ φύσις
ἤχους τόσο γλυκοὺς,
τὸ διάβασμα ν' ἀφήσης
καὶ νὰ σταθεῖς ν' ἀκοῦς.

Στίς σκάλες, στὸ περβόλι,
στὸ γῦρο τῆς φραγῆς
βρέχει γλυκὰ — καὶ σ' ὅλη
τὴ χώρα καὶ τὴ γῆς.

Βρέχει — καὶ ξέρει ἡ φύσις
νότες τόσο γλυκὲς,
τὸ φύλλο νὰ τσακίσῃς
μὲ τίς στιχουργικὲς.

(Απογευματινὴ)

Ἄ, ἐκεῖνος ὁ μουσικὸς ἦχος τῆς βροχῆς, ποὺ σὰν ἐξαίσιον φωνὴ ἀγαπημένου κοριτσιοῦ μᾶς δονεῖ, ἐκεῖνη ἡ παράξενη μυρουδιά ἀποβροχάρικης γῆς ποὺ συντροφεύει τίς ἀγόνες ὄρες μᾶς σὰ θεσπέσια προέκταση ὄνειρου!

Ἀληθινά, ποιά βαθύτατη σχέση ἔχουν ὅλα αὐτὰ μὲ τὴν πανάρχαια ψυχὴ μᾶς;

* *

Ἐτυχε κάπου νὰ διαβάσω πὼς ἡ βροχὴ καὶ τὸ γκρίζο φῶς δὲν συγκινοῦν πιά παρὰ μόνο τοὺς «μικροὺς ποιητὰς» ποὺ ζοῦν πάντα σὲ κάποιαν ἀνεξήγητη μελαγχολία ἀνάμεσα στ' ὄνειρο καὶ τὴν πραγματικότητα. Ὅμως τί ἄλλο εἶναι οἱ στρουφές ἐνὸς ποιήματος παρὰ μιὰ ἀγωνιώδη διαφυγὴ τῆς βαθύτερης ὑπαρξῆς μᾶς ἀπ' τὰ φθαρτὰ καὶ τὰ καθημερινὰ καὶ τὰ μικρόχαραπρὸςκάτι τὸ διαρκές, τὸ μελλούμενον, τὸ υπεραισθητὸ παρὰ κάτι ποὺ ξεφεύγει τὴν τραγικότητα τῶν στιγμῶν μᾶς; παρὰ, τέλος, τ' ὄνειρο τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων;

Σὲ κάτι θαυμαστοὺς γιὰ τὴν ὑποβλητικὴ τους μεγαλοπρέπεια στίχους τοῦ Καίσαρα Ἑμμανουήλ, ἔζησα ὅλο τὸ δράμα τοῦ ἀνθρώπου — τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἡδονιστικὰ ἀγωνιᾷ στὶς στάλες μιᾶς φθινοπωρινῆς βροχῆς — τὸ δράμα αὐτὸ ποῦ, ἀλλοίμονο, εἶναι καὶ δικό μου:

Στὰ τζάμια ποὺ ἔγιναν θολὰ, πικρὰ λα-
[κρυματόρια
ἡ ἰσχνὴ βροχὴ ὀλοφύρεται: Μιὰ Mater
[Dolorosa.

Μόνωσις. Ὁ ἄνεμος: ρευστός, ἡ ἀγωνία
του πρὸς τὴ θύρα
Ἐνα βιβλίο (χρυσὴ ἀφασία) στὸ ἀνά-
[κλιντρο σωμαίνει
μπρὸς τοὺς δαυλοὺς ποὺ ἀνιστοροῦν
[θρύλους ὠχρὺς στὸ τζάκι:

ὦ, τὸ ἐκκρεμές μὲ τὸ ἡχηρὸ, τὸ ἐργό
[του δηλητήριο
κι ἡ ἰσχνὴ χαρὰ μᾶς ἐντομο φαίδρο
[ποῦ ἐπαγιδεύει

μὲς στῆς Ἀράχνης — τῆς Βροχῆς — τὸν
[τέφρινον ἰστό.

(Νοέμβριος)

Ἄ, ναί! Κι αὐτὴ μᾶς τὴν ἐλάχιστη χαρὰ σὰν τὴν ἀράχνη ἡ βροχὴ τὴν παγιδεύει!

Πότε πάλι, σὰν μᾶς κρατοῦν οἱ δρόμοι οἱ βροχεροὶ σὲ μιὰν ἀναμονή — σὲ μιὰ πόλη, ἄς ποῦμε, πολυσύχναστη ποῦ τὰ πολύχρωμα φῶτα τῆς πέφτουν ἀδιάκριτα πάνω στὴ βρεγμένη ἀσφαλτο τῶν νυχτωμένων δρόμων τῆς — τόσο μᾶς συνεπαίρνει ὁ ἦχος τῆς, ποῦ τίποτε πιά δὲ θάταν ἱκανὸ νὰ ξυπνήσει τὴ ληθαργικὴ μᾶς ἀναπόληση — τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ ἓναν ἔρωτα ποὺ βαθαίνει κι αὐτὸς στὴ μνήμη μᾶς, νοσταλγικά:

Ὅμως μόνο ὁ ἦχος τῆς βροχῆς
τῶν φιλάστενων παιδιῶν ἡ ἀνία.
Στῆς βροχῆς αὐτῆς τὴ λιτανεῖα
πὼς φοβοῦμαι, Ἀγάπη, μὴ βραχεῖς.

Εἶναι κάτι παλιοί, ἄτυχοι στίχοι μου ποὺ γράφτηκαν σὲ στιγμὲς μιᾶς τέτοιας ἀναμονῆς, μιᾶς τέτοιας γλυκειᾶς καὶ σύγχρονα ὀδυνηρῆς προσδοκίας: ν' ἀκοῦς ὄρες τὴ βροχὴ μονότονα κι ἐξακολουθητικὰ νὰ κροταλίζει στὴ νυχτωμένη ἀσφαλτο καὶ νὰ περιμένεις ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ κάποιο ἀγαπημένο πρόσωπο νὰ ξεπροβάλλει πίσω ἀπὸ ἓνα μέγαρο παλαιῦ κοῦ ρυθμοῦ μ' ἓνα μικρούλικο ὀμπρελίνο ἢ, ποῖός ξέρει, μὲ ἓνα διάφανο ρόζ ἀδιάβροχο: καὶ νᾶναι ἀμφίβολο πὼς θάρθει μ' ἓναν τέτοιο βροχερὸ καιρὸ ποῖός ξέρει, αὐτὴ τώρα θὰ συντροφεύει τὴ βροχὴ μὲ τὸ πιάνο τῆς, τὰ λεπτά τῆς δάχτυλα θὰ χαϊδεύουν ἀλαφρὰ κάτι κρῦα, κοκκαλένια πληκτρα!

Ἀληθινά, κάτι τέτοιες στιγμὲς νομίζει κανεὶς πὼς, ναί, ἡ εὐτυχία δὲν εἶναι κάτι χιμαϊρικὸ καὶ ἀπίθανο ἀλλὰ κάτι ποῦ τὸ ζοῦμε κάποτε καὶ μεῖς, ὅμως ἀλλοίμονο γιὰ τόσο λίγο, τόσο λίγο...

Ὁ Τέλλος Ἀγρὰς σὲ κάτι ὑποβλητικούς στίχους του — στὸ ποίημά

τοῦ «Μιὰ γυναῖκα» — διοχετεύει τὴ δραματικὴ μεγαλοπρέπεια τῶν στιγμῶν αὐτῶν σὲ ἐναλλασσόμενα δραματικὸ καὶ λυρικὸ τόνο. Ἡ χειμωνιάτικη νύχτα, ἡ βροχὴ, τὸ πάθος, κάνουν τὸν ποιητὴ νὰ μὴν ἀναγνωρίζει πλέον τὸ δρόμο ποὺ ζητᾷ, τὰ σπίτια, τίς πόρτες τῶν σπιτιῶν — ποῦ ἀσφαλῶς ὅλ' αὐτὰ θὰ τοῦ ἦσαν τόσο γνώριμα κι ἀγαπημένα. Σαστίζει, χάνεται, ἀγωνιᾷ στοὺς δαιδαλώδεις ὁδούς τῆς πόλης ποῦ ἡ βροχὴ τοὺς παραλλάζει καὶ τοὺς κάνει ἀγνώριστους. Κι ὁ ποιητὴς ποὺ φοβᾶται μήπως ἀδιάκριτα βλέμματα τὸν συναντήσουν στὴ μάταιη καὶ πεισματικὴ ἀναζητήση του, ψιθυρίζει:

Σὲ καλὸ μου ἀπόψε, ὅποιος μὲ ἰδεῖ!
Ἐχασα τοὺς δρόμους σὰν παιδί;

Καὶ παρακάτω:

Ἀχ νυχτιάτικα, χειμῶνα καιρό,
σάστισα — καὶ δρόμο ποῦ νὰ βρῶ;

Κι ὁ ποιητὴς ἐξακολουθεῖ νὰ τριγυρνᾷ στοὺς δρόμους, ψάχνοντας στὰ χαμένα, μάταια ἐλπίζοντας πὼς ἐπιτέλους θὰ βρεῖ τὴν πόρτα γιὰ νὰ μπεῖ. Τὸ πάθος του — ὁ ἔρωτας γιὰ μιὰ γυναῖκα — τὸν τρικυμίζει συγκορμον. Ἀληθινὰ νὰ χτυπήσει κάπου καὶ νὰ μπεῖ; ἀλλὰ πὼς; πὼς θὰ τὸ δικαιολογήσει αὐτό; θὰ προδώσει μήπως τὸ σκοπὸ του τὸν ἁμαρτωλό; Ἀ! ὄχι, ὄχι. Καὶ μένει στὴν ἴδια θέση, διβουλος κι ἀναποφάσιτος, σ' αὐτὴ τὴ χειμωνιασμένην ὥρα, ποῦ:

Οἱ περαστικές, βιάζονται, οἱ χλωμές.
Εἶναι ἡ ὥρα ποῦ ἀψηλώνει, μὲς
στὶς μασχάλες, ὁ διάργυρος γραμμές.

Καὶ γύρω καὶ παντοῦ νὰ βρέχει, νὰ βρέχει ἐξακολουθητικὰ καὶ οἷως στάση καὶ ὁ ἄνεμος νὰ παίρνει τὰ φύλλα τῶν δέντρων ἀνακατεμένα μὲ χοντρές στάλες βροχῆς καὶ νὰ τὰ πετᾷ κατάμουτρα! Ἄ, ὁ ποιητὴς νοιώθει πλέον νὰ τὸν ἐγκαταλείπει ἡ

ἐλπίδα, βλέπει τοὺς δρόμους στενοὺς νὰ χωρέσουν τὴν ἀγάπη του καὶ τὴν ἀγωνία του:

Ἀχ, νυχτιά στενὴ, νυχτιά σφαλερὴ!
Μηδὲ ὁ δρόμος ὅλος μὲ χωρεῖ.

Κι ὕστερα λυπᾶται γιὰ τὸ καστόρι ποῦ φορεῖ, καὶ ποῦ τὸ θυμάται ἄξαφνα, λυπᾶται γιὰτὶ ποῖός ξέρει πὼς νᾶγινε ἀπ' τὴ βροχὴ:

Ἀχ, τί σχῆμα νάχει, ἀπ' τὸ νερό,
τὸ ἄτυχο καστόρι ποῦ φορῶ,
τὸ προπέρσινο καστόρι, τὸ φτερό;

Ἀλλοίμονο, καμμιά ἐλπίδα δὲν ἔμεινε.

Ἀπαυδημὸς πιάνει τὸν ποιητὴ μὲς στοὺς ξένους δρόμους ποῦ ἄσκοπα γυρνᾷ, καὶ τότε θυμάται καὶ τὴν ὀψὲς τοῦ ποῦ ποῖός ξέρει πὼς κατάντησε κι αὐτὴ, τὰ μαλλιά του ποῦ τ' ἀνάδεψε ὁ ἀέρας καὶ τὰ ὕγρανε ἡ βροχὴ, καὶ τότε ἀληθινὰ ἀποφασίζει νὰ φύγει:

Ξενα μαγαζιά, ξένη γειτονιά,
καὶ δὲν εἶναι ἓνας καθρέφτης σὲ γωνιά!
Καὶ δὲν εἶναι πιά, δὲν εἶν' ἀπὸ δῶ
ἡ γραμμένη ἐλπίδα νὰ σὲ ἰδῶ.

Ἐτσι, ἡ βροχὴ, συνδεμένη μὲ τὰ πιὸ ἀγαπημένα, τὰ πιὸ λεπταίσθητα, τὰ πιὸ μακρινὰ τῆς ζωῆς μᾶς, ἀποτελεῖ ἓναν γνώριμο καὶ τόσο ἀγαπητὸ «κοινὸ τόπο» τῆς ἀνεξερεύνητης ψυχικῆς μᾶς περιοχῆς.

Ὁ Γιάννης Ρίτσος ἀκούοντας ταυτόχρονα, σ' ἓνα ἡδονιστικὸ σύμπλεγμα ἤχων, τὴ βροχὴ καὶ τὰ βιολιά, νοιώθει νὰ μετατοπίζεται ἀσυνείδητα — καὶ ὄχι χωρὶς κάποια ὀδύνη — σὲ νοσταλγημένους λυρικοὺς τόπους τῶν παιδικῶν χρόνων, ὅπου ἡρώισμοί, κατορθώματα καὶ ἱπποτισμοὶ προγονικοὶ ἔθελξαν καὶ γέμισαν τίς εὐτυχισμένες ἐκεῖνες ὄρες τῶν παιδικῶν μᾶς χρόνων, ποῦ μακραίνουν χωρὶς ἐλπίδα ἐπιστροφῆς:

Έγώ θα μείνω στο διάδρομο
 ακούοντας έξω τη βροχή και μέσα τὰ
 μιλώντας με τούς υπηρέτες για τὰ παι-
 [δικά σου χρόνια
 τότε που καβαλούσες τὸ ἄλογο κι ἐπαί-
 [ζες τὸ σπαθί
 σὰν ἕνας μικρούλης Μεγαλέξανδρος....

(Ὁ Ξένος)

Θάταν ὥραϊο νὰ πεθαίναμε καὶ
 μεῖς — ὅπως οἱ ἱππότες τῆς Δύσης —
 μες στὴν ἀκμὴ τῆς νεότητος μας, γιὰ
 χατῆρι μιᾶς ἀκαρδῆς πυργοδέσποι-
 νας, πού, κλεισμένη στὸ Μεσαιωνικό
 τῆς πύργο, τρυγυρισμένη ἀπὸ θρύ-
 λους, ἀπὸ σκονισμένες εἰκόνες σταυ-
 ροφόρων καὶ πειρατῶν, ντυμένη στὰ
 πλούσια μεταξωτά της κρινολίνα
 πού τρίζουν σὲ κάθε βῆμα της — δὲν
 θὰ τῆς εἶναι βολετὸ ν' ἀνοίξει τὸ
 ψηλὸ της παράθυρο, μέσα στὴ νύ-
 χτα, καὶ ν' ἀκούσει τὴν ἀπελπισμένη
 φωνὴ τῆς ἀγάπης μας πού μαζί με
 τὸν ἥχο τῆς κιθάρας μας (ἢ ἴσως ἑ-
 νὸν ἄλλου ὀργάνου παλαιϊκοῦ) μά-
 ταια προσπαθεῖ νὰ τῇ φτάσει!

Ναί, ἡ ἀγάπη μας γιὰ τὴ βροχὴ
 κι αὐτὴ ἡ ξεχωριστὴ κι ἀξεδιάλυτη
 σχέση της μετὴν ψυχὴ μας χρονο-
 λογεῖται ἀπὸ τὰ πρῶτα μας χρόνια.
 Ὁ δικός μας ὁ Φρ. Τζιόβας θυμᾶται
 στὴ «Νοσταλγία» του τὴ βροχὴ ἀνά-
 μεσα σὲ κάτι ἄλλα μισοξεχασμένα,
 ἀπλὰ στὸ βάθος τους, πράγματα
 πού φορὲς ἀκάλεστα στὴ μνήμη μας
 ξαναγυρνοῦν γιὰ νὰ κεντήσουν τὴν
 εὐαισθησίᾳ μας καὶ νὰ ταραξοῦν
 τὴ γαλήνη μας:

Ἄχ, ἡ βροχὴ στὸ γαλανὸ τὸ δάσος,
 [στὴ σκεπή,
 τὰ ρόδα καὶ τὰ σύννεφα στὴν ἀπαλὴν
 [ἐσπέρα
 πού κάνανε τὴν παιδικὴ ψυχὴ μου νὰ
 [ξεχύνη
 κάτι σὰν ἀπὸ φλάουτὸ γλυκὸ στὴν ἀτμο-
 [σφαῖρα.

Ὁ Ρήγας Γκόλφης θυμᾶται κά-
 πως μακρυνὰ μιὰ σιγανή, ψιλὴ βρο-
 χούλα κάποιον εὐωδιασμένο πρωῒνο.

Κι ὅλη αὐτὴ ἡ ἄρρητα γλυκεῖα στιγ-
 μὴ εἶναι συνδυσασμένη μ' ἕνα ταξίδι
 ἀγαπημένου προσώπου:

Πρωῖ θολὸ· μοναχὴ
 γιὰ τὸ τραῖνο κινούσας.
 Εὐωδιάζει ἡ ἐξοχὴ
 ψιλὴ πέφτει βροχὴ
 στὸ πλεχτὸ πού ἔκεντοῦσες.

Μέσα στοὺς λιγούλλαβους αὐ-
 τοὺς στίχους πού ὅμως μακραίνουν
 κι ἐκτείνονται ὡς τὸ ἄπειρο, ζοῦμε
 ὁλόψυχα τὴ σκηνὴ μιᾶς πρωῒνης ἀ-
 ναχώρησης ἀγαπημένου προσώπου,
 τοῦ ἀπὸ προσωπικὴ τοῦ ποιητῆ γίνε-
 ται καὶ δική μας — γίνεται παναν-
 θρώπινη. Καί, ἔχ ἡ βροχὴ τί γλυκὰ
 πού πέφτει καὶ διακριτικὰ, σὰ νὰ
 ραίνει τὴν ἀγαπημένη μετὸ ἄρωμά
 της, σὰ νὰ κλαίει τὴ θλίψη μας!

Καὶ ὅλα αὐτὰ νὰ γίνονται σὲ ἀ-
 νεπίστρεπτες μακρυνὲς ὥρες, ὅταν ἡ
 νεότης μας ζοῦσε «συντροφιά μετὶ
 Μοῦσας».

Ἰσὼς κανένας ἤθελε παρατηρή-
 σει πὼς ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν μιὰ
 minotité τῶν ποιητῶν τοῦ ἐλάσσονα
 τόνου!

Ὅμως ποῖος θ' ἀρνηθεῖ πὼς κάτι
 τέτοιες σπάνιες στιγμὲς μᾶς πλουτί-
 ζουν μετ' ἐξαιρετικὴν καὶ οἷστρου λυ-
 ρικό;

Ἀλήθεια, φορὲς σωπαίνουμε ἀνε-
 πανόρθωτα κι εὐδαιμονικὰ στὶς γε-
 μάτες υποβλητικὸ μυστήριό ὥρες μι-
 ᾶς βροχερῆς ἐσπέρας· φορὲς πάλι
 κλαίμε βαθεῖά μας, μαζί μετὸν Βερ-
 λαῖν:

Κλαίει στὴν καρδιά μου ἐντὸς
 ὡς στὴν πόλη βρέχει ὀκνά.

Ἀλλὰ ἡ βροχὴ εἶναι ταυτόχρονα
 καὶ υπόσχεση ζωῆς: ὕστερα ἀπὸ μιὰ
 πρωῒνη καλοκαιρινὴ βροχὴ ὁ ἥλιος
 θὰ ξεχυθεῖ καὶ πάλι χαρούμενος γιὰ
 νὰ μᾶς γεμίσει μ' ἐκεῖνο τὸ σπάνιο
 γιὰ μᾶς αἶσθημα τῆς εὐεξίας καὶ
 τῆς χαρᾶς.

Ὅμως, ἀναρωτιέμαι τώρα μόνος,

τί σημασία μποροῦν νὰ ἔχουν ὅλα
 αὐτά; Ἄς ἦταν βολετὸ νὰ νοιώσουμε
 πάλι τὴ μελαγχολικὴ καὶ δηλητηρια-
 σμένη, ἔστω, ἐπίδραση τῆς βροχῆς
 στὴν ἀνήμερη καὶ νεκρὴ πλέον ψυ-
 χή μας! Ἄς ἦταν βολετὸ νὰ ξανα-
 ζήσουμε τὰ παιδικὰ μας χρόνια μ'
 ὅλες τὶς ὀδυνηρὲς ἐναλλαγὰς τῆς

εὐπλαστῆς ψυχῆς μας!

Ἄχ, ναί, γιατί νομίζω πὼς ὅλα
 αὐτὰ μακραίνουν πολὺ καὶ μεῖς πᾶ-
 με νὰ χάσουμε, σχεδὸν ὀριστικά, ὅ-
 τι πολυτιμώτερο μᾶς ἔχει μείνει:
 τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ μας!

ΝΙΚΟΣ ΛΕΒΕΤΣΟΣ

ΦΤΩΧΟΥΛΑ

Στὸ πεζοδρόμιο τὴν εἶδα κάποια μέρα
 νὰ σέρνει ἀμφίβολο τὸ βῆμα σὰν τρελλή...
 Ἔτσι ὅπως πῆγαινε, θάρχότανε ἡ ἐσπέρα
 δίχως ἀκόμα ν' ἀγκαλιάσει τὴν αὐγή.

Οἱ μικροπωλητὲς γιομίζαν τὴν πλατεία:
 δίπλα τῆς ἄστραφταν βιτρίνες γιορτερές,
 πίσω ἀπ' τὸ τζάμι ἡ ὁμορφὴ κυρία
 διάλεγε τουαλέττες «φούξια» καὶ λευκές.

Κι ἐγὼ τῆς μίλησα: — Μικρούλα πὼς σὲ λένε;
 Δὲν ξέρω, μοῦπε, δὲ μοῦ τῶπανε ποτὲς!
 Κι ἦταν τὰ μάτια της σβυστὰ χωρὶς νὰ κλαίνε
 κι ἦταν ἀθῶες λίμνες γαλανές...

Γιόρταζε ἡ φύση μετὸ πλούσιο ντύσιμό της
 κι εἶχαν στὸ πέτο τους οἱ κύριοι γιάσεμί.
 Ἄχ, ποῖος θὰ πρόσεχε τὸν πόνο τὸ δικό της
 πού κουρελόπανο σερνότανε στὴ γῆ;

Κι ἐγὼ τῆς μίλησα: — Μικρούλα πὼς λένε;
 Κι εἶπε: — Φτωχούλα μετ' ἀφωγῶν οἱ κύρες.
 Καὶ τότε ἀρχίσανε τὰ μάτια της νὰ κλαίνε
 κι ἦταν φουρτούνια κι ἦταν θάλασσες πλατειές!

ΑΥΡΑ ΜΙΡΑΝΤΑ

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΕΩΘΙΝΗ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ὁ ἥλιος σάν ἓνας κατακόκκινος δίσκος φανερώθηκε ἀπ' τὰ βουνά τῆς Ἀνατολῆς. Σέ λίγη ὥρα οἱ πρῶτες τοῦ ἀχτίδες πέσανε στά γαλήνια νερά τῆς Προποντίδας καί τὸ κροκάτο φῶς ἔλουσε τὰ πανώρια νησιά. Τὰ Πιργκηπόννησα. Λούστηκε κι ἡ Πρώτη, ἡ Ἀντιγόνη, ἡ Χάλκη.... Καθένα πρόβαζε μὲ τὴ δικιά του ὁμορφιά καὶ ἀπαλή του σιλουέττα. Φωτίστηκαν ἀκόμη καὶ τὰ ξερόνησα.

Ἀντίκρου τὰ Ἀνατολίτικα βουνὰ μονάχα δὲ φωτίστηκαν, χαμένα ὁλότελα στὴν πρωϊνὴ ἀνοιξιὰτικὴ ὁμίχλη. Οἱ κορφές τοὺς μονάχα πυρρὲς φαντάζαν σάν ἡφαιστεια πού ἀπολούσαν φλόγες ὥς τὸν οὐρανό.

Πάνω στὸ στρίποδο μὲ σανίδια πού εἶχε ὁ Ἀγάπιος γιὰ κρεββάτι ἀνασηκώθη λίγο καὶ εἶδε ἀπὸ τὸ παράθυρο τοῦ κελιοῦ του ὅξω τὴν ὀργιαστικὴ φύση.

Ἀχ αὐτὴ ἡ ἀνοιξη! Πόσο τὸν ἀναστάτωνε κάθε χρόνο. Ἔβαλε τὸ χέρι του στὸ μέτωπο καὶ ἀνάσαινε βαθεῖα, σηκώνοντας ψηλὰ τοὺς ὤμους του, τὸ βαρὺ ἄρωμα πού τοῦ στελνε ἀπὸ κάτω γιγάντιο ἀγιόκλημα.

Οὔτε ἡ αὐστηρὴ δίαιτα πού ἀκλουθοῦσε αὐτὲς τὲς μέρες, οὔτε τὰ πολυῶρά του γονατίσματα, οὔτε ἡ ὁλήμερή του ὀρθοστασία μποροῦσαν νὰ τοῦ σβύσουν τὴ φλόγα πού κατάκαιγε τὰ μέσα του.

Τρίτῃ ἀνοιξη φέτος πού ζεῖ στὸ Μοναστήρι. Ὅλο τὸ χρόνο βρίσκει νάχει κάποια καλλιτέρεψη, μὰ σάν φτάνει αὐτὴ ἡ ἐποχὴ νιώθει πόσο ἀκόμα εἶναι ἄνθρωπος καὶ πὼς μ' ὅλες του τὲς προσπάθειες δὲν μπόρεσε καθόλου νὰ ξεφύγει ἀπ' τὴν ἀνθρώ-

πινὴ φύση μ' ὅλες τῆς τὲς ἀδυναμιές.

—Θεέ μου, Παντοδύναμε, ἀπολύτρωσέ με, ψιθύρισε καὶ σηκώθηκε ἀπὸ τὸ κρεββάτι του. Πέρασε τὸ ράσο του, φόρεσε τὰ σανδάλια του κι ἀσυγκράτητος σίμωσε πάλι τὸ παράθυρο. Ὅσο ἀνάσαινε τὸ πρωϊνὸ δροσερὸ ἀγεράκι τόσο ἀναστατωνότανε. Ἐνιωθε μὲ θερμὴ νὰ κυκλοφορᾷ τὸ αἷμα του. Οἱ φλέβες του χτυποῦσαν δυνατά, κι ἐνιωθε τὴν καρδιά του νὰ θέλει νὰ σπάσει τὸ στήθος του γιὰ νὰ πεταχτεῖ ὅξω. Δὲν εἶχε πιά ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτό του· τὸ μυαλό του ἐνιωθε νὰ ζαλιζέται....

Σάν κάποιος νὰ τὸν κυνηγοῦσε ἀνοίξε ἀπότομα τὴν πόρτα καὶ βιαστικός προχώρησε γιὰ τὴν ἐκκλησιά. Τὸ σήμαντρο χτυποῦσε κείνη τὴ στιγμή μελωδικά, καλῶτας τοὺς ἀδελφούς γιὰ τὴν πρωϊνὴ τους προσευχή. Ἀπὸ τὸ χτύπημα ἤξερε ποῖος ἀδελφὸς ἦταν στὸ σήμαντρο. Ἦταν ὁ Εὐσέβιος, ὁ καλλιτέχνης αὐτὸς μοναχός, πού ὅταν κράταγε στὰ χέρια του τὸ πληχτρο λές κι ἀκουγες οὐράνιες μελωδίες ν' ἀντιλαλοῦν μέσα στὸν περίβολο τῆς Μονῆς. Λές κι ἄγγελοι σταλμένοι ἀπὸ τὸν οὐρανὸ χτυποῦσαν τὸ μονοκόμματο ἐκεῖνο σίδερο καὶ τοῦ δίδαν ζωὴ, ἐκφραση, ρυθμό, τόνο, μελωδία. Ἀρχίζε μὲ τρία χτυπήματα ζωηρὰ ξεχωρισμένα τὸνα ἀπ' τ' ἄλλο. Ἀκολουθοῦσαν κάτι σιγανὰ καὶ σύντομα χτυπήματα πού καθὼς πέντε—πέντε γιὰ ἕξη—ἕξη ἀφήναν ἀνάμεσα ἓνα κενὸ σιωπῆς. Λές κι ἀποτελοῦσαν φράσεις ξεχωριστές. Στὸ τέλος ἀρχίζε μιά ἐναλλαγή ἐνὸς τρεμουλιαστοῦ χτυπή-

ματος μ' ἓνα ἀπότομο μοναδικὸ χτύπημα πού τὸ ἀκολουθοῦσε τὸ ἀπλωμα τῆς ἀπαλάμης τοῦ Εὐσέβιου στὸ σήμαντρο γιὰ νὰ διακόψει τὸν ἤχο τοῦ μεταλλοῦ καὶ κατὰλήγει σὲ τρία μοναδικὰ βαρεὰ χτυπήματα. Ἄ! ὁ Εὐσέβιος ἦταν πραγματικὰ καλλιτέχνης. Ὅταν αὐτὸς χτυποῦσε τὸ σήμαντρο, τότες δὲν ἦταν αὐτὸ μονάχα ἓνα ὄργανο γιὰ τὴν πρόσκληση τῶν Ἀδελφῶν στὴν προσευκὴ, μὰ αὐτὸ τὸ ἴδιο μιά προσευκὴ, ἓνας ὕμνος πού σὲ ἠλέκτριζε, πού σὲ μεθοῦσε καὶ πού τραβοῦσε τὰ πόδια στὴν ἐκκλησιά καὶ τὸ νοῦ στοὺς οὐρανούς.

Προχώρησε κι ὁ Ἀγάπιος κι ἀντίκρουσε τὴν πόρτα τῆς ἐκκλησιᾶς. Ἐβλεπε τοὺς ἀδελφούς ἓναν—ἓναν νὰ μπαίνουν μέσα. Γέροντες μὲ κυρτωμένη τὴ ράχη π' ἀφήναν τὸ κυρμὶ τους νὰ στηριχτεῖ στὸ ραβδί καὶ νέοι, λεβέντες—σάν αὐτὸν—πού πήγαιναν μὲ τὰ στητὰ τοὺς κορμιά.

Τὸ σήμαντρο σταμάτησε νὰ χτυπᾷ καὶ μέσ' ἀπ' τὴν ἐκκλησιά δὲν ἀκουγόταν παρὰ ὁ βήχας τῶν γερόντων καὶ τὸ σύριμο τῶν σανταλιῶν τους.

Μπήκε κι αὐτὸς μέσα καὶ στάθηκε στὴν πρὸ σκοτεινὴ γωνιά. Ἀπ' τὴν πρώτη μέρα πού δέχτηκε τὸ σχῆμα, αὐτὴ τὴ γωνίτσα εἶχε διαλέξει. Καὶ σιγὰ—σιγὰ τόσο τὴ συνήθισε πού γι' αὐτὸν πιά ἐκκλησιά ἦταν ἡ γωνίτσα του.

Οἱ ψυθυρισμοὶ τῆς προσευκῆς ἀρχισαν ἀπ' τ' ἀχεῖλια τῶν γερόντων καὶ σιγὰ—σιγὰ, λέξη σὲ λέξη μπαίναν κι οἱ ἄλλες φωνές τῶν μοναχῶν, ἕτσι πού οἱ τελευταῖες φράσεις τοῦ ψαλμοῦ σάν «ἐπωδὸς» προφέρονταν ἀπ' ὅλα τὰ υτόματα.

Μὲ πλατειὲς χειρονομίες, οἱ ἀδελφοὶ σταυροκοποῦντοσαν. Τὸ χέρι κατέβαινε χαμηλὰ ὥς τὸ πλίνθινο πάτωμα, τραβώντας πρὸς τὰ κάτω καὶ τὸ κορμὶ μὲ ἀπότομὴ κίνηση. Μετὰ ἀργὰ ἀνέβαινε χέρι καὶ κορμὶ ψηλὰ καὶ τὰ τρία ἐνωμένα δάχτυλα

ἀκουμποῦσαν στὸ μέτωπο. Μὲ τὲς ἱδίες ἀργὲς χειρονομίες πήγαινε τὸ χέρι δεξιὰ κι ἀριστερὰ καὶ στὸ τέλος κάθε σταυροῦ κολλοῦσε ἡ ἀπαλάμη μ' ἀνοιχτὰ τὰ δάκτυλα στὸ στήθος, ἐνῶ τὸ κορμὶ ἔγερνε λίγο πρὸς τὰ μπρός.

—Ἐξεγερθέντες τοῦ ὕπνου προσπίπτομεν σοὶ Ἀγαθέ.... Ψιθύριζαν οἱ γέροντες καὶ οἱ ἄλλοι συμπλήρωναν ἀμέσως—..... καὶ τῶν ἀγγέλων τὸν ὕμνον βοῶμεν σοὶ δυνατέ.....

Ὁ Ἀγάπιος ἐνίωσε τὴν ἀνάγκη, ἀμέσως νὰ γονατίσει. Ἦθελε ὅσο τοῦ ἦταν βολετὸ πειότερο νὰ κουράσει τὸ κορμὶ του. Γονάτισε καὶ συμπλήρωσε τὴν προσευκὴ κι αὐτός.

Μὰ μάταια.... Ὁ πυρετὸς τοῦ βαστανοῦσε ἀκόμη στὴν ἴδια ἐνταση, ἡ ψυχὴ του, ἦταν ἐπαναστατημένη. Λίγα λεφτὰ δὲν μπόρεσε νὰ παρακολουθήσει τὴν προσευκὴ. Τὸνίωσε καὶ δοκίμασε νὰ συνέρθει.

—..... Ἐκάστου αἱ πράξεις γυμνωθῇσονται..... ἔφελναν οἱ ἀδελφοί.

Τρόμαξε! «Αἱ πράξεις γυμνωθῇσονται» σκέφθηκε.

Ἀπ' τὴ στιγμή κείνη ἦταν πιά ἀδύνατο νὰ προσευκηθεῖ. Ὁ νοῦς του συνθλιβότανε στὸ βάρος τῆς ἀμαρτίας καὶ πολλὲς φορές θυμόταν τὴν ἴδια τὴν ἀμαρτία του. Τὰ μάτια του εἶχαν κοκκινίσει, ἰδρώτας εἶχε σκεπάσει τὸ πρόσωπό του καὶ τὸ βλέμμα του ἀκαθόριστο, χαῦνο εἶχε πέσει στὴν κολώνα πού βρισκόταν ἀριστερὰ του λίγο παρὰ μπρός. Ἀθελά του τὰ μάτια σιγὰ—σιγὰ ἀνέβηκαν, σβυσμένα, ἀπὸ τὴ βάση τῆς κολώνας ψηλότερα ἐκεῖ πού ἀντίκρουσε τὴν μορφὴ τῆς Παρθένου.

—..... σκεπασάτω μὲ ἡ χεῖρ σου καὶ ἔλθει ἐπ' ἐμὲ τὸ ἑλεός σου, ὅτι τατάρακται ἡ ψυχὴ μου..... λέγαν ἐκείνη τὴ στιγμή ἀπὸ τὴν εὐκὴ τοῦ Ἁγίου Εὐστρατίου.

Γιὰ μιά στιγμή συνήρτε κι ὁ Ἀγάπιος καὶ συνέχισε κι αὐτὸς ψυθυριστά:

—...καὶ κατώδυνος ἐστίν, ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαι αὐτὴν ἐκ τοῦ ἀθλίου μου καὶ ρυπαροῦ σώματος τούτου....

Δάκρυα τρέχαν ἀπὸ τὰ μάτια του. Γιατὶ νὰ μὴν μπορεῖ κι αὐτὸς νὰ ξεχάσει;.... Γιατὶ νὰ εἶναι τόσο ἀναστατωμένος; Γιατὶ «ἡ σκοτεινὴ ὄψις τῶν πονηρῶν δαιμόνων» νὰ φαίνεται στὴν ψυχὴ του;

Τὰ μάτια του πέσαν πάλι στὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας.

Μέσα ἀπ' τὰ δακρυσιμένα του μάτια θαμπή τὴν ἔβλεπε. Μὰ τὰ μάτια ἐπιμείνανε ἐκεῖ. Καὶ ἀγάλια — γάλια ἄρχισε νὰ ξεκαθαρίζει ἡ μορφή. Ἐβλεπε τὰ δυὸ μαῦρα τῆς μάτια, τὰ κοραλένια χεῖλια, τοὺς βόστρυχούς τῆς, τὰ ὀλόλευκα δόντια στὸ χαμόγελό τῆς. Τὴν ἔβλεπε τώρα ἐκστατικὰ καὶ τότε.... τότε ἐνίωσε πὼς ἡ εἰκόνα ποὺ ἔβλεπε δὲν ἦταν ἡ Παναγία. Μιὰ ἄλλη εἰκόνα ἔλαμπε στὰ μάτια

του, μιὰ εἰκόνα ἐκείνης ποὺ τόσα χρόνια ἀπ' αὐτὸν λατρεύτηκε ὁμοια μὲ τὴν Παναγία. Ἡ καρδιά του ἔσφιγγε, διπλώνε μέσα του, καὶ χωρὶς νὰ νιώσει τί ἔκαμε σηκώθηκε ὀρθός, πλησίασε τὴν εἰκόνα κι ἄρχισε νὰ τὴν καταφιλά....

— Ἀνάπαυσον Χριστὲ τὰς ψυχὰς τῶν δούλων σου, ἐνθα οὐκ ἔστι πόνος, οὐ λύπη οὐ στεναγμός..... ψέλναν οἱ ἀδελφοί.

— "Ω! ἂν πέθαινα — σκέφτηκε!

— ... Ἀλλὰ ζωὴ ἀτελεύτητος, συμπλήρωνε τὸ τροπάριο.

Βυῆκε βιαστικὰ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά. Ἐλπίζε ὁ καθαρὸς ἀέρας νὰ τὸν συνεφέρει. Καὶ προχώρησε. Ἐνα πεῦκο καταπράσινο στεκόταν μπροστά του. Πῆγε καὶ τ' ἀγκάλιασε, ἀκούμπησε τὸ μέτωπο στὸν κορμό του κι ἔκλαψε μὲ λυγμούς....

ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

ΤΑΞΙΔΙ

Γιὰ βάρκα, τὸ τραπέζι μ' εὐκολία βάφτισαν. Ἐνα ξύλο γιὰ κουπί, κι οἱ τρεῖς μαζύ, μὲ φούρια, χαρωποί, ξεκίνησαν. — Γιὰ ποῦ μὲ τόση βία;

— Ἐλα, μαννούλα, στὴ βάρκα μας καὶ σὺ ν' ἀνέβεις! Θὰ μᾶς πάει, λέει, πέρα, ἐκεῖ ποὺ σμίγει ὁ ἥλιος τὴν ἡμέρα, στὸ παραμῦθι τῆς γιαγιάς, χρυσῇ

κι ἡ νύχτα λάμπει ἐκεῖ, δὲν ξεχωρίζει ἀπ' τὴν ἡμέρα!.. Νεράϊδες μὲς στὸ φῶς χορεύουν, κι ὅτι θέλεις, ὁ ξανθός

ὁ Νεράϊδος ἀμέσως σοῦ χαρίζει! Δὲ θέλεις; — Τὴν ψυχούλα τὴ δική σου δός μου, νάρθῶ στ' ὀλόφωτο νησί σου!

ΝΙΚΗ Λ. ΠΕΡΔΙΚΑ

FR. SCHILLER

ΟΙ ΓΕΡΑΝΟΙ ΤΟΥ ΙΒΥΚΟΥ

Ἀγῶνες τραγουδιοῦ κι ἀρμάτων καὶ γιορτάσι
Στὸ στενοτόπι τῆς Κορίνθου εἶχαν συμμασει,
Σὲ σκόλη πρόσχαρη, τὰ ἑλληνικὰ τὰ γένη.
Γιὰ κεῖθε ὁ Ἴβυκος ὁ εὐλαβικὸς προβαίνει.
Ψυχὴ ποιητὴ τοῦ χάρισε κι ἀκόμα
Φωνὴ ἀηδονιοῦ τοῦ Ἀπόλλωνα τὸ στόμα.
Ἔτσι ἀπ' τὸ Ρήγιο, μ' ἐλαφρὸ ραβδί φευγᾶτος
Μὲ τοῦ Θεοῦ τὴ χάρη προχωράει γεμάτος

Καὶ νάσου ξάφνου, ἀπὸ ψηλὸ βουνίσιο τόπο,
Γνέφει ἡ Ἀκροκόρινθο μὲ μιὰς στὸν στρατοκόπο.
Κι εὐλαβικὰ ριγώντας βάζει τὸ ποδᾶρι
Στοῦ Ποσειδῶνα μέσα τὸ ἱερὸ λογγάρι,
Βῆμα ἄλλο δὲ γροικιέται, ἐχτὸς ἀπ' τὸ δικό του.
Τὸν συντροφεύουν μόνο σμάρια γερανῶν,
Ποῦ γιὰ τὴ ζεστασιά πέρα μακριὰ τοῦ νότου
Στόλοι ἀρμενίζουσιν σκοτεινοὶ τῶν οὐρανῶν.

Γεῖά σας, πουλιά, ποὺ στῆς φιλίας πιστὰ τὸ νόμο,
Μὲ συντροφέψατε στῆς θάλασσας τὸ δρόμο.
Σὰν εὐνοϊκὸ γιὰ μὲ φαντάζετε σημάδι,
Γιατὶ ὁμοιο μοῦδωκε ἡ ζωὴ μὲ σὰς μοιράδι.
Φτάνουμε πάντα ἀπὸ μακριὰ σὲ ξένους τόπους,
Ἀποζητώντας κάποια στέγη φιλική.
Νᾶταν νὰ βρίσκαμε καλόβουλους ἀνθρώπους
Ποῦ γιὰ τὸν μουσαφίρη θᾶναι βολικοί.

Καὶ βιάζει πρόθυμα τὸ γλήγορο ποδᾶρι,
Καὶ νάτον πάτησε στὴ μέση ἀπ' τὸ λογγάρι.
Μὰ δυὸ ἀνθρώποι ἄκαρδοι ποὺ δὲ γνωρίζουν νόμο,
Τοῦ φράζουν ξάφνου σὲ στενὸ στρατὶ τὸ δρόμο.
Νὰ μετρηθεῖ μαζὶ τοὺς πρέπει νὰ τολμήσει.
Μὰ πέφτει γρήγορα τὸ χέρι του βαρὺ.
Τῆς λύρας τίς λεπτὲς χορδὲς ἔχει νικῆσει.
Ὅμως τὴ δύναμη τοῦ τόξου δὲ μπορεῖ.

Παρακαλάει καὶ τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους,
Μ' ἄδικα χάνεται ἡ φωνὴ στοὺς ἔρμους τόπους.
Κι ὅσο μακριὰ κι ἂν φτάνουν τὰ παράπονά του,
Δὲ βρίσκεται ψυχὴ νὰ τρέξει ἐκεῖ κοντά του.
«Ἐτοὶ δωπέρα θὰ χαθῶ παρατημένος
Κι ἄκλαυτος στὴν πικρὴ τῇ γῇ τῆς ξενιτιάς,
Ἄδικα ἀπὸ κακοῦργο χέρι σκοτωμένος,
Χωρὶς νὰ ξεπερώσει τὸ αἷμα μου ὁ φονιάς»!

Καὶ βαρυχτυπημένο τὸ κορμὶ του γέρνει.
Μὰ φτεροκόπημα πουλιῶν ὁ ἀγέρας φέρνει.
Ἀκούει, γιατί τὰ μάτια πιά δὲν τὸν βοηθοῦνε,
Κρωξίματα φριχτὰ σιμὰ ν' ἀντιλαλοῦνε.
«Τώρα ἀπὸ σᾶς, πουλιά τοῦ ἀγέρα, περιμένω,
Σὰ δὲν γρικιέται φωνὴ ἀνθρώπου πουθενά,
Νὰ μαρτυρήσετε γιὰ τὸ αἷμα τὸ χυμένο»·
Εἶπε καὶ κλείει τὰ μάτια γιὰ παντοτινὰ.

Κατάγυμνο σὲ λίγο βρίσκουν τὸ κορμὶ του.
Μ' ἂς εἶχαν οἱ πληγὲς ἀλλάξει τὴ μορφή του,
Ὁ φίλος ποὺ τὸν καρτερεῖ στὸ πανηγύρι,
Τὸν ἀκριβό του ἀναγνωρίζει μουσαφίρη.
«Νεκρό μου στάθηκε γραφτὸ νὰ σ' ἀνταμώσω!
Κι ἔλπιζα, μὲ τοῦ πεύκου τὸ χλωρὸ κλαρί,
Τὸ μέτωπό σου, ποιητὴ, νὰ στεφανώσω,
Ποὺ θὰ τὸ στόλιζεν ἡ φῆμῃ ἡ πιὸ λαμπρὴ».

Καὶ μὲ καὶ μὲ ἀφουγκράζονται, ὅλοι οἱ ξένοι,
Στοῦ Ποσειδῶνα τίς γιορτὲς συναθροισμένοι.
Ὅλους τοὺς Ἑλλήνες βαθεῖα κατέχει θλίψη.
Νοιώθει ἡ κάθε καρδιά τὸ ποιὸς τῆς ἔχει λείψει.
Συντριμωχτὰ ὁ λαὸς στοὺς ἄρχοντες ὀρμάει,
Στῆς ψυχῆς ἀπαιτῶντας μέσα τὸν βρασμό,
Ἐκδίκηση γιὰ τὴ σκιά ἐκείνου ποὺ πάει,
Καὶ τὸ αἷμα τοῦ ἀνομοῦ φονιά γιὰ ἐξιλασμό.

Μὰ ποῦθε χνάρι νὰ βρεθεῖ, ποὺ θε νὰ κάμει,
Μὲς στοὺς λαοὺς ποὺ ὀρμητικὸ μοιάζουν ποτάμι,
Ποὺ ἡ λάμψη τῶν ἀγώνων ἔχει ἐκεῖ μαζέψει,
Τὸν φονιά φανερό στοῦ δικαστῆ τῇ σκέψῃ.
Τάχα ληστὲς τὸν ἔχουν ἀναντρα σκοτώσει,
Φτονερός τῶκαμε κάποιος ἐχτρός κρυφός;
Μπορεῖ μονάχα ὁ ἥλιος νὰ τὸ φανερώσει,
Ποὺ χαρίζει στὴν πλάση ὀλάκερὴ τὸ φῶς.

Ἴσως τὴν ὥρα αὐτὴ, μὲ ἀδιάντροπο τὸ βῆμα,
Μέσ' τῶν Ἑλλήνων νὰ μπερδεύεται τὸ κύμα·
Νὰ χαίρεται τὸ διάφορο τοῦ φόνου κι ὁ νόμος.
Τώρα γι' αὐτὸν νὰ ψάχνει ἐκδικητὴς ὁ νόμος.
Τὴν ὥρα αὐτὴ μπορεῖ, μέσ' σιτῶν νάων τῇ θύρᾳ,
Τοὺς ἴδιους τοὺς θεοὺς νὰ προκαλεῖ, μπορεῖ
Τολμηρὰ ν' ἀκολουθᾷ τὴν ἀνθρωποπλημμύρα,
Ποὺ στὸ κατώφλι τοῦ θεάτρου καρτερεῖ.

Γιατὶ κοντὰ - κοντὰ, στενόχωρα καθίζουν
— Νά, θάλεγες οἱ στύλοι τῆς σκηνῆς βατίζουν —,
Πλημμύρα ἀπὸ κοντὰ κι ἀπὸ μακριὰ φερμένη,
Τὸ πλῆθος τῶν λαῶν ποὺ μέσα περιμένει.
Ὡσὰν τῆς θάλασσας τὰ κύματα βογγώντας,
Μὲ πῆχτρα ἀπὸ ψυχές, τὸ χτίριο τὸ τρανὸ
Στέκεται, τὴν κυρτὴν ἀψίδα τοῦ πετώντας,
Ψηλὰ κατὰ τὸν καταγάλανο οὐρανό.

Τώρα ποιὸς θὰ μετρήσει, ποιὸς θὰ ὀνοματίσει,
Τοὺς λαοὺς ποὺ ξένοι ἔχουν δωπέρα ὀρίσει.
Ἀπ' τῆς Αὐλίδας πέρα καὶ τὸ ἀραξοβόλι,
Ἀπ' τὴ χώρα τῆς Σπάρτης, τοῦ Θησέα τὴν πόλιν.
Ἀπ' τὴ Φωκίδα, ἀπ' τὰ νησιὰ εἰν' ἐδῶ φερμένοι,
Ἀπ' τῆς Ἀσίας τὴν ἀπόμερην ἀχτὴ.
Κι ἀκοῦν ἀπ' τῆς σκηνῆς τίς σκαλωσιὲς νὰ βγαίνει,
Ἐνὸς χοροῦ τῇ μελωδίᾳ τῇ φριχτῇ.

Ποὺ αὐστηρός, σοβαρός, καθὼς εἰν' ὀρισμένο
Ἀπὸ παλιὰ, μὲ βῆμα ἀργὸ καὶ μετρημένο
Ἀπὸ τὸ πίσω μέρος τῆς σκηνῆς προβάλλει,
Καὶ τὸ θέατρο φέρνει γύρα ἀγάλη - ἀγάλη.
Ἀνθρώπων σπέρματα ποτὲ ἔτσι δὲ βαδίζουν
Σὰ σπῖτι, αὐτὲς, δὲν ἐγεννήθηκαν θνητό.
Τὰ γιγάντια κορμιά τ' ἀψήλου ἀνηφορίζουν
Ὅσο στὸν ἀνθρώπο δὲν εἶναι βολετό.

Κατάμαυρο μαντὺ σκεπάζει τὰ πλευρά τους,
Κι' ἀργοσαλεύει μέσ' στὰ χέρια τ' ἀχαιμνά τους
Σκυθρωπὴ τῶν πυρσῶν ἡ δάδινη λαμπάδα.
Νεκροῦ περιχυμένη ἡ ὄψη τους χλωμάδα.
Κι ἐκεῖ ποὺ φιλικὰ στοῦ ἀνθρώπου τὸ κεφάλι
Κυματιστὰ ἀνεμίζουν ὡμορφα μαλλιά,
Δεντρογαλιὲς καὶ σαποχιὲς κοιτάξεις πάλι,
Μὲ φουσκωμένη ἀπὸ φαρμάκι τὴν κοιλιά,

Καὶ μέ χοροῦ ρυθμὸ στὸν κύκλο ἐνῶ γυρίζουν,
 Ἀνατριχιαστικά, κάτι σὰν ὕμνο ἀρχίζουν.
 Ὁ λόγος μπαίνει στὴν ψυχὴ καὶ τὴν μαραίνει.
 Δεσμὰ ἀκατάλυτα γύρω στὸν φταίχτη ὑφαίνει,
 Κι ἀντιλαλεῖ τῶν Ἑρινύων τὸ τραγοῦδι,
 Νεκρώνει τὸ μυαλό, ξεραίνει τὴν καρδιά.
 Τρομάρα λυώνει αὐτῶν ποὺ ἀκοῦνε τὸ μελοῦδι.
 Ἀντιλαλεῖ χωρὶς τὴ λύρα συντροφιά.

«Χαρὰ στὸν ἄνθρωπο, ποὺ δίχως χρέος καὶ λάθος,
 Ἀμόλυντο βαστάει τῆς ψυχῆς τὸ βάθος.
 Τὸ τιμωρὸ μας χέρι αὐτὸν δὲν τὸν ἀγγίζει,
 Καὶ λήπτερος στὸ δρόμο τῆς ζωῆς γυρίζει.
 Μὰ ἀλλοίμονό του, ποὺ μακριὰ ἀπ' ἀνθρώπου μάτι,
 Κάνει τὴν πράξη τὴν βαρειά τοῦ σκοτωμοῦ.
 Μαζί του ἐμεῖς, πεισματικά, πλάτη με πλάτη,
 Πετᾶμε, ἢ φοβερὴ γενιὰ τοῦ σκοταδιοῦ.

Κι ἂν φεύγοντας πᾶσκει αὐτὸς νὰ μᾶς ξεφύγει,
 Τὰ φίδια ἢ φτερωτὴ μας φάρα τοῦ τυλίγει,
 Τινάζοντάς τα γύρω στὸ γοργὸ ποδάρι.
 Κι ἔτσι πεδουκλωμένος πέφτει στὸ χορτάρι.
 Κι ἀκούραστες φτεροκοπᾶμε ἐμεῖς κοντά του—
 Καμμιὰ μετάνοια δὲ μᾶς κάνει βολικές—
 Χωρὶς ἀνάσασμα, ὡς τὴ χώρα τοῦ θανάτου.
 Μὰ οὔτε κι ἐκεῖ ἀπὸ μᾶς γλυτώνει αὐτὸς ποτέ».

Παρόμοια τραγουδώντας ὁ χορὸς γυρίζει.
 Καὶ κάτι σὰν θανάτου τὴ σιωπὴ καθίζει,
 Βαρειά, βαρειά, ἀπὸ πᾶνου ἀπὸ τὸ μέγα χτίριο,
 Σὰν τοῦ Θεοῦ νᾶταν κοντά τους τὸ μυστήριον.
 Κι ὅπως ἀπὸ παλῆα συνήθεια εἶν' ὠρισμένο,
 Τὸν γῦρο κάνοντας τοῦ θεάτρου, σοβαρός,
 Ἐπίσημος, με βῆμα ἄργον καὶ μετρημένο,
 Ἀποτραβιέται πρὸς τὸ βάθος ὁ χορὸς.

Ἦταν ἀλήθεια ἢ ὄνειρο; δειλὰ ρωτάει,
 Δισταχτικά ἢ καρδιὰ καὶ τρέμει καὶ τιμάει
 Τὴ φριχτὴ δύναμη, ποὺ ἀόρατη ξετάζει
 τίς πράξεις μας, καὶ δίκαια κι ἄγρυπνη δικάζει.
 Ποῦ ἄγνωστη κι ἀνερεύνητη κοντά μας,
 Τὰ θλιβερά τῆς Μοίρας πλέκει μας δεσμὰ,
 Κι ἂν φανερώνεται στὰ βάθη τῆς καρδιᾶς μας,
 Τὸ φῶς τοῦ ἡλίου δὲν τὴν βλέπει πουθενά.

Καὶ νάσου, μιὰ φωνὴ ποὺ ἀκούγεται στὴ μέση
 Τοῦ κόσμου ἐκεῖ, στὴν πιὸ ψηλὴ τοῦ θεάτρου θέση.
 «Γιὰ κοίτα ἐκεῖ ψηλά, Τιμόθεε, στὸν ἀγέρα.
 Οἱ γερανοὶ τοῦ Ἰβύκου φτάνουν ἐδωπέρα».
 Κι ἔγινε ξάφνου τὸ στερέωμα σκοτεινόν.
 Καὶ στὸ θέατρο ἀπάνου ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη,
 Ἔνα μπουλοῦκι βλέπεις, μαῦρο καὶ πυκνόν,
 Πουλιῶν νὰ σκίξει τοῦρανοῦ τὰ μάκρη.

Τοῦ Ἰβύκου, ἀκοῦν καὶ τὰκριβὸ ὄνομά του μόνο,
 Ἀνάβει στὸν καθένα καὶ καινούργιο πόνον,
 Κι ἀπὸ στόμα σὲ στόμα γλήγορα πετάει,
 Ὅπως τὸ κῦμα τᾶλλο κῦμα ἀναζητάει.
 «Τοῦ Ἰβύκου, ποὺ μεῖς κλαῖμε τώρα τὸ χαμό του!
 Ποῦ ἄδικα πῆγε ἀπὸ τὸ χέρι ἐνὸς φονιά!
 Ποιὸς εἶναι αὐτός; Τί κρύβει μέσα στὸ μυαλό του;
 Τί τρέχει μετὰ τὰ διαβατάρικα πουλιά;»

Κι ὅλο πιὸ δυνατὰ ὁ καθένας τους ρωτάει.
 Καὶ ξαφνικά μεσ' σ' ὅλων τὸ μυαλό περνάει
 Σὰν προαίσθηση ἢ γνώμη: «Δώστε σημασία·
 Τῶν Εὐμενίδων φανερώνετ' ἡ ἐξουσία.
 Τὸν θρῆσκο ὁ νόμος ποιητὴ μας θὰ ἐκδικήσει.
 Ἐχει ἀπὸ λόγου τοῦ ὁ φονιάς φανερωθεῖ.
 Ἀδράχτε τον κι αὐτὸν πῶχει πρωτομιλήσει,
 Κι ἐκεῖνον, ποὺ σ' αὐτὸν ἡ λέξη ἔχει εἰπωθεῖ.»

Ἄ, ὅταν ὁ λόγος ἀπ' τὸ στόμα εἶχε πετάξει,
 Θάθελε νὰ τὸν εἶχε στὴν καρδιὰ φυλάξει!
 Μὰ τοῦ κάκου· ἡ χλωμάδα ποὺ στὴν ὄψη χύνει
 Ἡ τρομάρα τοὺς φταίχτες παρευτὺς προδίνει.
 Καὶ τοὺς ἀδράχνουν μονομιᾶς καὶ τοὺς τραβᾶνε,
 Δίχως καμιὰ ἄργητα μπροστὰ στὸν δικαστὴ.
 Κι ὅλα οἱ φονιάδες καθάρὰ τὰ μολογᾶνε,
 Ἀπὸ τῆς Δίκης χτυπημένοι τὴν ὀργή.

(Ἀπ' τὸ Γερμανικόν)

Μεταφρ.

ΑΡ. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

Γ. — ΤΟ ΝΗΣΙ

6. —

«Ο Ἀθ. Σταγειρίτης, Καθηγητὴς τῶν Ἀνατολικῶν γλωσσῶν στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βιέννης, μιλώντας στὰ «Ἡπειρωτικά» του, (Βιέννη 1819), γιὰ τὴ χωρογραφία τῆς Ἡπείρου καὶ εἰδικότερα γιὰ τὴ Λίμνη τῶν Γιαννίνων, τὴν ὀνομάζει Ἀχερουσία καὶ «τὸν περὶ τὴν λίμνην τόπον», χαρακτηρίζει ὡς «χαριέστατον καὶ τερπνότατον». Γιὰ τὴν πεδιάδα μάλιστα ποὺ εἶναι πρὸς τὰ ΝΔ. καὶ «ὀνομάζεται Ἠλύσιον πεδίον», λέγει ὅτι «ἔχει κάλλος ἀπερίγραπτον». Προσθέτει ἔπειτα ὅτι, στὴ λίμνη αὐτὴ, χύνεται ὁ Κωκυτὸς καὶ ἐξέρχεται ἀπ' αὐτὴ ὁ Ἀχέρων, ὁ ὁποῖος «κατωτέρω κρύπτεται πάλιν ὑπὸ τὴν γῆν» καὶ χάνεται σὲ κάποιο χάσμα, ποὺ οἱ ἀρχαῖοι τὸ ὀνόμαζαν «Ἀορνον».

Ἐτι δέ, συνεχίζει, εἰς τὴν μέσην τῆς Λίμνης εἶναι μία νῆσος, ὅπου εἶναι καὶ μοναστήριον καὶ μία κώμη πρὸς τὸ βόρειον τῆς νήσου. Εἰς ταύτην τὴν νῆσον γίνονται περιοδικῶς κατὰ Ὀκτώβριον σεισμοὶ ἐξαίσιοι καὶ συχνοί, ὥστε ἐνίοτε εἰς μίαν ἡμέραν γίνονται τριάκοντα. Ἐκαστος δὲ σεισμὸς ἀποτελεῖ τοσοῦτον σφοδρὸν κρότον, ὥς τὸ εἰκοσι πησάφων λιθρῶν κανόνιον, ὥς λέγει ὁ Πουκεβίλ· ὥστε ἡ μὲν νῆσος κινεῖται, ὥς πλοῖον εἰς τὴν λίμνην σχεδὸν ὅλην τὴν

ἡμέραν ὁ δὲ κρότος γίνεται συνεχής. Ὅθεν ἐξωγράφισεν ὁ Ὅμηρος ἐκεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀδου. Ἰδὼν δὲ καὶ τῆς πεδιάδος τὴν καλλονὴν ἔπλασε πλησίον καὶ τὰ Ἠλύσια πεδία».

Γιὰ ποῖο ἀπ' ὅλα νὰ πρωτοαπορήσει κανένας στὴν... παραδόξην αὐτὴ περιγραφή, ποὺ μ' ὅλα ταῦτα γίνεται σὲ μιὰ ἐποχὴ, ποὺ τὰ Γιάννινα βρισκόταν σὲ περίοδο σημαντικῆς ἀκμῆς, καὶ ἡ δυναστεία τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, τὰ εἶχε κάνει γνωστὰ σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπην! Σκοπὸς μας, βέβαια, δὲν εἶναι νὰ κάνουμε ἐδῶ κριτικὴ τοῦ τόσο ἀσυγχρόνιστου ἀπληροφόρητου συγγραφέα, ἀλλὰ, παίρνοντας ἀπ' αὐτὸν ἀφορμὴ, νὰ τονίσουμε πόσο ἐπικίνδυνον καὶ πόσο δύσκολον εἶναι νὰ καταπιαστῇ κανένας μὲ τὴν ἔρευνα τοῦ πότε καὶ πῶς συνοικίστηκε τὸ Νησί, ἀναζητώντας μάταια, ἔστω καὶ ἀμυδρὰ ξέφωτα μέσα στὸ πυκνὸ σκοτάδι ποὺ σκεπάζει τὴς ἀρχαῖες τοῦ συνοικισμοῦ τοῦ Γιαννιώτικου Κάστρου, ἀφοῦ στὰ 1819 μποροῦν νὰ γράφονται τόσο ἀλλόκοτα γιὰ τὴν πόλιν μας πράγματα.

Ἰσαμε τὰ προχθές ὅμως, οἱ τρεῖς μεγαλύτερες πηγὲς ἀπ' τίς ὁποῖες ἀναβρῖνκει τὸ ὥραιο νερό ποὺ βγαίνει ἀπ' τὰ ἔγκιατα τοῦ Μιτσικελιού καὶ χύνεται στὴ Λίμνη, ἦταν γνωστὲς μὲ τὰ Σλαβικά τους ὀνόματα: Ἡ περίφημη Ντραμπάτοβα, τὸ σημερινὸ Κρουνέρι, κατὰ κυριολεξίαν ὅμως, καλὸ, ὥραιο, (γτόμπρο), νερό, (βόντα) ὁ Μπλίτς μὲ τὸ

ἀκόμα ὥραιότερο, δυὸ πηγὲς ἀπέναντι ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ Νησί, ποὺ θάροεις ἀντιλαλοῦν καὶ σήμερον ἀπ' τὰ παλιὰ καὶ περίφημα γιαννιώτικα γλέντια· καὶ ἡ πηγὴ τοῦ Σαντινί (στ'), ἀνατολικότερα ἀπὸ τὴν Κρύα, ἀπὸ τὴν ὁποία ὑδρεύεται σήμερον ἡ πόλιν μας, μὲ τὸ ἐλαφρότατον καὶ εὐγευστο νερό της. Σβέτε νίκου θέλουν νὰ ποῦν τὸ καθαυτό ὄνομα· καὶ σβέτε, σλαβικά, σημαίνει ἅγιος. Ἄγιος Νικόλαος ἴσως, ἀν τὸ δεύτερον συνθετικὸ ποὺ ἐμφανίζεται καὶ σ' ἄλλα παλιὰ Ἡπειρωτικὰ τοπωνύμια, (Ροϊνίκου, Βοϊνίκου, Ντρεστενίκου), δὲ σημαίνει τίποτε ἄλλο, ὅπως π.χ. στὸ Γκουστανίκου (βλ. Κ. Στεργιοπούλου, Τοπωνυμικά Κονίτης, «Ἡπ. Χρ.» 1934), ποὺ ἐρημνεύεται, ὡς λίκκος μεγάλος, ρυαξ. Καὶ τέτοιος ρυαξ σχηματίζεται καὶ στὸ Σαντινίκου.

Τὴ νοτιοανατολική, ἐπίσης λεκάνη τῆς Λίμνης, οἱ Νησιῶτες τὴν ὀνομάζουν Μιγάλ· Βαθεῖα ἀλλὰ καὶ Μιγάλ· Μπουλιάνο, εἰδικότερα στὸ τμήμα της κοντὰ στὸ χωριὸ Ἀρδομίστα — τοπωνύμιο ποὺ τὸ συναντᾷ κανένας καὶ σ' ἄλλα μέρη τῆς Ἡπείρου, τὸ δὲ τμήμα της κοντὰ στὸ βουνὸ καὶ τὸ μοναστήρι τῆς Γαστρίτσας, τὸ λένε Μπουϊνίκουβα.

Καὶ τὰ δυὸ τοπωνυμικά μυρρίζουν ἀπὸ μακρὺν σλαβικὴ προέλευση, τὸ δὲ δεύτερον σημαίνει ἡ γυναῖκα (κατάληξη — βα, συνηθέστατη στὴν Ἡπειρο, ὅπως Σπύρου — βα, Γιάννου — βα), τοῦ Βοϊνί, ποὺ σημαίνει στρατιώτης.

Καὶ κατὰ ἀκόμα ἀξιολογώτερον: Ἐνὰ ἀπὸ τὰ πρὸ χρησίμα ὑδροχαρα φυτὰ τῆς Λίμνης, αὐτὸ μὲ τὸ ὁποῖο οἱ Νησιῶτισσες φριάνουν τίς καλὲς τίς ψάφες, καὶ οἱ βαγενάδες τὸ χρησιμοποιοῦν γιὰ καλαφίτισμα, στὸ Νησί τὸ λένε Ρουγκόζιου. Στὰ τοπωνυμικά τοῦ Κ. Δ. Μέρτζου («Ἡπ. Χρον. 1934, σελ. 197»), μιὰ τοπωνυμία τῶν Μελισσουργῶν, ποὺ ὀνομάζεται Ριγκόζιο, ἐξηγεῖται ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸ σλαβικὸ ρογοζ, τὸ «ἐλῶδες καλάμι ποὺ φύεται στὴ θέσῃ ἐκεῖνῃ» ἡ λέξη αὐτὴ χρησιμοποιεῖται καὶ σ' ἄλλα χωριά καὶ τὸ φυτὸ αὐτὸ τὸ μεταχειρίζονται γιὰ καλαφίτισμα τῶν βαγενιῶν», ἐπε-

ξηγεῖ ὁ Κ. Δ. Μέρτζιος, (κατὰ ὅμως νομίζουμε χαρακτηρίζει τὸ φυτὸ αὐτὸ, καλὰ μ.).

Πιστεύω δὲ νὰ μὴ λησμονήσαμε, καὶ αὐτὸ ποὺ εἶπαμε σὲ προηγουμένον περίπατό μας, ὅτι οἱ Νησιῶτες, τὰ μικρὰ καὶ τὰ μέγαν παλιότερα «κουρτούς», λέξη σλαβικῆς καὶ αὐτὴ καταγωγῆς, (κο-ρίτο), ποὺ σημαίνει τὴ σκάφη, τὴν κοίτη, τὴν κοιλότητα, τὸ μονόξυλο τέλος πάντων στὴν περίπτωσή μας, ποὺ δὲν ἦταν ἀρχικὰ παρὰ ἓνα σκαφίδι. Μιὰ ἔρευνα ἀπὸ εἰδικούς, θὰ μπορούσε ἴσως ν' ἀνακαλύψει καὶ ἄλλα παρομοια σκευὰ, τὰ ὁποῖα βγαίνει σὰν πολὺ πιθανὸν ὅτι τὸ Νησί μας ἦταν συνοικισμένο ἀπ' τὸν καιρὸ ἀκόμα ποὺ τὰ σλαβικά φύλα κυκλοφοροῦσαν εὐρύτατα στὸ Ἰλλυρικόν, πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸ 100 αἰῶνα· αὐτὸ εἶναι δουλειὰ τῆς Ἱστορικῆς Χωρογραφίας, καὶ ὁ Georg Stadtmüller, (τὰ προβλήματα τῆς Ἱστορικῆς διερευνήσεως τῆς Ἡπείρου, Ἡπ. Χρον. 1934 σελ. 140 καὶ ἑπ.) δίνει σημαντικὰ καὶ πολύτιμες ὁδηγίες γιὰ μιὰ τέτοια συστηματικὴ ἔρευνα. Ἐμεῖς ἐδῶ δὲ σκοπεύουμε παρὰ νὰ καταστήσουμε εὐρύτερα γνωστὰ, ὅσα στοιχεῖα — σημαντικὰ ἢ ἐπουσώδη, αὐτὸ δὲ μπορεῖ νὰ τὸ ξέρουμε — ἔχουμε μαζέψει μέχρι σήμερον καὶ πρέπει νὰ προσθέσουμε ὅτι δὲν κάναμε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ καὶ τόσο συστηματικὴ προσπάθεια.

7. —

Στὰ 1292, ὁ Μιχ. Φιλανθρωπινὸς χτίζει στὸ Νησί τὸ Καθολικὸ τῆς Μο-νῆς Ἀγ. Νικολάου Σπανοῦ, (Ἀ. Ξυγγοπούλου, Μεσαιωνικὰ μνημεῖα Ἰωαννίνων στὰ Ἡπ. Χρ. 1926, σελ. 146, καὶ Χρον. τῆς Ἡπ. Β'. 221), καὶ τὸν ἴδιον πιθανῶς καιρὸ, ἰδούει «φουιτη-ριον» στὸ ἴδιον Μοναστήρι.

Στὰ 1319 τὸ Κάστρο τῶν Γιαννίνων, σὰν ἄλλος ἄσματος καὶ «πολυπλά-νητος» υἱός, «γνώμην μεταβαλὼν σὺφφονα», ἐπανέρχεται ἀπὸ τὸν προηγούμενον «φάυλον» βίον εἰς τὰς πατρικὰς ἀγκάλας τῆς Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας,

αφού «χρόνον οὐκ ὀλίγον» ἔζησε «κακὸν κακῶς» ἐν ἀποστασίᾳ. Γιὰ τὴν ἐπάνοδο λοιπὸν τοῦ ἀσώτου αὐτοῦ υἱοῦ, ὁ «πατήρ» Ἀνδρόνικος ὁ Πρεσβύτερος, Αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου, ἀνεξίκακος καὶ φιλόστοργος, «μόσχον θυσιμενὸς τὸν στευτὸν, ἴσῃσι τράπεζαν καὶ πανδαισίαν» καὶ μετὰ τὸ Χρυσόβουλλο πού βγήκε τότε ἀπὸ τὴν Αὔλῃ τοῦ Βυζαντίου, τὸν ἱστορικὸ αὐτὸ Καταστατικὸ Χάρτη τῆς ἐλευθέρως πόλης τῶν Γιαννίνων τοῦ 14ου αἰῶνα, χαρίζει στοὺς Καστρινοὺς ἀφθονα προνόμια, τιμὲς καὶ κτήματα, καὶ τοὺς ἀπαλλάσσει ταυτόχρονα ἀπὸ σωρεῖα φόρων «οἱ δὴ καὶ ἐπενοήθησαν πρὸ ὀλίγου καὶ ἐπετέθησαν παρὰ τῶν δεσποζόντων» δηλαδή, ἀπὸ τὸ περιφανὲς καὶ ἐνδοξο Δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου· εἰδικώτερα δὲ ἀπὸ τὸ βιολόγιον, καπνολόγιον, νομιστρον, λιμνιὸν καὶ τὸν κτλ». Στὴ Μητρόπολιν δὲ τῶν Γιαννίνων, τὸν Ἰούνιο τοῦ 1321 ἄλλο Χρυσόβουλλο, χαρίζει «..... βιβάρια δύο εἰς τὴν ἐκείσε λίμνην, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ ἡμισυ τοῦ ὀφυνίου τῆς αὐτῆς λίμνης.....».

Στὶς ἀρχὲς λοιπὸν τοῦ 14ου αἰῶνα, βρίσκουμε στὴ λίμνη μαζὶ τόσο ὀργανωμένη ἀλιεία, ὥστε νὰ ὑπάρχουν μόνιμα βιβάρια, (βιβάρια, ὅπως τὰ λένε οἱ Νησιώτες), καὶ νὰ χρησιμοποιοῦνται τὰ προϊόντα τῆς γιὰ πλουτισμὸ τῶν ταμείων τοῦ περιφανοῦς Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου.

Στὰ 1379 ὅπως εἶδαμε, βρίσκουμε στὴ λίμνη μαζὶ βάρκες καὶ ἀφθονα μονόξυλα, καὶ διαβαζουμε γιὰ ναυμαχίες πού γίνονται καὶ ὅλα αὐτὰ προϋποθέτουν ἀπαραίτητα ναυτικούς, ἔστω καὶ τοῦ... γλυκοῦ νεροῦ.

Στὰ 1430, τὸν καιρὸ πού τὸ Κάστρο τῶν Γιαννίνων συνθηκολογοῦσε γιὰ δευτέρη φορά μετὰ τοὺς Τούρκους, βρίσκουμε ὀργανωμένο πιά συνοικισμό ψαράδων στὴ λίμνη: Ὁ Ἐβλιά Τσελεπῆς (Χρίστου Σούλη, Τούρκος περιηγητὴς στὴν Ἡπείρο, Ἡπ. Γράμματα τευχὸς 7ο, σελ. 246) ἀναφέρει ὅτι μαζὶ μετὰ τοὺς Γιαννιώτες, πού τόσα πῆραν προνόμια ἀπὸ τὸ Σουλτάνο γιὰ τὴν εἰρηνικὴ παράδοση

τοῦ Κάστρου, πῆραν καὶ οἱ Νησιώτες τὸ προνόμιο τῆς ἀποκλειστικῆς ἀλιείας στὴ Λίμνη, μετὰ τὸ βάρος νὰ πληρώνουν γι' αὐτὸ στὸ Σουλτανικὸ Ταμεῖο, χίλια γρόσια τὸ μῆνα. Τὸ ποσὸ αὐτὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν σημαντικὸ: Τὸ γρόσι εἶχε σαράντα παραδες καὶ ὁ κάθε παρὰς ἀπὸ τρεῖς ἀσπρά, πού ἄξιζαν καὶ αὐτὰ ἄλλα ἐννιά ρούπια. Μὲ ἓνα ἀσπρ, ἀγόραζες τότε τόσα πράγματα, ὅσα δὲ μπορεῖς ν' ἀγοράσεις σήμερα (30)8)44) οὔτε μετὰ ἓνα δισεκατομμύριο δραχμές (στὰ 1626, τὸ γρόσι ἰσοδυναμοῦσε μετὰ τὸ ἀσλάνι καὶ τὴ ρεγγίνα).

Σχετικὰ τώρα μετὰ τὴν ἀφίξη τῶν Μανιατῶν, ὁ κ. Χ. Σούλης σὲ μιὰ σχετικὴ συζήτησή μας, μοῦ ἔλεγε ὅτι κατέχει μιὰ πληροφορία, ὅτι τοὺς Πελοποννήσιους αὐτοὺς τοὺς ἔφερε στὸ Νησί μας κάποιος πασᾶς, στὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου αἰῶνα. Ὁ Ἀραβαντινὸς γράφει κάπου ὅτι τοὺς Μανιατῆς αὐτοὺς τοὺς ἔφερε ἐδῶ ὁ Ἀσλάν Πασᾶς στὰ 1611. Ἀλλὰ αὐτὸς παραδέχεται ταυτόχρονα, (Χρ. τῆς Ἡπ. Β'. σελ. 249, ὑποσ. 2), ὅτι τὸ Νησί «οὐ κατοκεῖτο μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ΙΖ'. ἐκατονταετηρίδος ὑπὸ μονίμων οἰκογενειῶν».

Ἔχουμε ὅμως τὴ γνώμη ὅτι, οἱ Μανιατῆς αὐτοί, ἦρθαν σὲ πολὺ παλιότερα χρόνια: Στὸν προηγούμενο περίπατό μας εἶδαμε ὅτι, ὅταν χρίστηκε ἀπ' τοὺς Ἀφραάδες τὸ καθολικὸ τῆς Μονῆς Ἀγ. Ἰωάννου Προδρόμου, τὸ χωριὸ τῶν Νησιωτῶν ὑφίστατο, ὅπως αὐτοὶ ἀναφέρουν στὴ βιογραφία τους· σύμφωνα δὲ μετὰ ὅσα γράψαμε πρὶν πάντων, πιστεύουμε ὅτι τὸ Νησί θ' ἄρχισε νὰ συνοικίζεται εὐθὺς πού ἄρχισε νὰ συνοικίζεται καὶ τὸ Κάστρο τῶν Γιαννίνων.

Θυμᾶμαι τώρα πού — δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς — κάποιος μοῦ ἔδωσε τὴν πληροφορία ὅτι, σὲ κάποιο μέρος τῆς Πελοποννήσου, νομίζω στὸ Νομὸ Ἀργολίδος, ὑπάρχουν ἐπίθετα οἰκογενειακὰ πολὺ συγγενικά, ἀν' ὅχι ὅμοια μετὰ πολλὰ ἐπίθετα κατοίκων τοῦ Νησιῦ μας· μερικὰ ἀπὸ τὰ τελευταῖα θὰ ἀναφέρουμε σὲ ἄλλον περίπατό μας.

8.—

Ἀς πάρουμε τώρα ἓνα καϊκάκι, καὶ ἄς ἐπιχειρήσουμε νὰ κάνουμε τὸ γύρο τῆς Λίμνης· θάταν βέβαια πολὺ χρησιμὸς, ὁ καϊχτισὴς μας νὰ ἦταν κανένας ἀπὸ κείνους τοὺς παλινοὺς νησιώτες, τοὺς τόσο καλοπροαίρετους καὶ τόσο ὀμιλητικούς. Αὐτός, θὰ μπορούσε νὰ μᾶς πεῖ, βῆμα πρὸς βῆμα ὅλα τὰ τοπωνυμικά τῆς περιοχῆς τῆς λίμνης, μὰ γιὰ τὴν ὥρα αὐτὴ δὲ μᾶς εἶναι δυνατό· ἄς περιοριστοῦμε λοιπὸν σ' ἐκεῖνα — πολλὰ ἢ λίγα — πού ξέρουμε μόνοι μας:

Καθὼς ξεκινοῦμε ἀπὸ τὸ Μῶλο, τὴ σημερινὴ Προκυμαία, ἄς διηγηθοῦμε, στὸν καιρὸ πού τὸ καϊκὶ μας θὰ προχωρεῖ σιγὰ-σιγὰ πρὸς τὸν προσφυγικὸ συνοικισμό, μιὰ μικρὴ ἱστορία γιὰ τὴν καταγωγὴ αὐτοῦ τοῦ τοπωνυμικοῦ, πού εἶναι πολὺ νεώτερο:

Πρὶν γίνει αὐτὴ ἡ Προκυμαία, (στὰ 1928 νομίζω), τὸ παρόχθιο τμήμα τῆς λίμνης ἀπὸ τὸ ἄγαλμα τοῦ Μαβίλη ἴσαμε τὸν μικρὸ κυματοθραύστη δεξιὰ, ἦταν μολωμένο μετὰ πάλους (ξύλινα παλούκια), καὶ τὸ ἀντίστοιχο τμήμα τῶν οἰκοπέδων, ἀπὸ τὸ γιὰλὸ ἴσαμε τὶς προσόψεις τῶν σπιτιῶν, ἦταν χωρισμένο γύρω-γύρω καὶ ἀπὸ τὰ γειτονικά του, μετὰ περιτοίχισμα καὶ ξύλινα κάγκελα, ἀποτελώντας ἔτσι ἀντίστοιχους μετὰ τὰ σπῖτια χώρους ἐξοχικῶν καφενειῶν.

Δὲ θάναί περισσότερα ἀπὸ 150 χρόνια ἀπ' ὅταν ὅλη αὐτὴ ἡ ἐκτασὴ ἦταν σκεπασμένη ἀπὸ τὰ νερά· σώζονται δὲ καὶ ταπιά, (τίτλοι ἰδιοκτησίας), πού γράφουν ἀπὸ τὸ μέρος αὐτὸ, σύντομο λίμνη. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ὅλα αὐτὰ τὰ σπῖτια ἦταν ταπλακαρεῖα (βυρσοδεφτεῖα), γιὰ τὰ ὁποῖα τὸ νερὸ εἶναι ἀπαραίτητο. Καθὼς ὅμως τὰ νερά τῆς λίμνης ἔφευγαν — καὶ φεύγουν σιγὰ-σιγὰ καὶ τώρα κάθε χρόνο — ξεσκεπαζόταν ὁ βυθὸς καὶ γινότανε ὀριστικὴ ξηρά. Ἔτσι πού στὰ χρόνια μου, τὰ νερά εἶχαν φτάσει ὅπου σιτοχωρώντας, λίγο πρὶν μέσα ἀπὸ τὴ θέσση πού εἶναι σήμερα τὸ ἄγαλμα τοῦ Μαβίλη.

Μετὰ τὴ μεγάλη πυρκαϊὰ τῆς ἀ-

γορᾶς τῶν Γιαννίνων, (28—7—1869), κατὰ τὴν ὁποία κήκταν «519 ἀργαστήρια, (καταστήματα), 135 σπῖτια, 20 χάνια, εἰς λουτρούς, 43 φούρνοι, καφενεῖα, καζίνα καὶ οἰνοπνευματωπώλεια» (ἐφημερίδες Ἰωαννίνα τῆς 31-7-1869· Δ. Σαλαμάγκα, Περίπατοι στὰ Γιάννινα, ΙΒ', εἰς ἐφημερίδα «Κρανγὴ», 19-8-1940), ὁ προοδευτικὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Βαλῆς (Γεν. Διοικητῆς) Γιαννίνων Ρασσίμ Πασᾶς, ἔδωσε κάποια σημαντικὴ φιλοπρόδο ὠθησὴ στὰ Γιάννινα, ἀφού πρῶτα βοηθήθηκε ἀπὸ (καὶ μάλιστα αὐτὸς βοήθησε) τὴν πυρκαϊὰ νὰ ἐξαφανίσαι ὅτι ἐλεεινὸ εἶχε ἡ πόλη ἴσαμε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη:

Σὲ μιὰ ἐμπιστευτικὴ ἀναφορὰ του πρὸς τὸ Στρατηγὸ Κοβαλέβσκι σχετικὴ μετὰ τὴ διαχείριση τῶν χρημάτων τῆς Κοινοτήτος τῶν Γιαννίνων, μετὰ ἡμερομηνία 2)14 Ἰουνίου 1858, ὁ τότε Γ' ὠσσο: Πρόξενος Ἰωαννίνων, χαρακτηρίζει τὰ Γιάννινα «πόλη δυστυχισμένη» καὶ παρακάτω, σὲ ἄλλο τμήμα τῆς ἀναφορᾶς του αὐτῆς, πού εἶναι μιὰ ἀπὸ μικρὸ τμήμα τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ρωσικοῦ Προξενείου, πού τυχαίως μιὰ μέρα κατώρθωσα νὰ περισώσω σ' ἓνα μπακάλικο, γράφει ἐπὶ λέξει: «Στὸ μεταξύ, δοκιμάζω τίς πρὸ μεγάλες στενοχώριες γιὰ νὰ ἐγκατασταθῶ στὸν τόπο αὐτὸ, πού μοιάζει πρὸ πολὺ μετὰ στρατόπεδο (camp) παρὰ μετὰ πόλη, καὶ πού μόλις σοῦ προσφέρει τὰ μέσα γιὰ νὰ ἐκανοποιήσεις τίς πρὸ κοινὲς ἀνάγκες τῆς ὑπαρξῆς. Γιὰ νὰ μπορέσω νὰ ἔχω ἓνα σπῖτι, ὅχι βέβαια τῆς προκοπῆς ἀλλὰ τοῦλάχιστο κατοικήσιμο, θὰ πρεπε νὰ τὸ χτίσω, ὅπως ἔκαναν οἱ Πρόξενοι τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας».

Τὸ πολὺτιμο αὐτὸ γιὰ τὴν ἱστορία τῶν Γιαννίνων Ἀρχεῖο, πούληθηκε τελευταῖα γιὰ χαρτὶ περιτυλίγματος, ἡμέρες δὲ πολλὲς μπορούσες νὰ βλέπεις «ἀνὰ τὰς ρύμας καὶ τὰς ἀγνίας» χιλιάδες ἀπὸ τὰ σημαντικὰ τὸν ἔγγραφα.

Ἐστέρα λοιπὸν ἀπὸ τὴν πυρκαϊὰ ἐκείνη, ἡ νέα ἀγορὰ χτίστηκε ρυμοτομημένη ὅπως εἶναι σήμερα, ἔγιναν πεζοδρομία «κατὰ τὸ σχέδιο Κ. Ἀμίντ», πλακόστρωτα μετὰ πέτρα πελεκητὴ στὴν

ἄκρη καὶ τοίγκους ἀπὶ νῶ οὐδὲ καθε μα-
γαζὶ γιὰ τὰ νεὰ τῆς βροχῆς. Μὲ ἐρά-
νους ἄρχισε νὰ μορφοποιεῖται σὲ ἐξο-
χικὸ κέντρο, ἡ ἔκτασις ποὺ εἶναι ἀριστε-
ρὰ καθὼς βγαίνουμε ἀπὸ τὸ δυτικὸ ἄ-
κρο τῆς πόλεως, ἐκεῖ ποὺ εἶναι ὁ μεγάλ-
ος πλάτανος δίπλα στὸ δημοτικὸ φό-
ρο, καὶ ὀνομάστηκε Μιλλιὲτ Μπαχτσές,
(Ἐθνικὸς κήπος), ἰδρύθηκε στοιχειῶδες
Πολιτεχνεῖο, ἐργοστάσιο ἀγγειοπλα-
στικῆς καὶ ἔγιναν ἀκόμα καὶ ἄλλα πολλὰ
προοδευτικὰ ἔργα. (Ἐφ. Ἰωάννινα, σὲ
διάφορες ἡμερομηνίες τοῦ 1869).

9.—

Λιγὴν πιὸ ἀργότερα, ὁ προοδευτι-
κὸς αὐτὸς ἀνεμὸς ἄρχισε νὰ πνέει καὶ
στὴν κατ' ἐξοχίαν συντηρητικὴ τῆς τῶν
«νοικοκυραίων» ταμπάκων τῆς Λειβα-
διώτης· μερικοὶ μάλιστα ἀπ' αὐτοὺς, εἴ-
χαν σκανδαλωδῶς προχωρήσει ἴσαμε τὸ
σημεῖο νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν πατροπα-
ράδοτο ντολμαὶ καὶ τὰ πτούρια, καὶ
νὰ σφιχτοῦν στὰ μοντέρνα φορέματα,
τὰ «στενά», ὅπως τὰ χαρακτηρίσαν τό-
τε, φράγκικα καὶ μίξερ καὶ κολλητὰ
στὸ σῶμα, μέχοι ἀπρέπειας γιὰ ὠριμέ-
να σημεῖα του. Αὐτοὺς, οἱ ἄλλοι νοικο-
κυριοὶ καὶ ἡ γεροντία τῆς Λειβαδιώτης,
τοὺς εἶχε ὑβριστικὰ χαρακτηρίσει «φράγ-
κους», τὰ δὲ παιδιὰ τῆς γειτονίας τοὺς
διακωμωδοῦσαν μὲ τὸ τραγοῦδι:

«Φράγκι, μαράγκι, πρίτς κακαράγκι».

Φράγκο λέγαν στὰ Γιάννινα, τὸν
κάθε Εὐρωπαῖο· φράγκικα, τὰ φορέμα-
τα τὰ εὐρωπαϊκά, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς
τὰ ντόπια. Ἐπειδὴ δὲ ὅσοι «φράγκαβαν»
κατὰ τὸν τρόπο αὐτό, προσέβαλαν τὴν
συντηρητικότητα καὶ τὴν ἐπικρατοῦσα
τότε ἀντίληψιν τῆς ἀρετῆς, «φράγκαμα»
λέγανε καὶ κάθε ἀποστασία, καὶ εἰδικό-
τερα τὸ ἀλλαξοπίστεμα ἀπὸ Ὁρθόδοξο
σὲ Καθολικὸ φραγκόπαπα λέγανε τὸν
Καθολικὸ παπᾶ. Γιὰ ὅποιον ἐπίσης, ἀ-
πὸ πείραγμα ἢ προσβολή, ὀργιζότανε ὑ-
πέρομετρο, ἔλεγαν «τοὺν ἔκανα ἢ γίγκι,
(ἔγινε), φράγκους».

Ἀπὸ τὴν πίεσιν λοιπὸν τοῦ προοδευ-
τικοῦ αὐτοῦ ὁργανοῦ, πέντε παραλί-
μνιοι ἰδιοκτῆτες τῆς Λειβαδιώτης ὁ Νιάρ-
ος, ὁ Κουρσουβισινός, ὁ Σαλαμά-

γκας, ὁ Γκλίναβος καὶ ὁ Βίβης, σχηματί-
σαν μιὰ ἐπιτροπὴ καὶ παρουσιάστηκαν
στὸ Σιῆν—Μιγάλου ποὺ κατοικοῦσε μό-
νιμὰ στὰ κελλιά τοῦ τζαμιῦ Ἀσλάν-
Πασᾶ (γιὰ τὸν ὁποῖο τόσα ὥραϊα καὶ
διαφωτιστικὰ πράγματα γράφει ὁ μακα-
ρίτης Χρηστοβασίλης στὸ βιβλίον του «Ἀ-
πὸ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς») γιὰ νὰ ζη-
τήσουν ἀπ' αὐτὸν τὴν ἄδεια νὰ μετα-
βάλουν τὰ παραλίμνια οἰκόπεδα τῶν
ταμπακαρειῶν τοὺς, σὲ ἐξοχικὰ καφενεῖα.

Ἡ Λειβαδιώτῃ τὸν καιρὸ ἐκεῖνο
πλήρωνε ἀκόμα ἑδαφονόμιον γιὰ τὰ οἰ-
κοπεδὰ τῆς, τὰ ὁποῖα ἦταν βακούφικα
καὶ δούλευαν γιὰ τὸν παραλίμνιο Τεκὲ
τοῦ Χατζῆ Ἐβρενός. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ
καὶ τὸν Τεκὲ θὰ μιλήσουμε σὲ ἄλλο
περίπατο μας.

Ὁ Σιῆν—Μιγάλους, δέχτηκε βέ-
βαια τὴν Ἐπιτροπὴ καλοπροαίρετα, ὅ-
πως δεχότανε καὶ ὅλον τὸν κόσμον· δὲ
μποροῦμε ὅμως νὰ ποῦμε ὅτι ἀντίκρουσε
μὲ συμπάθεια καὶ τὰ «φράγκικα» τοῦ
Νιάρου καὶ τοῦ Κουσιουβισινοῦ, (ἀπὸ
τὴ Χρυσοβίτσα Μετσόρου) μ' ὅλα ταῦ-
τα, δὲν ἐκδηλώθηκε καθόλου· μόνο πού,
καθὼς παρᾶγγελε τοὺς καφέδες, γυρ-
νώντας κατὰ τοὺς «φράγκους»:

— Ἐσεῖς οἱ ἄλλοι, εἶπε, δὲ σὰς ἀ-
φίγουν τὰ στενά νὰ καθήσετε σταυρο-
πόδι, ὅπως ἔκατσαν οἱ σύντροφοί σας
στὰ μπάσια μου· καρέκλες, βλέπετε, δὲ
μπήξαν ἀκόμα ἐδῶ μέσα· καὶ ὁδοί, πῶς
νὰ πιεῖτε τὸν καφέ σας; Καὶ γυρνώντας
κατὰ τὸν ὑπηρετὴν του— Παιδί, εἶπε,
φέρε τοεῖς καφέδες.

Ὁ Σιῆς συμβούλεψε τότε τὴν Ἐπι-
τροπὴ νὰ μὴ φτιάσουν τοὺς Μώλους
καὶ τὰ καφενεῖα ποὺ σκεφτόταν, γιὰτὶ
θὰ μετάνιωσαν· ἐκεῖνοι ὅμως δὲν ἄ-
κουσαν τὴ συμβουλὴν του. Μόλις γίναν
τὰ καφενεῖα, οἱ Ἀρχεῖς ἔδειω-
ξαν τὰ ταμπακαρεῖα ἀπὸ τὴ Λειβα-
διώτῃ.

Ἐξοχικὰ καφενεῖα καὶ ταμπακαρεῖα,
(σμάκια, πεῦκα, λέσια, σφιρίδια, κόρδες
καὶ ἄλλα ἀκόμη δυσώδη ὑλικά κατεργα-
σίας τῶν πετσίων), δὲν συμβιβάζονται·

Ἔτσι τὰ ταμπακαρεῖα μεταφέρθηκαν
στὴ Σιαράβα.

Στὸ μεταξύ, ὁ νησιώτης μας κουπάει
ρυθμικά, καὶ φτάνουμε σὲ λίγο, πὺλ δῶ-
θε ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου γιὰ πρώτη φορὰ
φέτος τὸ καλοκαίρι, ἄρχισαν τὰ μπαῖν—
μίξτ: Στὰ Μάρμαρα καὶ στὴς Ἰτιές·
ἐκεῖ ἦταν παληὰ, καὶ μεγάλοι ἄσπροι
ὀγκόλιθοι καὶ πολλὲς ἰτιές φυτεμμένες
ζοντὰ στὰ νερά.

Ἡ περιοχὴ αὐτὴ τῆς λίμνης, πέφτει

ἀκριβῶς ἀπέναντι ἀπὸ τὸν Τεκὲ τοῦ Ἀ-
βρανό, ποὺ σήμερα φιλοξενεῖ πουλημέ-
νους ἔρωτες καὶ ἰέρεις τῆς Πανδημοῦ
Ἀφροδίτης: στὴν παληὰ Ἀῖα—Τρι-
άδα.

Μὰ τὸ πῶς καὶ γιὰτί, στὸν ἐπόμενο
περίπατό μας.

Δ. ΣΑΛΑΜΑΙΚΑΣ

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Τὰ πιὸ μεγάλα ὁράματα στὸ λόγο ἀρμονισμένα.

Ἐσένα ἡ μοῦσα φίλησε καὶ διάλεξεν ἡ μοῖρα.

Ἐκίνησες προφητικὸς ἀπὸ τὰ πεπρωμένα
καὶ μὲ τοῦ γύφτου τὸ βιολὶ καὶ μ' Ἀπολλώνια λύρα.

Κι ὅσες ἡ μοῦσα εἶχε πηγὲς καὶ ὅσες χορδὲς ἡ λύρα

ὅλες ἐσὺ τις ἔκρουσες μὲ τ' ἄξια σου τὰ χεῖρα.

Καὶ τ' ἀφρισμένα πέλαγα καὶ τῶν ἀνθρώπων τὰ μῦθα
στοῦ τραγοῦδιού σου τὸ ρυθμὸ χόρσεε ἡ πλάση ἀέθρια.

Στοῦ τραγοῦδιού σου τὸ ρυθμὸ, μιὰ ξακουσμένη χώρα,
τὰ πιὸ μεγάλα ὁράματα καὶ ὅλη καιρὴ ἡ Ἑλλάδα.

Ἀπέραντοι εἰν αἱ κόσμοι σου· τοῦ νοῦ τ' ἀφθαρτα δῶρα
σὰν φλόγα ἀπὸ τὴν ἱερὴ τῶν Ἑστιᾶδων δάδα.

Ναὸς λαμπροστεφάνωτος μὲ τ' οὐρανοῦ τὰ τόξα
ποὺ κλειεῖ τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας τὴν ἀπεραντωσύνη.
Πότε παιᾶνες ἀντηχοῦν στὴς Ἀθῆνας τὴ δόξα
καὶ πότε βαρυσφύρεται ἡ σκλάβη Ρωμοσύνη.

Καὶ στοῦ ναοῦ σου τοὺς βωμοὺς—ἀγκαλιασμένα χεῖρα—
Ἀἰγιώργης καὶ Δεξιᾶς καὶ ἑσέως καὶ ἀντάμα
καὶ ἡ στρατηλάτισσα Ἀθῆνα—παράταιρα καὶ ταῖρια—
ἴδια καὶ ἡ μεγαλόχαρη σὴ δόξα καὶ στὸ θάμα.

Τ' ἀναστημένα ἀγάλματα καὶ τὰ λευκὰ τὰ κοῖνα
καὶ ἡ κακοτράχαλος κορφή ἀπὸ τρανὸ ξωγράφον.
Τὰ χρώματα ἀπ' τὸν Ὑμηττὸ νὰ λούζουν τὴν Ἀθῆνα·
καὶ τοῦ πατέρα τὸ λυγρὸ σ' ἐνὸς παιδιοῦ τὸν τάφο.

Τὰ Μεσολόγγια τ' ἅπαντα καὶ τ' ἄξια παλληκάρια
τὴ λαγγυμένη Ἀνατολὴ τὴ δόξα τὴν ἀρχαία...
Ὡ! νερομάνα ἀστείρευτη, δροσοπιγὴ καθαρία
ἀνάβρα ἐσὺ φωτοπηγὴς καὶ σύμβολο καὶ ἰδέα.

Προσκυνητάδες θὰ περνοῦν μπρὸς στὸ βωμό σου οἱ χρόνοι,
θὰ σβυθόνται, θὰ ῥοχνοῦν ἢ γενιὲς καὶ θὰ περνοῦν οἱ αἰῶνες
καὶ θάβεισαι τ' ἀβυσσώμενο τὸ φῶς ποὺ δὲν τελειώνει
ἀντάμα μὲ τοὺς Ὀμηροὺς καὶ μὲ τοὺς Παρθενῶνες.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

ΤΟ ΜΟΙΡΟΛΟΪ ΤΗΣ ΓΚΙΟΥΛΣΟΥΜ

Ξεφυλλίζοντας κανέναν το πολύτομο παλαμικό έργο νοιώθει άμέσως πόσο είναι ο Παλαμάς βαθύς γνώστης και προσεκτικός μελετητής του λαϊκού μας τραγουδιού, της λαϊκής μας γλώσσας και παράδοσης και γενικά του λαϊκού μας βίου.

Έτσι και το 'Ηπειρωτικό δημοτικό τραγούδι (1); σάν το πιό άγνό και το πιό αντιπροσωπευτικό της δημοτικής μας ποίησης, πήρε ανάλογη θέση στην παλαμική ποίηση. 'Ο ίδιος ο Παλαμάς έγραφε κάποτε σχετικά (2): «Στην έκδοση [των 'Ηπειρωτικών δημοτικών τραγουδιών] του 'Αραβαντινού χάρηκα άνέλπιστα το ύφος του Δημοτικού Τραγουδιού. Κ' οι όμιλίες μου για το Δημοτικό Τραγούδι έφτασαν, μονάχα από τα δείγματα που είχα θησαυρίσει μέσα στα φύλλα του παλιού και δυσεύρετου, κ' ίσως άνεύρετου, βιβλίου εκείνου, έφτασαν για ν' άντιληφθώ έγώ άκέραια και για νά τή μεταδώσω στο άκροτήριό μου, έλπίζω, την όμορφιά του Δημοτικού Τραγουδιού. Και τώρα ξαναβρίσκοντας τα κομμάτια που είχα ξεχωρίσει, στη συλλογή του 'Αραβαντινού, αίσθάνομαι νά με συνεπαίρνει ή 'ίδια διάθεση: ο κόσμος εκείνος μ' έγγίζει,

μου γνεύει, με συναρπάζει, μου δίνει τη λυρική μέθη: σάν και τότε άνακαλύπτω πώς μέσα μου σαλεύει κάτι από τον κλέφτη της 'Ηπείρου....» Αύτα τα λόγια που είναι γεμάτα θαυμασμό για το 'Ηπειρωτικό δημοτικό τραγούδι τον έκαναν άλλη φορά νά είπει:

Σ' άγαπώ σά λεβέντικο
τραγούδι της 'Ηπείρου!

'Αλλά και ή 'Ηπειρωτική 'Ιστορία μ' όλη την πολυκύμαντη και σκοτεινή πορεία της συγκίνησε κατάβαθα τον Ποιητή: και ιδιαίτερα τα χρόνια του 'Αλήπασα, ή έποχή αυτή που είναι συνταιριασμένη τόσο στενά ή 'Ιστορία με το θρόλο, γι' αυτό σ' αυτήν αναφέρονται και τα καλύτερα τραγούδια του για την 'Ηπειρο.

* *

Στην ποιητική συλλογή του Παλαμά «Βωμοί» (έκδ. Β', σ. 94—101) βρίσκεται το ωραίο ποίημα ή «Μελένια». (3). Το ποίημα άρχίζει με το μοιρολόδι της Γκιουλσούμ που το τραγουδάει ή Μελένια, μιά μεγαλομάρτισσα της ήδονης, και είναι αυτό:

ποίησή μας στα έκατό χρόνια της» του. Α', σ. 5—9. Και Λ. Παπαβρανούση ό.π.

(3) Γι' αυτό το ποίημα Βλ. Α. Σάτου, «Τρισεύγενη — Μελένια — Θεωφανώ», περιοδ. «Τά Νέα Γράμματα» (Πενηντάχρονα Κωστή Παλαμά, 'Αθ. 'Ιούνιος 1936, σελ. 455—58. Και ο Μένος Φιλήντας στη συλλογή του «Όχτάβες» ('Αθ. 1921), γράφει για τή «Μελένια»:

... Και στους άθανάτους
Βωμούς, λάμπει σαρκένια
της Βίβλου 'Ασμα άσμάτων, ή «Μελένια»!

— Τ' είν' το κακό που άντάριασε τὰ
[γιάννενα τή χώρα,
τ' είν' το κακό που άντάριασε τὰ Γιάν-
[νενα τόν κάμπο;
Το λέν του κάμπου τὰ πουλιά στην κυ-
[ματούσα λίμνη,
στά μαύρα σύγνεφα τὸ λέν τὰ μαύρα
[κυπαρίσσια.
Μιά τουρκοπούλα άγάπησε κάποιο ναπο-
[λιτάνο,
σκλάβα τήν πρόδωσε, νά φάει τὰ κριάτα
[της ή σκρόφα!
«Έλατ' εδώ οι ντερβίσηδες, κοιτάχτ'
[εδώ, άραπάδες,
του χαρεμιού τ' άνθόγαλά πώς τὸ μο-
[λεύει ο φράγκος!»
Ούρλιάζουν οι ντερβίσηδες, άφρίζουν
[οι άραπάδες.
Με τὸ γλυκόνομα Γκιουλσούμ μιά τουρ-
[κοπούλα κάποιο
ναπολιτάνο άγάπησε. Ξέσκεπη τήν πομ-
[πεύουν.
Προστάζει 'Αλής, της Χάμκως γιός. «Τήν
[κούρβα νά χαλάστε,
σκληρός άς είναι ο χαλασμός, άργός άς
[είναι ο Χάρος!»
Τουρκαρβανίτες, 'Αραπιά: μπέηδες, ρα-
[γιάδες, όλοι,
πέρα στὸν κάμπο τήν τραβάν, άνθογε-
[λούσε ή πλάση,
πλατειά τὸ λάκκο άνοίγουνε, βαθειά τὸ
[λάκκο σκάβουν,
Γκιουλσούμ, ροδόσταμο, Γκιουλσούμ,
[έρωτικό τρυγόνι,
τὸ ριζικό σου άπάντεχο και τὸ γραφτό
[σου μαύρο!
Μέσα στὸ λάκκο ζωντανή και τήν πετρο-
[βολάνε.
Τὰ καστανάτα σου μαλλιά σκόρπια χυτά
[μπρός πίσω,
νά κρύψουν τή γυμνότη σου τὸ κάκου
[πολεμάνε,
τσακάλια καταπάνου σου και πεινασμέ-
[νοι λύκοι,
τ' άσπροκορμί σου πιό πολὺ τοὺς κάνει
[και λυσσάνε.
Σκληρός για σένα ο χαλασμός, άργός
[για σένα ο Χάρος.
'Όλοι τήν πέτρα άδράξανε, παιδιά, γυ-
[ναίκες, γέροι,
κ' έσύ μηλίτσα φουντωτή κι από καρπὸ
[γιομάτη
κι από τὰ νιάτα δροσερά κι από τὰ κάλ-
[λη άφράτα,
ρουμπίνι ρέει τὸ αἷμα σου και κοκκινίζει
[ο λάκκος
κ' έσύ σπαράξεις και βογγάς, κι ο Χά-
[ρος άπ' τής Χάμκως
όρμηγεμένος τὸν 'Αλή, κι αὐτὸς για νά
[σε πάρη,
βάζει όλη του τήν άργητα και τή σκλη-
[ράδα του όλη.

'Απείραχτο άκροβλάσταρο του συντριμ-
[μένου δέντρου,
μόνο τὸ ραίο κεφάλι σου φιλι δίψαι κι
[άκόμα...

Με πόση άνεπιτήδευτη τέχνη προσαρμόζει ο ποιητής τήν ποιησή του και τὸ λυρισμό του στὸ πνεῦμα και στ' άχνάρια του δημοτικού τραγουδιού!

'Ο κ. Λ. Παπαβρανούσης στην προαναφερόμενη εργασία του, κάνοντας λόγο για τὸ ποίημα αυτό, γράφει ότι άγνοεί από που πήρε τὸν πυρήνα ο Παλαμάς για νά τὸ φτιάξει. Οι πληροφορίες όμως που θά δώσουμε πιό κάτω, νομίζουμε πώς μας διαφωτίζουν πλέρια στὸ ζήτημα αυτό.

'Ο Κ. John, που έπεσκέφθηκε τὰ Γιάννινα της 'Αληπασάδικης έποχής, αφιερώνει κάμποσες σελίδες στὸ ήμερολόγιό του, όπου μας περιγράφει τὸ τραγικό τέλος της Γκιουλσούμ, που διαδραματίστηκε όταν αὐτὸς βρισκόταν στα Γιάννινα. 'Η περιγραφή αὐτή του Κ. John βρίσκεται και μεταφρασμένη στα 'Ελληνικά στην «'Ιστορία του 'Αλή Πασά» ('Αθ. 1895, σ. 375—76) του 'Αραβαντινού και έχει ως εξής: «Καθ' ήν ήμέραν μέλλων νά μεταβῶ εἰς τήν άρκτικήν 'Αλβανίαν άπεχαιρέτησα τὸν 'Αλήν, 'Οθωμανίς νεάνις, ωραιότατη, υπεβλήθη εἰς τὸν διὰ λιθοβολισμοῦ θάνατον. 'Εν ᾧ οἱ δύο μου φίλοι και ἐγὼ μεταβαίνομεν εἰς τὸ σεράγιον, ήκούσαμεν άνθρωπον διακηρύσσοντα εἰς τὰς ὁδοὺς μετὰ φωνῶν μεγάλων κάτι τι Τουρκιστί: έρωτήσαντες δὲ τὸν διερμηνέα μας, έμάθομεν, ὅτι διελάλει διαταγὴν εἰς έκαστον άληθῆ ὁπαδὸν της πίστεως τοῦ Μωάμεθ, ὅπως μεταβῇ και ρίψη ένα λίθον κατὰ της ταιλαιώρου εκείνης νεάνιδος. Τὸ έγκλημα αὐτῆς ήτο, ὅτι εἶχε σχέσεις άθεμίτους μετὰ Χριστιανοῦ (Νεαπολιτάνου τινὸς εἰς τήν ύπηρεσίαν τοῦ Πασά διατελοῦντος) έφ' ᾧ ο ἱερὸς νόμος υπέβαλεν αὐτὴν εἰς τοιαύτην φρικώδη ποινήν! Αἱ συνεντεύξεις

(1) Βλ. διεξοδικά στη μελέτη του φίλου Λ. Ι. Παπαβρανούση. «'Ο Παλαμάς και ή 'Ηπειρος» ('Ηπειρ. Νέα) 'Ιωάννινα, 15, 17, 18, 19 Αύγ. 1943). 'Η μελέτη αὐτή του κ. Παπαβρανούση είναι όμιλία που δόθηκε τὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο του Παλαμά στα Γιάννινα (8—8—1943). άλλὰ δέν περιορίζεται στα σύνορα μιάς συνηθισμένης διάλεξης, είναι μιά αναλυτική έρευνα και μελέτη του παλαμικού έργου για τήν 'Ηπειρο, όπου με σπάνια έμβρίθεια και σαφήνεια μäs τὸ αναλύει.

(2) Τζούλιας 'Αμπελά—Τερένκο, «'Η

τῶν δύο ἐραστῶν διηυκολύνοντο ὑπὸ τινος Ἑβραίου, ὅστις, ἄξιος ὄντως ἀπόγονος τοῦ Ἰσκαριώτου, προῦδωκεν αὐτούς. Εἶχε δειπνήσει οὗτος ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ναπολιτάνου τὴν ἀπαισίαν ἐκείνην ἐσπέραν καὶ ἡμίσειαν περίπου ὥραν μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του συνελήφθησαν ὑπὸ τῆς τουρκικῆς περιπόλου. Τὴν ἐπιόδσαν ἡ Γκιουλσούμ (οὕτως ὠνομάζετο ἡ ἀτυχὴς νεάνις), κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Τῆς ἀποφάσεως ἐκδοθείσης, τὸ πρόσωπόν της ἀπεκαλύφθη καὶ ἐξετέθη εἰς κοινὴν θέαν· τοῦτο δὲ εἶναι ἡ μεγίστη ἀτίμωσις εἰς Ὀθωμανίδα. Μετὰ δὲ τοῦτο ὠδηγήθη, ὠρουμένου καὶ καταρωμένου τοῦ Μουσουλμανικοῦ ὄχλου, εἰς πεδιάδα οὐ μακρὰν τῆς πόλεως. Πρὶν ἢ φθάσει ἔτι εἰς τὸ ἀπαίσιον μέρος, ἐν μέρει ἀπεγυμνώθη, οἱ δὲ μεγάλοι μαῦροι πλοκαμοὶ αὐτῆς ἐχύθησαν περὶ τὸν λαιμόν καὶ περὶ τοὺς ὤμους της. Ἡδύνατο δὲ τις νὰ υποθέσῃ, ὅτι ἡ θεὰ αὐτῆς τὴν στιγμήν ἐκείνην ἠδύνατο νὰ ἀφοπλίσῃ καὶ Τούρκους ἐν τῇ ἐκδικήσει των.

Ἄλλ' ὄχι! Ἦναγκάσθη ἡ ταλαίπωρος νὰ κατέλθῃ εἰς ἓνα λάκκον ἐπίτηδες ἀνоруχθέντα, ὅπου οἱ βάρβαροι ἐκεῖνοι ἤρξαντο λιθοβολοῦντες καὶ συγχρόνως ἐκφέροντες τὰς αἰσχροτάτας ὕβρεις καὶ κατάρας. Ἐβασανίσθη δὲ οὕτω σχεδὸν ἐν τέταρτον τῆς ὥρας ὑπὸ βροχὴν μεγάλων λίθων, πληττόντων αὐτὴν ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς ὤμους καὶ εἰς τὸν τράχηλον. Ἐπὶ τέλους Ἄλβανός τις στρατιώτης, φιланθρωπότερος πιθανῶς ὁ πάντων τῶν ἄλλων, ἔλαβε μέγαν λίθον καὶ ρίψας αὐτὸν κατὰ τῆς κεφαλῆς της, ἔθεσε τέρμα εἰς τὰς βασάνους αὐτῆς, ταφείσης οὕτω ὑπὸ τὸν σωρὸν τῶν λίθων».

Ἄλλ' ὁ Παλαμᾶς δὲν περιορίστηκε μονάχα σὲ μιὰ ἀπλὴ στιχουργικὴ ἀντιγραφή τοῦ ξένου περιηγητῆ. Ἄφθονο εἶναι τὸ δικό του στοιχεῖο ποὺ μᾶς μεταγγίζει τόσο βαθειὰ καὶ τεχνικὰ τὴ συγκίνηση καὶ τὴ συμ-

πόνια.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀντ. Τραυλάντωνης σ' ἓνα μυθιστόρημά του, «Ἡ κόρη τοῦ Προδότη» (4) γράφει κάπου γιὰ τὸ ἴδιο περιστατικόν: «Μιὰ κόρη, ἡ περίφημη γιὰ τὴν ὁμορφιά της Χανταγιέ - Χανούμ, ἀγάπησε τρελλὰ ἓνα γκιαούρη, ἓνα Ναπολιτάνο ἀξιωματικόν, τὸν Καρέττο (5), ποὺ εἶχε ὁ τύραννος στὴν ὑπηρεσία του, γιὰ τὰ ἀτελείωτα ὁχυρωματικὰ ἔργα του... Σύμφωνα μὲ τὸ «σιερί» τὸν ἱερὸ τῶν Τούρκων νόμο, ὅταν μιὰ Τούρκικα ἔπιανε ἐρωτικὴ σχέσι μ' ἓναν γκιαούρη, καταδικάζονταν καὶ οἱ δύο σὲ θάνατον· ξεχωριστὰ μάλιστα γιὰ τὴ γυναῖκα ὁ νόμος ἦταν πολὺ σκληρότερος... Τὴ δύσμοιρη Χανταγιέ, ἀφοῦ τὴν ἐγύρισαν ὀλόγυμνη στὴ πόλιν ἐπάνω στὸ γαϊδούρι καὶ ὁ ὄχλος τὴν ἐπροπηλάκισε ἐλεύθερα μὲ βρισιές, μὲ φτυσιές, μὲ κάθε λογῆς ρυπαρότητα, τὴν ἔφεραν πάλι ἔξω ἀπὸ τὸ σπῆτι της· ἐκεῖ ἄνοιξαν ἓνα λάκκο κατακόρυφον λίγο μικρότερον ἀπὸ τὸ ἀνάστημά της καὶ τὴν ἔθαψαν ὀρθὴ ὥς τὸ λαιμό, ἀφήνοντας ἔξω μόνον τὸ πεντάμορφο πρόσωπό της καὶ τὸ κατὰξανθο κεφάλι της· τότε ἄρχισε ὁ νόμιμος λιθοβολισμός· πρῶτος ὁ ἱμάμης ἔρριξε τὸ λιθάρι του· ἔπρεπε νὰ τὸν ἀκολουθήσουν ὁ πατέρας καὶ τὰ ἀδέρφια τῆς ἀμαρτωλῆς· ὕστερα ὁ ὄχλος, φανατισμένος, μανιακὸς ἐτελείωσε τὸ ἀποτρόπαιον ἔργον. Καὶ ὅταν τὸ ἐράσμιον ξανθὸ κεφάλι ἔγινε ἓνας αἱματηρὸς πολτός, τὴν ἔθαψαν καὶ τὴν ἔθαψαν πάλι ἀπίστομα σὲ μιὰν ἄκρην τῆς αὐλῆς, καὶ ὁ ὄχλος ἐπέρασε μπροστὰ στὸν τάφο της καὶ ἀναθεμάτισε τὴ Μουσουλμάναν ποὺ εἶχε βεβηλώσει τὸ ἱερὸ τῆς σώμα». Καὶ συμπληρώνει: «Ἡ τρομερὴ αὐτὴ

(4) Δημοσιεύθηκε στὴν «Κυριακὴ τοῦ Ἐλευθέρου Βήματος», 1927-28 σὲ συνέχειες.

(5) Γιὰ τὸν Καρέττο σχετικὰ βλ. Σπ. Ἀραβαντινοῦ, Ἱστορία Ἀλῆ Πασᾶ, Ἀθ. 1395, σελ. 377.

ἱστορία ἀκούστηκε τότε καὶ στὴν Εὐρώπῃ καὶ ἔφθασε ἀκόμα καὶ σιὰ αὐτιά τοῦ Ἀλεξάνδρου Δουμά τοῦ μεγάλου δημιουργοῦ, ποὺ τὴν ἐχρησιμοποίησε σὲ κάποιον μυθιστόρημα, τροποποιημένη ἐννοεῖται, ὅπως ἀπαιτοῦσε τὸ ἔργο του, μὲ ἀλλαγμένα καὶ τὰ ὀνόματα ἀκόμα. Τὴν ἀληθινὴ μορφή τοῦ τραγικοῦ συμβάντος τὴν ξέρουμε ἀπὸ τὴν παράδοση καὶ ἀπὸ τὸ ἀξιόλογο βιβλίον ποὺ μᾶς ἄφησε, γιὰ τὰ Γιάννινα τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἓνας Γάλλος ἀρνησιθρίσκος, ποὺ τὰ εἶδε μὲ τὰ μάτια του, ὁ Ἰβραήμ Μανζούρ». Κι οἱ πληροφορίες ποὺ μᾶς δίνει ὁ Τραυλάντωνης εἶναι ἐξ ἴσου σπουδαῖες. Ὅσο γιὰ τὸ ὄνομα Χανταγιέ - Χανούμ, νομίζω, πῶς δὲν πρέπει νὰ μᾶς παρανεύει γιὰτις πολλὲς φορὲς ἀπαντιῶνται Τούρκες μὲ περισσότερα ὀνόματα ἀπὸ ἓνα. Εἶναι φανερό ὅμως πῶς πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο ἀ-

φοῦ καὶ οἱ δύο ἀφηγήσεις συμπίπτουν καταπληκτικὰ.

Δυστυχῶς τὸ σπάνιο βιβλίο τοῦ Μανζούρ, ποὺ ὑπῆρξε αὐτόπτης μάρτυρας, τὸ ὁποῖο ἴσως νὰ εἶχε διαβάσει ὁ Παλαμᾶς, καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖο σίγουρα θὰ ἔμαθε τὸ περιστατικὸ τῆς διαπόμπευσης τῆς Γκιουλσούμ ὁ Δουμάς, ἀδυνατῶ νὰ τὸ συμβουλευθῶ, γιὰτις δὲν ὑπάρχει οὔτε στὴ δημόσια οὔτε σὲ καμμιά ἀπὸ τὶς ἰδιωτικὲς βιβλιοθήκες τῆς πόλης μας.

Ἡ διαπόμπευση τῆς Γκιουλσούμ καὶ τὸ τραγικὸ τῆς τέλος ποὺ τ' ἀποθανάτισε κι ὁ Δουμάς, στὸ ὠραῖο ποίημα τοῦ Παλαμᾶ φεύγουν ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἀπλῆς θεματογραφίας, ἐξαυλῶνονται, καὶ ἡ Γκιουλσούμ γίνεταὶ τὸ σύμβολο τοῦ γήϊνου πάθους.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΡ. ΣΟΥΛΗΣ

IN MEMORIAM

Ὁ καιρὸς περνᾷ, ὁ καιρὸς ποὺ εὐωδιάζει πικρά, κίτρινο ξύλο σαπισμένο. Κι ἡ μέρες στοργικὰ μὲ ραίνουν μὲ τάνθη τους τὰ κρῶα, τὰ νεκρικὰ...

Σὰν ἓνας ποῦχε χαθεῖ, εἶμαι ξεχασμένος. Ὁ ἄνεμος μόνο βουίζει θυμωμένος κι ἀνοίγει ἔντρομες τὶς θύρες τοῦ σπιτιοῦ.

Κι ἡ βροχὴ μὲ θυμᾶται ἡ εὐγενικὴ, καὶ παίζει γιὰ μένα τὴν ἐλεγεία τῆς ρωμαντικῆς. (Ἡ γαλανὴ βροχὴ ἀπὸ τὰ δάση τοῦ Βορρᾶ...)

Ἄ! Ξέρω τὴν τέχνη νὰ γελῶ τὸν ἑαυτό μου, μ' ἓνα μειδίαμα νὰ συγκρατῶ τὸν σπαραγμὸ μου... Κάποτε μόνο ποὺ κάποιος περνᾷ καὶ σφυρίζει στὴ νύχτα, τὴν καρδιά μου ραγίζει.

ΚΙΜΩΝ ΤΖΑΛΛΑΣ

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΛΑΠΑΘΙΩΤΗΣ

Αυτή τη φορά θά μιλήσω για έναν τραγικό αυτόχειρα που ανήκει στην οικογένεια των μελαγχολικών κι ευγενικών ποιητών, για το Λαπαθιώτη. Η συμβολή του ώρα οπαθή ποιητή πλουτίζει τη λογοτεχνία μας με τις πιο μελαγχολικές στροφές και η ζωή του δίνει έναν γοητευτικό τόνο, κάτι που μόνο στις ώριμες καλλιτεχνικά έστιες παρατηρείται. Η ζωή του μετριέται μόνο με την παράδοση ζωής του Κάβαφη, το τέλος του Καρυωτάκη, τις τρέλλες του Λάσκου. Τον ονόμασαν "Ελληνα Όσκαρ Ουάιλντ και η ονομασία του ταιριάζει. Παρατηρούμε μια καταπληκτική ομοιότητα, τόσο στην ώρα οπαθία, όσο και στη σεξουαλική τους διαστροφή...

Γεννήθηκε στην Αθήνα κ' ήτανε γιός του στρατηγού Λαπαθιώτη. Όσοι τον γνώριζαν προσωπικά έμεναν γοητευμένοι από την ωραία μορφή του. Ζούσε σ' ένα παλιό αρχοντικό, μέσα σε πλούσια έπιπλα και λουλούδια κι έπαιζε στο πιάνο του, με τη μεγάλη ούρα, ξένες και δικές του συνθέσεις. Ένα πορτραίτο καμωμένο από τον Έγγλέζο ζωγράφο Πάωλ Σουάν, κρέμονταν στο γραφείο του κ' έδινε την όμορφιά των είκοσιπέντε του χρόνων στα γύρω πράματα. Σ' έν' άλλο δωμάτιο διατηρούσε γάτες — ή μεγάλη αδυναμία του — δεκαοχτώ τον αριθμό! «Οι γάτες μου, έπειτ' από τους γονείς μου, είναι οι τελευταίοι συγγενείς μου, κι από τους φίλους μου, οι πιο αγαπημένοι». Ποτέ δεν έβγαине με το φως της ημέρας έξω. Οι δρόμοι της Αθήνας τον γνώρισαν μόνο νύχτες σεληνόφωτες: τὰ καφενεία τον τραβούσαν τις σκοτεινές. Σ' όλα τα αυτά προσθέστε και τις διαδόσεις

για άνομολόγητες παρέες που είχε με νέους...

«Ψηλό, λιγνό, τρελλό για χόδι,
δουλεύει σ' ένα μαγαζί.
Τό πήρα ένα Σαββάτο βράδυ.
και κοιμηθήκαμε μαζί.

Αλήθεια τί παράδοση και θελκτική ζωή!

Για τις γυναίκες δεν είχε καθόλου κολακευτικές ιδέες. «Δέ νοιώθω τη γυναίκα, παρά μόνο σά μητέρα κι αδελφή. Με άλλη όψη, δεν υπάρχει καν, για μένα». Το «... άλλη όψη, δεν υπάρχει καν, για μένα», βεβαιώνει τελείως την απάθειά του προς τις γυναίκες και ότι άλλοι πρέπει να ζητήσουμε τον ερωτικό του κόσμο. Για την πνευματική και ήθικη υπόσταση της γυναίκας έτσι εκφράζεται: «Κατ' έξοχήν χαρακτηριστικό της ήθικης διαφοράς των δύο φύλων, είναι και τουτό, — ότι όταν ένας άντρας αγωνίζεται για την έλευθερία, αγωνίζεται, ή θέλει ν' αγωνίζεται για την πνευματικήν έλευθερία, — ενώ, όταν μια γυναίκα αγωνίζεται, αγωνίζεται κυρίως και πρό πάντων, για την έρωτικήν έλευθερία. Κι αυτό, ανεξαρτήτως περιβάλλοντος, πολιτισμού, μορφώσεως ή τάξεως».

Παιδί της νύχτας πρέπει να τον ονομάσουμε, αν και αργότερα, όπως θα δούμε, κάτι το βαθύτερο τον έμπλεξε στη σκοτεινή μαγεία του που μοι δίνει το δικαίωμα να τον αποκαλέσω ραψωδό του θανάτου.

Ο έρωτας στην ποίηση του Λαπαθιώτη πιάνει ένα μικρό χώρο, κι έτσι η έρωτική του ζωή (έκτος της διαστροφής του), λίγο θ' απασχολήσει τον αύριανό ψυχναυλή: εκείνο που πρωτεύει, είναι ή ιδέα όχι μόνο

του ατομικού του θανάτου, αλλά του γενικού μυστηρίου που τυλίγει τα πράγματα όταν αποφασίζουν να γίνουν τίποτα.

Ο Λαπαθιώτης, σαν ποιητής, στάθηκε ένας από τους πιο αγαπημένους. Συγκίνησε άληθινά την εποχή του, μια και έξοχήν εποχή ποιητών. Η λεπτή και πικρή μελαγχολία του που διακλαδίζεται σε όλο το έργο, όπως τα νεύρα στο ανθρώπινο σώμα, ή μουσική του αλαφράδα, μεσ' απ' την οποία όλα τα πράματα που αγγίζονται τραγουδούν, μάς φέρνει σε μιάν απολαυστική κατάσταση αναπόλησης και ρεμβασμού. Η ποιότητα της μελαγχολίας του είναι από ύλικό πολύτιμο ύφασμένη και ξεκινάει από τους βαθύτερους χώρους της ψυχής του: πολύ πιο φίνα και λυρική από τη μελαγχολία του Πορφύρα.

Δυό σταθμούς παρατηρούμε στο Λαπαθιώτη. Ο πρώτος, πρόσχαρος, νεανικός, μ' ένα θαμπωμένο φως, που οδηγεί στη μελαγχολία την όχι βεβαρημένη ακόμα. Η σφριγηλότητα του σώματος, οι αξόδευτες όρμες, συγκρατούν τους πικρούς τόνους. Όλα είναι φεγγαρίσια ρέμβη, μαντιλινάτες, καντάδες νέων παιδιών πλάι σε μια μάντρα, για κάποια πράσινη γρίλλια, αργοςάλευτα δειλινά, με την αργοπορία των γλυκών ώρων που μόνο τα νειάτα την αντιλαμβάνονται:

Κι έν' ένα τί κλειστό στα σπλάχνα μου
που τήκεται για μάντολινο:
κάθε που πέφτουν τα μεσάνυχτα
τό λύνω.

Και πάλι και σμίγει στα τρισκόταδα
και στις ταβέρνες, και στις μάντρες,
μ' όλο γλυκά παιδιά καλόπαιδα,
και μ' άντρες...

Και λέν τ' άργα τραγούδια, τ' άνελπα,
σιγά κι απόκοσμα, όλο πάθος,
ώς που τὰ σβύνει, πρὰ κι άλλόκοτα
τό βάθος...

Κι εκεί που παίρνονται, και χάνονται,
βαθειά, μακριά, οι καρδιές τους σπάνε,
και κλαίν ός τ' άστρά, άργά, τις πίκρες
τους,

— και πάνε...

(Τα σαβρατόβραδα)

Είναι ή εποχή που ο ποιητής ξεδεύεται και κερδίζει. Τότε ήταν που διέθετε αγάπη για το περιβάλλον. Δημοσιεύει, σά νέος κι αυτός — τολμηρός κι επηρμενός —, λυρικά μανιφέστα: «Βγαλμένοι έξω απ' τα τεινὰ και μετεωρισμένοι στο διάστημα, πανελεύθεροι και πάνσοφοι καταλυτές των παλιών και των σάπιων, πάνοπλοι με τὰ φώτα της έπιστήμης και της όμορφιάς, σφριγηλοί, άκόρεστοι, πλούσιοι από νιάτα, σκληροί πατώντας και συντριβοντας, όλοι αίμα, όλοι ρίγος, φρουροί κι έγγυητές των θησαυρών του μέλλοντος, βασιλιάδες του τώρα και του πάντα, σαλπίζουμε το έγερτήριο σάλπισμα, που συνταράζει τους νεκρούς. Τρικυμίζει μέσα μου το θείο πνεύμα της καταστροφής».

Σε πολλά νεανικά ποιήματα τραγουδά τους αισθητούς και αισθησιακούς κόσμους. Μια μεθυστική, περιπαθής ουσία τον κατακλύζει. Αναβρύζουν οι σίχοι από μια ψυχή μεθυσμένη από τους πόθους της έφηβίας.

«Ω! Έσείς γλυκολιγώματα ματιών
που έμέλωσαν τὰ έρωτικά τὰ χόδια
και φέγγουν βελουδένια, έτοιμοθάνατα
πίσω από πέπλους, πέπλους ήδονης...»

Η δεύτερη εποχή, φέρνει τη σκοτεινάδα μιας έρχόμενης θύελλας που το τέλος της σφραγίζει ένας χρυσός κεραυνός. Κουμπώνει τον έαυτό του με τραγικότητα και τον απομονώνει από κάθε χαρούμενη φωνή, από κάθε θρίαμβο έαρινού φωτός. Ένα αίσθημα θλιβερό, έλγεινό μά συγκρατημένο, διαπερνά τη ζωή των ήμερών του.

«σάν ένα φέρετρο πού κλείνει,
θά γείρω πάλι στο βυθό,
ζητώντας μόνο, τη γαλήνη
πού είχα προτού νά γεννηθώ...»

“Αν και ή ψυχική διάθεση προ-
χωρεί γοργά πρὸς τὰ σύνορα τοῦ
λυκόφωτος καὶ τῆς νύχτας, ὁ μελω-
δικὸς τοῦ στίχος ἔχει μὲ τὴν ἴδια
μουσικότητα καὶ κρατᾷ τὴν πρώτη
σβεστάδα.

χρώματα καὶ ἤχοι, ἀρώματα, — ἐνωμέ-
— ἰνὰ
σ’ ἕνα Μεγάλο Φῶς, ὅλο Γαλήνη,
— κι ὅ,τι ποθοῦσα, τώρα πιά, γιὰ μένα,
σάν ἕνα παραπέτασμα πού κλείνει...

...Κι ὅπως κύλῳ στὰ βάθη τοῦ κενοῦ
— ἰμου,
σάν ἄστρο φλογερὸ στὸν ἄξονά του
— δὲ νιώθω πιά νὰ ζῇ, παρὰ τὸ Νόῦ μου
στὴν Ἀπεραντωσύνη τοῦ θανάτου...

1943

Θάνατος

Σ’ ἕνα μεγάλο ποίημα «Ὁ χαμένος
κύκλος», γραμμένο τὸ 1930, περνοῦν
κάτι παράδοξα μεγάλα καλὰ πού
ἔρχονται σ’ ἕναν τόπο καὶ παύουν
οἱ ἀρρώστιες, οἱ κλεψιές, οἱ ἀναταρα-
χές. Τὸ μεγάλο καλὸ παίρνει τὴ
μορφὴ ἑνὸς λουλουδιοῦ πού τὸ κόβει
τὸ ἴδιο βράδυ ἕνας βοσκὸς, ὕστερ’
ἀπὸ καιροὺς ἔρχεται στὴ γῆ μὲ τὴ
μορφὴ ἑνὸς γατιοῦ πού τὸ κόβει ἕν’
αὐτοκίνητο καὶ τέλος, μὲ τὴ μορφὴ
ἑνὸς χαριτωμένου παιδιοῦ πού τό...
κόβει κι αὐτὸ ἕνα τραῖνο. Βλέπου-
με ἔτσι πῶς ὅλες οἱ μορφές τοῦ με-
γάλου καλοῦ ἐπιστρέφουν κάπου
πρὶν προκάνουν γιὰ καιρὸ νὰ χαρί-
σουν τὴν ἀγαθὴ τους δύναμη στὸν
κόσμο. Τὶ νὰ συμβολίζει ἀραγε; Μή-
πως κρατοῦμε τὸ κλειδί τῆς ζωῆς καὶ
τοῦ διαβήματός του; Τὸ λουλούδι
(λουλούδι) τοῦ ἔκανε μεγάλο καλὸ,
μὰ κάποτε ἔχασε (φαίνεται) τὴ δύνα-
μή τῆς ἐπαφῆς μαζί τους. Τὸ ἴδιο
συνέβη καὶ μὲ τὸ γατί (γατιά). Ξέρου-
με τὴ μεγάλη ἀγάπη πού τοὺς εἶχε.
Καὶ τὸ παιδί (παιδιά), ἕνα μεγάλο ἀ-

ληθινὸ κομμάτι τοῦ βίου του κλείνει.
Δὲν περιμένει πλέον τὸ μεγάλο κα-
λὸ μὲ καμμιά μορφὴ. Ἡ Τέχνη; Ἡ
τέχνη εἶναι φέμα ὅτι τελικὰ λυτρῶ-
νει, ἀλλοιῶς δὲ θά ὑπῆρχε τόση δυ-
στυχία στοὺς μεγάλους καλλιτέ-
χνες. Ἔτσι ὁ Λαπαθιώτης μένει ἐν-
τελῶς μόνος, σ’ ἕναν κόσμο — γι’
αὐτὸν — ἄδειο καὶ σιωπηλὸ. Μήτε
ἄρωμα, φωνὴ παρηγορητικὴ ἢ ἀν-
θρώπινη καλωσύνη μποροῦν νὰ τὸν
πλησιάσουν. Τὰ τεῖχη του εἶναι ψη-
λὰ καὶ ἀνυπέρβλητα. Δὲν εἶναι τεῖ-
χη μιᾶς συνήθειας πού σὲ σκλαβώ-
νει γιὰ πάντα. Εἶναι τὰ ἀσφυκτικά
τοῦ Τίποτος. Εἶναι τὰ σκοτεινὰ
βράχια τοῦ κελιοῦ ἑνὸς ἰσοβίτη πού
δὲν περιμένει ποτέ — τὸ ξέρεي — ἀ-
χτίνα φωτός.

Τὰ τραγούδια του δείχνουν πῶς
γράφτηκαν μὲ καταπληκτικὴ εὐκο-
λία! Τόσο τρέχουν μαλακά καὶ εὐ-
φωνα πού νομίζω πῶς ὁ Λαπαθιώ-
της τὰ ἐμπιστεύονταν στὴν πρώτη
τοῦς μορφῇ:

Κι ὅμως νά, πού κάποιο βράδυ
— βράδυ ἀλλόκοτο, θαρρῶ,
μ’ ἔν’ ἀξέχαστο φεγγάρι
μακρυνὸ καὶ καθαρό,

Καθὼς γύριζα μονάχος
στὴν παλιά τὴ γειτονιά,
τὸ ξανάκουσα καὶ πάλι
— καὶ στὴν ἴδια τὴ γωνιά!

«Τὸ παλιό μας τὸ τραγούδι»

“Αν εἶχε τὸ χάρισμα τῆς εἰκόνας
καὶ τῶν εὐρημάτων, μὲ τὴν ποικιλία
τῶν ρυθμῶν καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ρί-
μας, πού πρῶτος τὴ μεταχειρίστηκε,
μὲ τὴν εὐαισθησία καὶ τὸ ἀγνὸ αἴ-
σθημα πού τὸν διέκριναν, θά ἦταν ὁ
μοναδικός.

Ἡ ἔλλειψη τῶν παραπάνω στοι-
χείων ζήμιωσε σημαντικὰ ἕνα ρω-
μαντικὸ ἔργο, προορισμένο ν’ ἀγα-
πηθεῖ. Ἀρνητὴς τῶν νέων ποιητικῶν
ρευμάτων, στάθηκε στὴν ἀντίληψη
τῆς καθαρῆς μορφῆς. Ἔτσι συνέβαλε
καὶ ἡ μορφὴ τῶν ποιημάτων του, μὲ

τὴ μελαγχολικὴ καὶ ρεμβώδη φύση
τοῦς, μὲ τὴ γοητευτικὴ ζωὴ του —
ταξίδια, μόνωση, νυχτερινές ἱστορί-
ες, γάτες, ὠραισπάθειες — νὰ πλε-
χτεῖ ὁ θρύλος καὶ ἡ ἀγάπη γιὰ τὸ
πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο. Πέρνει μέσα
στὴ συνείδηση τῶν θαυμαστῶν του
μιὰ ρωμαντικὴ θέση τέτοια πού ἔδω-
σαν, ἄλλων λαῶν ἄνθρωποι, στὸ
Μυσέ, στὸ Βερλαίν, στὸ Λόρδου Εὐ-
ρώτα, στὸ Σέλλεϋ, στὸ Χάινε... Καὶ
ξέρει καθένας τί εἶδος φλογερῆς λα-
τρείας δημιουργεῖται γιὰ κάτι τέ-
τοιες μοιραίες φυσιογνωμίες! Νὰ τί
παρατηρεῖ ὁ Μ. Παπανικολάου, κρί-
νοντας τὸ μοναδικὸ βιβλίο τοῦ Λα-
παθιώτη «Τὰ ποιήματα»: Εἶναι μιὰ
μουσικὴ συγκρατημένη, γεμάτη με-
λαγχολία καὶ γλύκα, υπερβυλικά
γλυκεῖα μερικὲς φορές, πού ἀντηχεῖ
πάντοτε γοητευτικά στὸ αὐτί καὶ
πού φτάνει μόνη τῆς γιὰ νὰ μετα-
μορφώσει τὸ κείμενο καὶ νὰ τὸ κά-
νει μιὰ ψιθυριστὴ ἐκμυστήρευση τῆς
ψυχῆς, μιὰ ἐκμυστήρευση πού δὲ γί-
νεται πιά μὲ λόγια, μὰ μὲ ἤχους καὶ
μὲ εἰκόνες καὶ πού βρίσκει ἀμέσως
τὴν ἀνταπόκρισή της στὴ δική μας
ψυχὴ.

Εἶναι παρατηρημένο πῶς ἕνας
καλὸς ποιητὴς εἶναι κακὸς πεζογρά-
φος καὶ τὸ ἀντίθετο. Εἶναι ἕνα εὐ-
κυλοεξήγητο πράμα. Ὁ ποιητὴς εἶ-
ναι κατ’ ἐξοχὴ λυρικὴ φύση. Ὁ πε-
ζογράφος πρέπει νὰ εἶναι ἀπ’ ὅλα
τάλλα καὶ λυρικὸς μαζί. Στὸ μόνο
πεζὸ κείμενο πού διαπρέπει ἕνας
στιχουργὸς εἶναι ἡ ἐξομολόγηση.
Ἡ ἐξομολόγηση κατὰ κανόνα εἶναι
λυρικὴ καὶ ψυχογραφικὴ. Πηγάζει
ἀπὸ αἰτίες καὶ χώρους ἀπ’ ὅπου ἔρ-
χεται τὸ ποίημα καὶ ἡ προσευχή. Ἡ
ἀνθρωπότητα σὲ ἀντικειμενικὸ ἀντί-
κρουσμα, δὲν ἔχει κομμιά θέση. Ὁ
πάγχα μὲ ὑπερτροφικὸ ἐγωϊσμὸ (στὴν
καλὴ του ἐννοια) ποιητὴς, μὲ ἄλλον
τρόπο, πιδ εὐρύχωρο ἀπὸ τὸ στίχο,
λέει λόγια πού δὲν διακρίνονται γιὰ
τὴν καθαρότητα, μὰ πού εἶναι ἐξ ἱ-
σου πολῦτιμα. Στὴν παγκόσμια λο-

γοτεχνία ἔχουμε ἐξομολογήσεις ποι-
ητῶν πού ἡ στάχτη τῶν χρόνων στά-
θηκε ἀδύνατο νὰ τίς σκεπάσει. Τὸ
πεζοτράγουδο, τίς περισσότερες φο-
ρές, εἶναι μιὰ ἐξομολόγηση συγκινη-
τικὴ. Ὁ Λαπαθιώτης μὲ τὸν ἐπίτι-
τλο «Μικρὰ τραγούδια σὲ πεζὸ ρυ-
θμὸ» δημοσίεψε ἀρκετὰ πεζοτράγου-
δα πού διατηροῦν τὴν ποιότητα τῶν
τραγουδιῶν του. “Αν τὰ συγκρίνου-
με μὲ τοὺς κλασσικοὺς πιά «Πεζοὺς
ρυθμοὺς» τοῦ Παπαντωνίου, παρα-
τηροῦμε κάτι τὸ φλογερὸ, τὸ ἀγω-
νιώδες, τὸ καταθλιπτικὸ, στὸ Λαπα-
θιώτη, τὸ ἐντελῶς διάφορο ἀπὸ τὴν
ἀκίνητη ὁμορφιά τῶν «Πεζῶν ρυ-
θμῶν». Ὁ Παπαντωνίου τραγουδεῖ
ἕνα ξεχασμένο τριαντάφυλλο στὸν
τάφο τοῦ Verlaine, ἢ ἕνα καλογερά-
κι σὲ Παρίσι δρόμο. Ὁ Λαπαθιώ-
της «...Τὸ τιποτένιο αὐτό, πού θάχει
κάνει ὁ μὺς ἑνὸς δαχτύλου, σ’ ἕνα
μικρὸ μοχλὸ μιᾶς μηχανῆς!» —, καὶ
θάχουν ὅλα Θέ μου, σταματῆσαι...»
ἢ «Καὶ δὲ ζεῖ πιά, παρὰ μὲ τὴν ἀ-
νάσα. Σὲ λίγο κι αὐτὴ θά σταματή-
σει, — καὶ τότε τὸ γατάκι μου θά
γίνει Μέγα Κάτι πού γιναν αὐτοὶ πού
δὲν ὑπάρχουν, — τὸ Κάτι πού, μὲ τὴ
σειρά, θά γίνουμε κ’ ἐμεῖς... Κι’ ὅ-
μως, μιὰ μέρα πάλι θά βρεθοῦμε.
Τὸ πού καὶ πῶς, δὲν ξαίρω νὰ τὸ
πῶ: Τὸ βλέπω, μολαταῦτα, καθαρά,
μὲς’ στὰ σπιτοθολήματα τῶν ἄ-
στρον, μὲς’ στὴ χλωμὴ γραμμὴ τῶν
δειλινῶν, μέσα στὸ γυρισμὸ τῶν ἐ-
ποχῶν, μὲς’ στὴ γαλάζιαν ὄψη τ’
οὐρανοῦ. Θά ρθεῖ μιὰ μέρα πού θ’
ἀνταμωθοῦμε — θά γίνουμε ἕνα, στὴ
Μεγάλῃ Νύχτα, σ’ αὐτὸ πού λέμε
σήμερα ΜΗΔΕΝ, — ἕνα, καθὼς ἤμα-
στε καὶ πρὶν — πολὺ πρὶν ἀντικρύ-
σουμε τὸ φῶς, καὶ ζήσουμε μαζί, κι
ἀγαπηθοῦμε...»

Ἡ ἴδια μεταφυσικὴ ἀγωνία τῶν
στίχων του περνᾷ καὶ στὰ πεζοτρά-
γουδα. Ὁ ραψωδὸς τοῦ θανάτου,
δίχως λαχάνισμα, μὲ μιὰ στάση ἀ-
ξιοπρεπὴ (χωρὶς ὅμως καὶ ψυχρό-
τητα) τονίζει τὰ πρελούδια τῆς ἀλ-

λης ζωής. «Ναί, θά βρεθοῦμε, θά βρεθοῦμε πάλι, μ' ὅλη τὴν τωρινή μας τὴν ἀγάπη, — ξανά μαζί, κι ἐγὼ δὲν ξαίρω πῶς —, παρ' ὅλα τὰ βροντοφωνοῦν, καὶ γράφουν, καὶ πιστεύουν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔζησαν πραγματικά ποτέ...»

Ὁ Λαπαθιώτης ἔγραψε καὶ κάτι ἄσκημα διηγήματα καὶ μιὰ νουβέλλα «Κάπου περνοῦσε μιὰ φωνή». Μιὰ ἱστορία ρομαντική, σὲ συνοικία τῶν Ἀθηνῶν. Τοῦ λείπει ἐντελῶς τὸ χάρισμα τῆς σύνθεσης καὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. «Ὅταν τὸ ὕφος καὶ τὸ περιεχόμενο δὲν εἶναι (σικάνια) τυχαῖο καὶ πεζολογικό, γίνεται στίχος ἐξαιρετικός. Σὲ 34 γραμμὲς μέτρηση 14 δεκαπεντάσύλλαβους! Τοὺς μεταφέρω:

— Ἐνα τραγοῦδι μακρυνὸ καὶ σὰν ἀπελ-
[πισμένο,
μὲ τὸν ἀργὸ κι ἀπόκοσμο λυπητερὸ σκο-
[πό του, —
ἐν' ἀπὸ κείνα τὰ παλαιά, νοσταλγικά
[«μινόρε»
(κι ἀπὸ τ' ἀγαπητότερα τῆς ἐποχῆς ἐκεί-
[νης).

Ἐυπνώνοντας, μὲ τὸν πλάνο τους καὶ λαγ-
[γεμένο θρήνο,
τίς συνοικίες τῆς παλιᾶς, ρομαντικῆς
[Ἀθῆνας,

δάκρυα πόθου μυστικοῦ κι ἀπέραντου
[καύμου —,
τὰ κεντητά, κολλαριστά, λευκά τους
[μαξιλάρια!

κάποιες παλιές καὶ σκοτεινές κι ἀνείπω-
[τες λαχτάρεις,
σὰν τὰ πικρὰ παράπονα νεκρῶν λησμο-
[νημένων, —
ὅλες οἱ γνώριμες, γλυκὲς φωνές τῶν
[Περασμένων,
μέσα σ' ἀλάλητες αὐγές χαμένων πα-
[ραδείσων!

ποὺ προσπαθοῦν νὰ θυμηθοῦν κάτι πολὺ
[παλιό,
κι ἀνοιγοκλειοῦνε ρυθμικά, κι αὐτά, τὰ
[βλέφαρά τους,

Οἱ «Μονόλογοι κι Ἐρωτηματικά», προσωπικοὶ στοχασμοὶ του, ἐρευνοῦν ἀνήσυχτα πρὸς ὅλα τὰ πεδία τῆς ζωῆς καὶ τῆς Τέχνης. Ἐκεῖ, ἀποκαλύ-

πτεται ἓνας ἄνθρωπος, μὲ πρωτό-
τυπες ἀντιλήψεις, σταθερὸς καὶ ὥρι-
μος. Στὰ μικρὰ αὐτὰ κομματάκια δὲν προσπαθεῖ νὰ μᾶς πείσει γιὰ κάποια βιοθεωρία ἢ θεωρία περὶ τέχνης. Ἐδῶ ἀκριβῶς ὑπάρχει ὁ Εὐρω-
παϊκὸς πολιτισμὸς τῆς γενιᾶς τοῦ Λαπαθιώτη. Ἐξω ἀπὸ κάθε προκα-
τάληψη κοινωνικὴ ἢ καλλιτεχνική, κρίνουν, τοποθετοῦν, ὀνειρεύονται, πάντα μὲ εὐγενικὴ ἔκφραση, μὲ πνευματικὸ ἦθος, χωρὶς ἰδιοτέλεια καὶ χαμηλοὺς φανατισμούς. Στὰ κριτικά του ἄρθρα διατηρεῖ τὴν ἴδια καθαρὴ ἔκφραση. Δὲν εἶχε ἀρετὲς κριτικοῦ καὶ τὰ κείμενα περνοῦσαν ἀπὸ κριτήρια προσωπικοῦ γούστου. Ἀπέναντι τῆς νέας ποίησης, τοῦ ἐλευθεροῦ στίχου, στάθηκε ἀδιάλλα-
χτος ἀρνητὴς, ἐνῶ πολλοὶ τῆς ἡλικί-
ας του, ἂν δὲν τὸν μεταχειρίστηκαν, πάντως τὸν κατάλαβαν. Θυμᾶμαι ἓνα ἄρθρο του γιὰ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα. Τὸ ὅλο ζήτημα, γιὰ τὴ γλῶσσα τῆς Τέχνης, τὸ μετατόπιζε. Ἐγραφε πῶς ἡ ὡραιότερη γλῶσσα εἶναι ἡ αἰσθητικὴ (μὲ βάση βέβαια τὴ δημοτικὴ) καὶ ὅτι μὲ γνώμονα τὴν αἰσθητικὴν, πρέπει νὰ περάσουμε τίς κακοτοπιὲς τῶν καταλήξεων καὶ κάθε ἄλλη ἀδυναμία. Σὲ ἄλλα του ἄρθρα διηγεῖται τὴν ἠθικὴ κατὰπτω-
ση τῶν καιρῶν μας καὶ ἀποσβολω-
μένος ἀπὸ τὸ θέαμα τοῦ ἐκπεσμένου ἥθους, δὲν κρίνει μόνον, ἐκσπᾷ σὲ διάφορες κραυγὲς γιὰ τὴν ἠθικότητα τοῦ μέλλοντος «Εἶναι πιθανώτατο ἢ νέα γενεὰ μας — αὐτὴ — ποὺ μόλις ἀνοιξε τὰ μάτια στὴ ζωὴ, κι ἀντί-
κρυσσε γιὰ πρῶτο θεαμὰ τῆς, ὅλην αὐτὴ τὴν τραγικὴν ὁμότητα, αὐτὸν τὸ δίχως χαλινὸ τυφλὸν ἐγωϊσμό, τὴν πάρωση τὴν ἠθικὴ καὶ τὴν ἀναλ-
γησία, τὴν βουλιμία καὶ τὸ πάτημα σὲ πτώματα, ποὺ ἐξυπονοεῖ καὶ συν-
επάγεται ὁ τωρινὸς «μαυραγοριτι-
σμὸς» — ἀντὶ νὰ τὰ δεχθεῖ, αὐτά, σὰ νόμους, νὰ ὑποκύβῃ, νὰ συμμορφω-
θῇ, ἐξ ἐναντίας, ν' ἀντιδράσῃ ψυχι-
κά, ν' ἀγανακτήσῃ, νὰ ἐξαναστή καὶ ν' ἀγκαλιάσῃ νέα σύμβολα ζωῆς —

τὰ σύμβολα μιᾶς νέας ἠθικῆς, μιᾶς ἴσως, πρὸ ἀγνῆς θρησκείας, θρησκεί-
ας οἴκτου, φιλανθρωπισμοῦ, καθή-
κοντος, στοργῆς καὶ τιμιότητος —
καὶ νὰ προσδώσῃ στίς παλιὲς ἐκεῖνες λέξεις, ποὺ ἔχουν ξεθωριάσει κι ἀ-
τονήσῃ, ἓνα καινούριο χρῶμα ἀπρο-
σδόκητο...». Αὐτὸ τὸ αἶσχος νὰ καταγγέλλει κι αὐτὴν τὴν αἰσιοδοξία νὰ ὑψώνει — τί περίεργο —, ἓνας ἄν-
θρωπος ποὺ μελετοῦσε τὴν αὐτοκτο-
νία.

Ἐρχόμαστε στὸ τέλος του. Ἄν τὸ ποῦμε τραγικό, θά ποῦμε κάτι τὸ πολὺ συνηθισμένο στίς ἡμέρες μας. Εἶναι ἡ δευτέρη αὐτοκτονία ἑνὸς ἐ-
ξαιρετικοῦ Ἑλλήνα ποιητῆ. Γιὰ τὴν αὐτοκτονία, τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Καρυωτάκη, γράφηκαν ἀρκετὰ ἄρ-
θρα καὶ βιβλία κριτικῆς καὶ ψυχανά-
λυσης. Ἡ ζωὴ τοῦ Λαπαθιώτη πα-
ρουσιάζει μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον στὴν ψυχαναλυτικὴ ἐπιστήμη.

Ἐκεῖνο ποὺ δίνει ὑψιστὴ σημασία στὸ τέλος του εἶναι ὁ θεληματικὸς ἀργὸς θάνατος, δηλ. ἡ καθημερινὴ ἰδέα τοῦ θανάτου, ποὺ εἶναι ὅμοια μ' ἓνα ἀργὸ τέλος ἀπὸ δηλητήρια, καὶ ποὺ δὲν ἀφήνει κανέναν ἐνδοια-
σμό, κανένα δρόμο ἐπιστροφῆς. Μοιάζει αὐτὴ ἡ ἰδέα μὲ τὰ μάτια τῶν φιδίων ποὺ γοητεύουν τὰ που-
λιά καὶ τὰ σέρνουν πρὸς τὸ δόντι τους, ἀργὰ ἀλλὰ σίγουρα... Ἐνας ἄνθρωπος ποὺ θά χάρισει στὸν ἑαυ-
τό του τὸ θάνατο, εἶται ἀθόρυβα καὶ σεμνὰ, τόσο συγκρατημένα, δίχως καν μιὰ κραυγὴ, ὅπως καὶ στὴν ποί-
ησή του, νὰ στρέκῃ στὸ κατώφλι τοῦ ἀγνωστοῦ καὶ πρὶν σηκώσῃ τίς κουρτίνας, νὰ μὴ διαθέτῃ ἓναν χτύ-
πο περισσότερον ἢ καρδιά του, καμ-
μιὰ ταραχὴ... μὲ ὁδηγὸ τὴ γοητευ-
τικὴ σκιά τοῦ Καρυωτάκη!

Ἀκόμα ἐξακολουθοῦσε νὰ ζεῖ τίς νύχτες, μόνος πλέον, δίχως μητέ-
ρα, πατέρα, γατάκια. Ἡ κατοχὴ δὲν τοῦ ἐπέτρεπε νυχτερινούς περι-
πάτους. Τὸ ἠλεκτρικὸ περιωρισμένο.

Μιὰ μέρα, κατὰ τύχη, διάβασα στὸ «Βῆμα» πῶς τοῦ τὸ ἔκοψαν γιατί...
ξόδεψε πολὺ περισσότερο ἀπ' τὸ κα-
νονικό. Σὲ λίγο καιρὸ τερμάτισε τὴ
ζωὴ του. «Μιὰ κίνηση, μιὰ κίνηση
μονάχα, — μιὰ κίνηση περήφανη κι
ἀπλή (τόσο μικρὴ, τόσο μικρὴ, μέσ'
στὸ μεγάλο Σύμπαν, τόσο μικρὴ, τό-
σο μικρὴ, κι ἀσήμαντη, κι ἀπλή, ποὺ
ζήτημ' ἂν κανένας μας θά πρέπει νὰ
τ' ὀνομάσῃ κίνηση, τὸ τιποτένιο αὐ-
τό, ποὺ θάχει κάνει ὁ μὺς ἑνὸς δα-
χτύλου, σ' ἓνα μικρὸ μοχλὸ μιᾶς μη-
χανῆς!) —, καὶ θάχουν ὅλα, Θέ μου,
σταματήσει, καὶ θάχω φύγει, ξαφνι-
κά, γιὰ πάντα, ξεχνώντας ὅλα, ξα-
φνικά, γιὰ πάντα, ξεχνώντας ὅλ'
αὐτὰ ποῦ, τώρα, ξαίρω, κι αὐτὰ ποῦ,
τώρα, ζῶ, — κι ἐσᾶς, κι ἐμένα, ξε-
χνώντας ὡς κι αὐτὴ τὴ μικρὴ κίνηση,
ποὺ θάχῃ κάνει ὁ μὺς ἑνὸς δαχτύ-
λου, στὸ μικρὸ μοχλὸ μιᾶς μηχαν-
ῆς...». Ἡ ὡραιοπάθειά του ἐκτείνε-
ται καὶ στὸ θάνατο καὶ δὲν εἶναι
πιά πάθος γιὰ τὸ σχῆμα, τὸ χρῶμα,
τὸ ἄρωμα, μὰ ζήτημα ψυχικοῦ μεγα-
λείου, πνευματικῆς παληκαριᾶς.
«Καὶ θάχω φύγει, ἀφίνοντάς σας, Θέ
μου, τὸ δίχως νόημα, καὶ φριχτό,
καὶ φοβερὸ αὐτὸ πράμα, τὸ σπαραγ-
μένο, ματωμένο πράμα, ποὺ βιάζε-
στε νὰ κρύψετε, νὰ θάψετε στὸ
χῶμα, γιατί δὲ θάχῃ λόγο, μέσ' στὴν
Πλάση, γιατί δὲν θάχῃ θέση, μέσ'
στὴν Πλάση, καὶ νὰ μὴν τὸ βλέπετε
στὰ μάτια σας, μπροστά σας, ἀφοῦ
δὲν εἶναι πιά, — κι ἴσως δὲν ἦταν,
κι ἴσως ποτέ, πραγματικά, νὰ μὴν
ἦταν Ἐγώ!» Ἐνας τζέντλεμαν μὲ τὸ
ἓνα χέρι στὸ καφέ γελέκο του καὶ
μὲ τὸ ἄλλο νὰ πασπατεύει κάτι, μιὰ
μηχανή — ἓνα περιστροφὸ — ὅπως
ἄλλοι θά πρόσεχαν ἓναν ὡραῖο ἀνα-
πτῆρα, ἐνῶ περιμένουν τὴν ἐπίσκεψη
μιᾶς κυρίας στὸ σιωπηλὸ σπίτι τους...
Καὶ ἦρθε ἡ κυρία γιὰ τὸ Λαπαθιώ-
τη, ντυμένη μὲ τίποτα καὶ μὲ τὰ
μάτια ποὺ ἔδειχναν, τί;

ΦΡΙΞΟΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

ΔΙΑΒΑΤΗΣ

Σκυφτός διαβάτης, πάντα μελαγχολικός,
διαβαίνω μές στα μελαγχολικά τὰ βράδυα, —
μακρυὰ ἀπ' τῆς μέρας τὸ λαμπρὸ τὸ φῶς
τὰ νύχτια καρτερῶ ν' ἄρθουν σκοτάδια.

Στὰ πέπλα τους ντυμένος τὰ βαρειά,
ξεχνῶ τὴ μοναξιά μου, τὴν ὀρφάνια,
στοργὴ ἀπ' ἀδέρφια δὲ ζητᾷ ἡ καρδιά,
πνίγει τὸ δάκρυ ἐντὸς μου, ἡ περηφάνια.

Μόνο, ἂν τὰ βήματά μου πλανηθοῦν
πέρα, σὲ κάποιο καλντερίμι ἀρχαῖο,
κοπάδι οἱ πόνοι μέσα μου ξυπνοῦν,
τὸ φῶς τῆς μέρας καρτερῶ, καί κλαίω...

ΚΟΣΜΑΣ ΓΟΡΓΟΛΗΣ

ΛΕΝΕ...

Λένε πὼς ὁ Παράδεισος, ἀγάπη μου,
γέμᾶτος εἶναι μύρα, θάμνη, φῶς,
φεγγοβολάει παντοῦ γαλάζιος, ξάστερος
λουλουδιασμένος πέρα ὁ οὐρανός.

Ὁ "Αδης, λένε ἀκόμα, ἀγάπη μου,
σκοτάδι φοβερὸ ντυμένος, κλείνει
ἄμετρος θρήνους, στεναγμοὺς ἀπ' ἄμετρες
ψυχές, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ βροῦν γαλήνη.

Μὰ ὡς τὰ λαμπρά σου μάτια, ἀγάπη μου,
φέγγουν μές στὼν ματιῶν μου τὸ σκοτάδι,
κάποιον ὀλόφωτο, χρυσὸ φέρνουν Παράδεισο
μές στῆς καρδιάς μου ἐκεῖ τὸν τρίσβαθο "Αδη.

ΤΑΚΗΣ ΣΤ. ΚΩΣΤΑΣ

Ἀπὸ μῆνα σὲ μῆνα

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ
ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἀγαπητὰ Ἑπειρωτικὰ Γράμματα.

Στὸ τεύχος σας 6, τοῦ Ἰουνίου, καὶ
ὕπὸ τὸν τίτλον «Βιβλιοκρισίαις», ὁ ἀξιό-
τιμος Συνεργάτης σας κ. Δ. Σ. Σ., γρά-
φοντας μεταξὺ ἄλλων, καὶ γιὰ τὴν ἐπὶ
Τουρκοκρατίας μεταχειριζόμενη ἐπίσημη
γλῶσσα στὰ Γιάννινα, λέγει ἐπὶ λέξει:
«Ἡ ἐπίσημη βέβαια γλῶσσα (ἐκτὸς μο-
νάχα ἀπὸ μιὰ περίοδο καὶ σὲ ὁρισμένα
μόνο δικαστήρια ὅπου οἱ ἀγορεύσεις γι-
νότανε Ἑλληνικά), καθὼς καὶ ἡ γλῶσσα
τῶν δημοσίων ἐγγράφων, ἦταν πάντοτε
Τουρκική». Ἀς μοῦ ἐπιτραπῇ ὅμως νὰ
διαφωνήσω στὸ σημεῖο αὐτὸ μὲ τὸν ἁ-
γαπητό μου Συνεργάτη σας, στηριζόμε-
νος σ' ἐπίσημο ἐγγραφο τῆς ἐποχῆς ἐ-
κείνης, εὐρισκόμενο, ἐν πρωτοτύπῳ, στὸ
Ἀρχεῖο τοῦ Γραφείου μου, ἥτοι τὴν ὑπὸ
χρονολογίαν 24 Δεκεμβρίου 1886, ἔντυπο
Κλῆση (πρὸς κατηγορούμενο, ἵνα ἐμ-
φανισθῇ ἐνώπιον τοῦ Ποινικοῦ Τμήμα-
τος τοῦ Πρωτοδικείου Ἰωαννίνων), γραμ-

μένην ἐξ ὁλοκλήρου σ' Ἑλληνικὴ Γλῶσ-
σα καὶ μάλιστα σὲ ἄπταιστο καθαρεύ-
ουσα, καὶ φέρουσιν μόνον μιὰ Τουρκικὴ
σφραγίδα, κοντὰ στὴν ὑπογραφή τοῦ
ἀρμοδίου Ὑπαλλήλου, στὸ πίσω δὲ μέ-
ρος αὐτῆς ἀναγράφουσιν, ἐπίσης Ἑλ-
ληνικά, τὰ ἀρθρα 86 καὶ 170 τῆς Τουρκι-
κῆς Ποινικῆς Δικονομίας, (περὶ τῶν συ-
νεπειῶν τῆς μὴ ἐμφανίσσεως τοῦ κατηγο-
ρουμένου ἐνώπιον τοῦ καλοῦντος Ἀνα-
κριτοῦ). Ἀπὸ τὸ ἐγγραφο λοιπὸν αὐτό,
ἀποδεικνύεται, νομίζω, πλήρως ὅτι, στὰ
Γιάννινα, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνη τῆς
Τουρκοκρατίας (ἔτος 1886), ὅχι μόνον οἱ
ἀγορεύσεις, ἀλλὰ καὶ τὰ «δημόσια ἐγ-
γραφα», τοῦλάχιστον τῶν Δικαστηρίων,
ἐγράφοντο σ' Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ταῦτα
χάριν τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου μας.

Μ' ἀπειρὴ ἐκτίμηση

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Κ. ΚΑΤΣΑΔΗΜΑΣ

Δικηγόρος

Γιάννινα 10 Σηβρίου 1944.

Δημοσιεύομε παρακάτω τὸ ἐγγραφο
ποῦ ἀνακοινώνει ὁ κ. Κατσαδήμας:

(ἰσοστάδια ὁψες)

ΠΟΙΝΙΚΟΝ ΤΜΗΜΑ
ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἀριθ. Δικογραφίας
277

ΚΛΗΣΙΣ

Διὰ τὸν κατηγορούμενον

Ὄνομα.	Ἐπώνυμον.	Ἡλικία.	Ἐπάγγελμα.	Διαμονή.	Υπηκοότης.
Ἰωάννης	Δημητριογιάννης	Ταμίας		εἰς χωρίον Κωκούλη	
Ἐντέλλεται πᾶς δικαστικὸς κλητὴρ καὶ πᾶς ὑπάλληλος τῆς ἐνόπλου δυνάμεως τῆς Χωροφυλακῆς τῶν χωρίων ὅπως εἰδοποιήσωσι τὸ ἀνωτέρω ἄτομον ἵνα τὴν Ἰαννουαρίου 1887 ἡμέραν Δευτέραν προσέλθῃ αὐτοπροσώπως ἐνώπιον τοῦ Ποιν. Τμήματος τοῦ Πρωτοδικείου Ἰωαννίνων ἵνα ἀπολογηθῇ ἐπὶ τῆς κατ' αὐτοῦ κατηγορίας, ὡς γενόμενος ἐνοχος ἰδιοποιήσεως (:) τῶν νενομισμένων προσόδων τοῦ Δημοσίου (:) καὶ νὰ πληροφωρήσῃ αὐτὸν ὅτι ἔαν δὲν προσ- έλθῃ τὴν ἀνωτέρω ἡμέραν θέλει δικάσθῃ ἐρήμην ἢ ἐν ἀνάγκῃ θέλει ἐκδο- θῇ κατ' αὐτοῦ ἐντάλμα συλλήψεως					

Ἰωάννινα τῇ 24 10)βρίου 1886

(Τύπος Τουρκικῆς σφραγίδος)

(Οπισθία ὄψη)

ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑ

Άρθρον 86. — Ἐπὶ ἐγκλημάτων ἀποτελούντων πλημμέλημα ἢ κακούργημα, ὁ ἀνακριτὴς δύναται ν' ἀρκεσθῇ ἀποστέλλων μόνον κλήσιν εἰς τὸν κατηγορούμενον· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνάκρισιν ὅταν θεωρήσῃ ἀναγκαίαν τὴν κράτησιν τοῦ κατηγορουμένου δύναται νὰ ἐκδώσῃ τὸ ἀναγκαῖον ἔνταλμα· ἀπειθοῦντος τοῦ κατηγορουμένου εἰς τὴν γενομένην πρόσκλησιν, ἐκδίδεται κατ' αὐτοῦ ἔνταλμα συλλήψεως.

Άρθρον 170. Ἐάν ὁ κατηγορούμενος δὲν συμμορφοῦται μετὰ τὴν κλήσιν τοῦ Δικαστηρίου ὅπως ἐμφανισθῇ αὐτοπροσώπως καταδικάζεται ἐρήμην.

Σημ. — Τὸ κάτω δεξιὰ τμήμα τοῦ ἐγγράφου λείπει· στὸ κομμάτι αὐτὸ ἀντιστοιχοῦν οἱ φράσεις ποὺ εἶναι μέσα σὲ παρενθέσεις καὶ ποὺ ἔχουν συμπληρωθῇ κατ' εἰκασίαν τ. Η. Γ.

ΜΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Εἶναι ἄξιος εὐχαριστιῶν ὁ φίλτατος ἐπιστολογράφος γιὰ τὴ συμβολή ποὺ προσφέρει μετὰ τὴν ἀνακοίνωσή του στὴν ἱστορία τοῦ τόπου μας. Πραγματικά, ἡ ὑπαρξὴ παρόμοιων τουρκικῶν ἐγγράφων, συνταγμένων τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὴν Ἑλληνικὴ, εἶναι, ὅσο ξέρω, ἀγνωστή.

Ἄς μοῦ ἐπιτρέψει ὅμως νὰ διαφωνήσω κι ἐγὼ μετὰ τὴ σειρά μου στὴ διαφωνία του: Ὅχι μόνο οἱ Νόμοι, τὰ αὐτοκρατορικά καὶ τοπικά Διατάγματα, οἱ Ὑπουργικὲς Διαταγές, ἡ ἀλληλογραφία τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν καὶ κάθε ἄλλο, διοικητικὸ γενικὰ ἔγγραφο (φορολογικὸ, ταμειακὸ, ἀστυνομικὸ, στρατιωτικὸ κτλ. οἱ τίτλοι ἰδιοκτησίας, τὸ κτηματολόγιο κ. τ. λ.) ἀλλὰ καὶ οἱ ἀποφάσεις καὶ τὰ πρακτικά τῶν τουρκικῶν δικαστηρίων καὶ τὰ ἄλλα διαδικαστικά ἔγγραφα ἦταν συνταγμένα — εἶναι δὲ αὐτὸ καὶ τόσο λογικὸ — στὴν Τουρκικὴ καὶ πιστεύω ὅτι σ' αὐτὸ δὲ χωρεῖ καμμιά ἀμφισβήτηση.

Θὰ μπορούσαν ὅμως νὰ μοῦ μεμφοῦν κάτι ἄλλο ὅτι δὲν ἀνάφερα στὴ βιβλιοκρισίᾳ μου ἐκείνη καὶ μιὰ ἄλλη — σημαντικὴ αὐτὴ — ἐξαίρεση: Τὰ διαδικαστικά ἔγγραφα τοῦ Τουρκικοῦ Ἐμπορικοῦ τῶν Γιαννίνων συντάσσονταν καὶ αὐτὰ στὴν Ἑλληνικὴ. Δὲ θάχαν ὅμως δίκιο· γιατί τὰ τελευταῖα αὐτά, δὲ συντάσσονταν μὲν οὐ στὴν Ἑλληνικὴ ἀλλὰ καὶ στὴν Ἑλληνικὴ. Τὰ πρωτότυπα τους συντάσσονταν καὶ Τουρκικά.

Ὡστε ἡ καὶ ἡ δὴ θεν αὐτὴ ἐξαίρεση δὲν θ' ἀναιροῦσε καθόλου τὴ γενικότητα τῆς πληροφορίας ποὺ ἔδωσα στὴ βιβλιοκρισίᾳ μου ἐκείνη· ἀλλὰ καὶ αὐτὰ, βάσταξε μόνο ἴσαμε τὰ 1889· γιατί τὴ χρονιά αὐτὴ καταργήθηκε ἡ χρῆσις τῆς Ἑλληνικῆς στὸ Ἐμπορικεῖο, μετ' Ὑπουργικὴ Διαταγή: Πράγμα ποὺ ση-

μαίνει γιὰ τοὺς εἰδικούς, ὅτι ἡ χρῆσις ἐκτὸς τῆς Ἑλληνικῆς δὲν ἦταν κατὰ τὸ νομοθετημένο, ἀφοῦ τὸ κατάργησε ὁ Νόμος ἄλλα Διαταγή.

Ἦταν δηλ. καὶ αὐτὸ μιὰ διαταγμένη εἰδικὴ παραχώρηση, μιὰ ποὺ οἱ ἔμποροι στὰ Γιάννινα — καὶ στὴν Ἡπειρο γενικὰ — ἦταν σχεδὸν ὅλοι ραγιάδες, καὶ ἀφοῦ στὴ σύνθεσιν τοῦ Ἐμπορικοῦ, ἕνας μόνος Τούρκος λάβαινε μέρος· οἱ ἄλλοι, ἦταν ἐπίσης ραγιάδες. Ἡ ἐξαίρεσις λοιπὸν ποὺ ἀνακοινῶναι ὁ ἐπιστολογράφος, δὲν μπορεῖ ν' ἀποδείξει παρὰ μόνο ὅτι οἱ κλήσεις πρὸς ἐμφάνισιν τὸν ἀνακριτὴ — ἴσως καὶ στὸ ἀκροατήριον — στίς ὁποῖες ἀνήκει τὸ ἀνακοινούμενον ἐποισιδῶδες διαδικαστικὸ ἔγγραφο συντάσσονταν καὶ στὴν Ἑλληνικὴ, κατὰ ὅμοια εἰδικὴ παραχώρηση. Γιατί, ποὺ θὰ μετὰφραζε π. χ. ὁ ραγιάς ἀγρότης μιὰ κλήσιν ποὺ θὰ τοῦ στέλναν στὸ χωριό του, συνταγμένη στὴν Τουρκικὴ;

Ἄς μοῦ ἐπιτρέψει λοιπὸν ὁ φίλτατος ἐπιστολογράφος νὰ μὴ μετριάσω τὴ γενικότητα τῆς πληροφορίας μου, ὅτι τὰ δημόσια ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς συντάσσονταν στὴν Τουρκικὴ· πῶς θὰ μπορούσε ἀληθινὰ ὁ Τούρκος δικαστὴς νὰ συντάσσει ἀποφάσεις, πρακτικά κτλ. σὲ ξένη γλῶσσα; ὅπως δὴ ποτε ἡ ἀνακοίνωσή του προσθέτει στὸ σχετικὸ θέμα ἕνα ἀγνωστο στοιχείο.

Πρέπει ἐπίσης νὰ προσθέσω ἐδῶ ὅτι ὁ σπουδαιότερος πληροφοριοδότης μου στὸ εἰδικὸ αὐτὸ θέμα εἶναι ὁ ἔγκριτος συμπολίτης νομικὸς (συνάδελφος τοῦ ἐπιστολογράφου καὶ ἐμοῦ) κ. Ἀθ. Στοῦπης, δικηγόρος πολλὰ χρόνια στὰ Τουρκικά Δικαστήρια τῶν Γιαννίνων καὶ Καθηγητὴς τῆς Τουρκικῆς στὴ Ζωσιμαία Σχολή.

Δ. Σ. Σ.

ΑΓΝΩΣΤΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ
ΤΟΥ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗ

Εἰκοσι χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὸ 1847, τὴ χρονιά ποὺ δημοσίευσε τὰ «Στιχουργήματα» φοιτητὴς στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Πίζας ἀκόμα, ὁ Βαλαωρίτης ἐβγαζε γιὰ

δεύτερὴν φορά, στὴν Ἀθήνα, τὸ ποιήμα του γιὰ τὴν Κυρά-Φροσύνη, ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀντιπροσωπευτικά του ποιητικά δημιουργήματα. Ἡ ἐπ' ἀνέκδοτον τῆς «Κυρά Φροσύνης» ἦταν τὸ τελευταῖο τοῦ ἔργου ποὺ ἐβγαζε σὲ βιβλίον.

Ἀπὸ τότε ὁ Βαλαωρίτης ἔπαψε τὴν ἐκδοσὴν ἔργων του καὶ περιορίστηκε στὴ δημοσίευσιν σὲ διάφορα περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς του. Κυρίως ἐδημοσίευε στὴν «Ἑστία», τὸ περιοδικὸ ποὺ ἀντιπροσώπευε τὴ πνευματικὴ ζωὴ καὶ κίνησιν σὲ κείνα τὰ χρόνια.

Ἐνα καλὸ φυλλομέτρημα σ' ἕνα τόμο τῆς «Ἑστίας» καὶ σὲ μερικὲς ἐφημερίδες κείνης τῆς ἐποχῆς, εἶχε γιὰ ἀποτέλεσμα νὰ βρῶ μερικά ἔργα — ἔμμετρα καὶ πεζὰ — τοῦ Βαλαωρίτη ποὺ δὲν περιέχονται στὴ τελευταία ἐκδοσὴ τῶν «Ἔργων» του, ποὺ βγῆκε στὴ Λογοτεχνικὴ Σειρὰ τοῦ «Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων», καὶ φυσικὰ καὶ οὔτε καὶ σὲ ἄλλη καμμιά προγενέστερη. Ὅλα τὰ ἔργα του ποὺ ἀνακοινῶναι πῶς κατὰ εἶναι τῆς τελευταίας δημιουργίας του.

Α'. Ἐμμετρα. 1) Σ' ἕνα φύλλο τῆς «Ἑστίας» (ἔτος Β' τόμος Δ', ἀριθ. 95, σελ. 687 σ. 23 Ὀκτωβρίου 1877) δημοσιεύονται οἱ ἐξῆς δύο στίχοι τοῦ Βαλαωρίτη:

«Ἄν πρωϊμίσῃ ἡ μυγδαλιὰ κι ἀνθίσῃ τὸ Δεκέμβριον
Βαρὺς μετὰ χιόνια κι ὄψιμος χειμῶνας θὰ μᾶς εὕρῃ».

(Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης) (1)

Τώρα ἀν αὐτοὶ οἱ στίχοι εἶναι ἀπὸ κανένα ἀνέκδοτο ἢ λησμονημένο ποίημα τοῦ Βαλαωρίτη, αὐτὸ δὲ μπορεῖ νὰ τὸ ξέρωμε.

2) Στὰ 1879, τὴ χρονιά τῆς θανάτου τοῦ Βαλαωρίτη, ὅλες οἱ ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικὰ, γιὰ τὸ γεγονὸς ποὺ συνέβηκε, γράψανε — ἄλλες πολλὰ κι ἄλλες λίγα — γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ ποὺ χάσανε.

Ἐστὶ καὶ στὴν ἐφημερίδα «Ὠρὰ» (ἔτος Δ', ἀριθ. 261, Ἀθῆναις τὴν 25 Ἰουλίου 1879, σελ. 2α-β) δημοσιεύεται μιὰ νεκρολογία τοῦ Βαλαωρίτη, ἀνώδυμη, μετὰ πένθιμα περιθώρια. Ἐξετάζει τὸν Βαλαωρίτη μόνον ὡς ἄνθρωπο καὶ δὲν ἀ-

(1) Ἐστὶ εἶναι δημοσιευμένο, μετὰ πρὸς ἐνθεσιν.

(2) Πρβλ. Σπ. Λάμπρου, Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης ὡς ἱστορικός, «Ἑστία» τ. Η' (1879), ἀριθ. 192, σελ. 551-55.

(3) Ὁ Βαλαωρίτης γινώριζε προσωπικὰ τὸν μεγάλο πυρπολητὴ. Πρβλ. Α. Βαλαωρίτη «Ἔργα» (ἐκδ. Συλλόγου πρὸς

πλῶνεται στὴ κρίσιν τοῦ ἔργου του, τελιώνει δὲ ὡς ἐξῆς: «... Ἐπειτὰ ὁ Βαλαωρίτης ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ δὲν ἦθελεν οὔτε ἐπαινοὺς ν' ἀντηχῆσαι οὔτε ν' ἀποτεθῶσι δάφναι, ἀλλὰ μόνον νὰ στάξῃ ἐν εἰλικρινέσι δάκρυ».

Ἀπὸ τώρα τὸ γυρεύω, χριστιανοί μου, ἐλεημοσύνη,
Ὅταν ἔλθῃ ἐκείνη ἡ ὥρα, σὲ παρὰ-
[μερην μίαν ἀκρ.]
Νὰ με χώσετε κ' ἐμένα, μ' ἕνα σχῶ-
[ριο, μ' ἕνα δάκρυ».

Οἱ τρεῖς αὐτοὶ στίχοι ποὺ ἔρχονται σὰν κατακλείδα δὲν δημοσιεύονται στὰ «Ἔργα» του, οὔτε πουθενά ἄλλοῦ ὅσο γινώσκω. Κατὰ πάσαν πιθανότητα, ὅμως θὰ εἶναι ἀποσπασμένοι ἀπὸ ποιήμα του, ποὺ χάθηκε ἢ μάλλον κρύβεται στοὺς τόμους καμμιάς ἐφημερίδας ἢ περιοδικοῦ τῶν χρόνων ἐκείνων.

Β'. Πεζὰ. 1) Τὸ Φεβρουάριον τοῦ 1875 κυκλοφόρησε στὴ Ζάκυνθο τὸ πρῶτο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ «Κόριννα» μετὰ διευθύνσιν τὸν Χ. Σ. Χιώτη καὶ τὸν Α. Ἐννυάλη, ποὺ ἐβγαίνει ἐκεῖ κάθε μῆνα ὡς τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1878. Ὁ Βαλαωρίτης ἐτάχθηκε ἀμέσως στὸ ἐπιτελεῖο τῶν συνεργατῶν. Στὸ τεῦχος τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1877, δημοσιεύει ἕνα ἄρθρον μετὰ τίτλον «Τὶς ὁ Ἑλλήν», ποὺ δὲν περιέχεται στὰ «Ἔργα» του.

Δυστυχῶς ὅμως ἀδυνατῶ νὰ ἐρευνήσω τοὺς τόμους τῆς «Κορίννας» ποὺ σίγουρα θὰ εἶναι καὶ ἄλλα λησμονημένα ἔργα τοῦ Βαλαωρίτη.

2) Ὁ Βαλαωρίτης, καθὼς εἶναι γνωστό, εἶχε μεγάλη ἱστορικὴ μόρφωσιν (2), ἀλλ' ὅσο φαίνεται καθαρά ἀπὸ τὶς σημειώσεις καὶ ὑπομνηματισμοὺς ποὺ ἀκολουθοῦνε τὰ περισσότερα ποιήματά του. Ἐκτὸς ἀπ' ὅσα ἱστορικά περιλαμβάνει μέσα στίς σημειώσεις του, ἔχει δημοσιεύσει καὶ μερικά ἄρθρα καθαροῦ ἱστορικοῦ χαρακτήρα, σὰν ὁ «Καποδίστριας καὶ ὁ Ἀλὴ Πασάς, ὁ Ἀλὴς καὶ Κάρολος Ναπιέρ» κ. α. Στὴν «Ἑστία» (ἐτ. Β. [1877] τομ. Δ', σελ. 826 β) δημοσιεύει δύο ἱστορικὲς σημειώσεις, ποὺ δὲν τις ἦδρα στίς ἐκδόσεις τῶν «Ἔργων» του, τίς ἐξῆς:

«Ὁ Κανάρης (3), ὡς αὐτὸς μοι διηγήθη, ὥμωσε τὸν ὄρκον τῶν «Φιλικῶν» (4)

διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων) τομ. Α', σελ. 196, ὅπου λέγει: «... Πέρυσιν τὸν ἐπεσκέφθην πολλάκις εἰς Κυψέλην... κ. λ. π.»

(4) Ἀρα δὲν εἶναι ὀρθὰ ἐκεῖνα ποὺ γράφει ὁ Γ. Δ. Κ. (ὁρομηλᾶς) στὴ «Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια» (στὸ ἄρθρον Κανάρης, τομ. ΙΓ' σελ. 681 β) ὅτι ὁ Κανάρης: «... Ἐγνώριζε μὲν περὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἀλλὰ δὲν ἐμύνητο εἰς αὐτήν».

δτε χάριν εμπορίου εύρίσκετο εις Σαλαγόραν, έντακτὸν τῆς Βονίτης), κατὰ τὸ 1819.

Ὁ Καποδίστριας, κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτογράφου παραλαβῆς του, ἦν ἀνεκάλυψεν τῷ χαρτοφυλάκειῳ Λευκάδος (5), ὡς ἔκτακτος ἀπεσταλμένος τῆς Ἰονίου Πολιτείας ἐν Λευκάδι, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ νῆσος ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τοῦ Ἀλλή πασά, ἐλάμβανε μηνιαίαν ἐπιχορήγησιν τάληρα ἑκατὸν ὀγδοήκοντα.

Ἐν Λευκάδι

Ἀρ. Β. [αλαωρίτης]

Τελειώνοντας νοιώθουμε ἀκόμη μιὰ φορά, ποιά ἡ ἀξία τοῦ Βιβλιογραφικοῦ Ἰνστιτούτου, ποὺ ἂν γινότανε, πραγματικὰ θὰ εἶτανε ἓνα φωτεινὸ ἴδρυμα. Τότε μόνο θὰ ἐβγαίναν τέλειες ἐκδόσεις, κι ὅχι σὰν τώρα ποὺ μόλις κυκλοφορῇ μιὰ ἐκδόσις «Ἀπάντων», ἡ μιὰ βιβλιογραφία ἀκολουθοῦν σωρὸ οἱ συμπληρώσεις καὶ οἱ διορθώσεις.

ΓΙΩΡΓΙΟΣ ΧΡ. ΣΟΥΛΗΣ

(5) Ὁ Βαλαωρίτης εἶχε ἐρευνήσῃ συστηματικὰ τὸ χαρτοφυλάκειο τῆς Λευκάδας καὶ ἔφερε πολλὰ ἱστορικὰ ἔγγραφα στὴ δημοσιότητα. Βλ. Α. Βαλαωρίτης Βίος καὶ Ἔργα (ἐκδ. Μακρᾶς, τομ. Β' Ἀθ. 1907) σελ. 289 — 299.

ΜΙΑ ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΕΜΠΟΡΟΔΙΚΕΙΟΥ

Εἶχε τυπωθεῖ τὸ προηγούμενον ἀπαντητικὸ σημείωμά μου (σελ. 290 παρόντος τεύχους), ὅταν στὰ ἔγγραφα τοῦ οἰκογενειακοῦ μου ἀρχείου, βρῆκα μιὰ ἀπόφασις τοῦ Τουρκ. Εμποροδικείου Ἰωαννίνων, τὴν ὁποία καὶ ἀντιγράφω κρατώντας τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου. Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ εἶναι γραμμένον σὲ χάρτη χαρτοσήμου ποὺ φέρει ἀπάνω του τὴ σχετικὴ τουρκικὴ σφραγίδα. Λίγα σχόλια, στὸ ἐπόμενο τεύχος.

Δ. Σ. Σ.

Ἀριθ. 332 (Ἀντίγραφον)

Τὸ ἐν Ἰωαννίνοις Αὐτοκρ. Εμποροδικεῖον λαβὼν ὑπ' ὄψιν

δὴ τὸ μείναν τίμημα τῆς ὑπ' ἀριθ. 6 οἰκίας τοῦ Τασούλα Ἀγαθῆς κειμένην εἰς Σαράβα Μαχαλά τὴν ὁποίαν ὁ ρηθεὶς Χακὴ ἐφένδης ἔχει βεβάν, ὥστε ἂν μὲν πωλήσῃ αὐτὸς τὴν ρηθείσαν οἰκίαν ὑπὸ τὸ τίμημα νὰ βαστάξῃ ὅσα ὁ βεβάν του διαλαμβάνει καὶ τὰ μείναντα νὰ μείνουν εἰς χεῖρας του, ἔξ ἐναντίας δὲ καὶ ἡ σύζυγος ἡ οἱ κληρονόμοι τοῦ Τασούλα ἀγαθῆς μετρήσωσιν εἰς αὐτὸν ὅσα ὁ βεβάν του διαλαμβάνει νὰ μὴ δύνηται νὰ τὸ ξαναγυρίσῃ (δηλ. μεταπωλήσῃ) οὔτε εἰς αὐτοὺς οὔτε εἰς οἰονδήποτε πρόσωπον ἄλλον μέχρις οὔτου ἡ ἀρμοδιὰ ἀρχὴ διατάξῃ περὶ τούτου τὰ χρεώδη, ποιεῖ δὲ τὴν κατάσχεσιν τούτων ἀπέναντι τριῶν χιλ. Γρῆσιων, ὅπου ἔχει λαμβάνειν παρὰ τοῦ Τασούλα ἀγαθῆς ὡς καὶ τὸν τόκον αὐτῶν.

Βον) τὴν ἐπ' αὐτῶν διαταγὴν τῆς Ἐξοχότητος τοῦ ὅπως ἐνεργηθῶσι τὰ τοῦ νόμου.

Γον) Τὴν χορηγηθεῖσαν ἐγγύησιν περὶ ἀποζημιώσεως τῶν κληρονόμων τοῦ ρηθέντος Τασούλα ἀγαθῆς εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν αἱ κατ' αὐτοῦ αἰτήσεις τοῦ Σπύρου Γκλινάβου ἀπορριφθῶσι δικαστικῶς.

Ἐπιτρέπει νὰ ἐνεργηθῇ ἡ ρηθεῖσα συντηρητικὴ κατάσχεσις.

Καὶ διατάσσει ὅπως ἐπίσημα ἀντίγραφα τοῦ παρόντος κοινοποιηθῶσι τῷ Χακκὴ Ἐφένδῃ σουπκὴ ἐφένδῃ καὶ τοῖς κληρονόμοις καὶ συζύγῳ τοῦ ἀποβιώσαντος Τασούλα ἀγαθῆς πρὸς γνῶσιν των, συγχρόνως δὲ νὰ εἰδοποιηθῇ ἐπίσημως καὶ ὁ ἱερὸς Μεχκεμές Ἰωαννίνων ὅπως μὴ δώσῃ τὸ ἀπαιτούμενον χοτζέτι, ἂν πωληθῇ ἡ ρηθείσα οἰκία, καὶ τρίτον ὁμοιον ἀποδοθῇ τῷ ποιοῦντι τὴν κατάσχεσιν εἰς χρῆσιν του.

Ἰωάννινα τῇ 17 Ἰουνίου 1865

Κύριε Σπύρο Γκλινάβε!

Σὰς παρέχετε ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ σας ἐπίσημον ἀντίγραφον τῆς ἄνω κατασχεσέως σας πρὸς χρῆσιν σας.

Ἐκ τοῦ Αὐτοκρ. Εμποροδικείου

αὐθημερόν

[Τύπος Τουρκικῆς Σφραγίδος, ἀνάγραφούσης: Μεχκεμέ Τουτζαρέτ, Γιάννινα, δηλ. Εμποροδικεῖον, Ἰωάννινα].

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΚΥΡΙΑΚΟΥ, Λόρδου Βύρωνος 36.

Φώτῃ Κόντογλου «Πέδρο Κόζας», Β' ἐκδόσις, ἱστορία.

Καρρὸν «Ὁ ἄνθρωπος, αὐτὸ τὸ ἄγνωστο».

Α. Σολομοῦ «Ἡ γυναῖκα τῆς Ζάκυνθος», φροντίδα Λίνου Πολίτη.

Μαρίας Βοναπάρτη «Ἡ λανθάνουσα νεκροφιλία στὸ ἔργο

τοῦ Ἐδουάρδου Πόε», μελέτη.

Ὀλμου Περάνθη «Ὁ Τσέλιγκας», βιογραφία τοῦ Κρουστάλλη.

Ἀγγέλου Δόξα «Εὐα», Μυθιστόρημα.

Ἀγγέλου Δόξα «Ντόρα», Μυθιστόρημα.

Μενελάου Δουντέμη «Γλυκοχάραμα», διηγήματα.

Μ. Καραγάτση «Ὁ κοντινὸς πατριάρχης τοῦ Καστρούργου», Μυθιστόρημα.

Ἀ. Δελμούζου «Τὸ πρόβλημα τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς».

Πέτρου Χάρη «Μακρινὸς κόσμος», διηγήματα.

Πέτρου Χάρη «Κρίσιμη ὥρα», διηγήματα.

Μ. Καραγάτση «Τὸ Μπουρίνι», νουβέλλα.

Ἡ. Μπούμη «Νυχτερινὴ Ραψωδία τοῦ Ἀχέροντα», στίχοι.

Ὀδυσσεά Ἐλύτη «Ἡλιος ὁ Πρῶτος», στίχοι.

Μαρίας Π. Ράλλη «Μιά γαλαζία γυναῖκα», διηγήματα.

Ἀλκ. Γιαννοπούλου «Τὸ δάσος με τοὺς Πιθήκους», διηγήματα.

Κλέωνος Παράσχου «Ἡ καλλιτεχνικὴ Δημοιογραφία», δοκίμιο.

Εὐγ. Ο' Νηλ «Παράξενο Ἰντερμέτζο» θέατρο.

Ρομαῖν Ρολλάν «Τὸ παιγνίδι τοῦ ἔρωτα καὶ τοῦ Θανάτου», θέατρο.

Ρομαῖν Ρολλάν «Μιχαὴλ Ἀγγελος», μελέτη.

Ἀντρέ Μωρουά «Τὸ ἐνστιχτο τῆς Εὐτυχίας», Μυθιστόρημα.

Δ. Σαλαμιάνα «Οἱ Θεοβάνιστοι Τόποι»

Δ. Σαλαμιάνα «Ἐκλογή ἀπὸ τὰ Ἄνθη τοῦ Κακοῦ» τοῦ Κ. Μλωντελαίρ.

Δ. Σαλαμιάνα. Νουσταλγίες «στίχοι»

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Ἀλκῆ Ἀγγέλογλου «Ἀμαστολοὶ», νουβέλλα.

Ἀλκῆ Ἀγγέλογλου «Ἐσρινὸ», διηγήματα.

Ἀστέρη Κοββατζῆ «Πρώτῃ Ἀνοιξή», νουβέλλα.

Γιάγκου Πιερίδη «Ὁ Καβάφης», συνομιλίαι, χαρακτηρισμοί, ἀνέκδοτα.

Ἀδαμαντίου Παπαδήμα «Ἡ πορεία μιᾶς γενιᾶς», λογοτεχνικὰ χρονικά.

ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΔΡΧ. 30.000.000